

VISSZAEMLEKEZÉSEK

G. – PAYER ENDRE

A „HUNYADI” HADOSZTÁLYOK TÖRTÉNETE, 1944–1945*

Az 1994-es esztendő őszén a Magyar Királyi Honvédség szomorú képét tükrözte a katonai felkészültségnek. Szétvert és szétszüllesztett alakulatok csonka és hiányos fegyverzettel védték a Hazát, jóformán minden remény nélkül. A bolsevizmus elleni harc főpillérének a német haderőt lehetett tekinteni, jóllehet az adott időben az sem állt a helyzet magaslatán. Magyarországnak mind nagyobb és nagyobb része került szovjet (orosz), román és bolgár megszállás alá. A kiürített magyar területekről visszavont, még hadrafogható magyar alakulatok részére sem fegyverzet, sem kiképzési lehetőség, de még elegendő elhelyezési lehetőség sem volt biztosítható.

Az 1944. október 15–16-án német segítséggel hatalomra került Szálasi kormány vállalta Horthyék bolsevizmus elleni „örök harcának” a folytatását. A kérdés csak az volt: hogyan és mivel?

1944 októberének végén, 1944 novemberének az elején többrendbeli tárgyalások zajlottak a magyar fél és a Német Birodalom képviselői között. A német szempontból sorkötelesnek tekinthető évfolyamok – 17–23 évesek – 100 ezer hadrafogható, kellő kiképzés és felszerelés után csatasorba állítható fiataalt jelentettek. Ha a 23–35 évesek mozgósítására is sor kerül, akkor mintegy 250–300 ezer főt is kitehetne az elképzelt hadsereg. Ez a létszám kb. 20 gyaloghadosztály emberanyagát jelenthetné.

A német tárgyaló fél azonban rögtön kijelentette: ennyi ember felfegyverzését és felszerelését nem vállalhatja. A „20 hadosztály” kitéltel azonnal lesöpörték a tárgyalóasztalról. A tárgyalások eredményeként először 10, majd végülis 8 magyar hadosztály németek által történő felszereléséről állapodtak meg kormány szinten. Magyar részről a részletek megtárgyalása céljából a honvédelmi miniszter és a Honvéd Vezérkar főnökének helyettesét, vitéz Fekete-halmy-Czeydner Ferenc vezérezredest küldték ki Bécsbe. A tárgyalásokról készített jegyzőkönyvek 4 honvéd és 4 magyar Fegyveres SS gránátos hadosztályról tesznek említést. E 8 hadosztály felszerelését, felfegyverzését – és részben kiképzését is – vállalták a németek, olyan formában, hogy a 4 honvéd hadosztály a német véderő (Wehrmacht), a másik 4 hadosztály a Fegyveres SS (Waffen-SS) keretébe kerül.

Szálasi Ferenc nemzetvezető a maga részéről nem tartotta szerencsésnek a Magyar Királyi Honvédség ilyen irányú megosztását. 1945. január 27-én Hitler birodalmi kancellárhoz írt levelében a „magyar SS-alakulatok” kérdéséről ezt olvashatjuk: „Nemzetünk kényszerhelyzete miatt adtam beleegyezésem (ehhez – G.-P. E.)

* A szerkesztőség e visszaemlékezés közlésével a magyar hadtörténetírás által ezidáig még fel nem tárt terület bemutatására vállalkozott, biztosítva a legteljesebb szerzői szabadságot, ám nem szükségképpen ért egyet a Szerző valamennyi megállapításával, illetve értékelésével.

A térképvázlatokat a Szerző által a szerkesztőség rendelkezésére bocsátott fénymásolatok alapján Csicsely János rajzolta.

... miután teljes fegyvertelenségünk, felszerelési kiárusítottságunk, iparunk bénítása, megsemmisítése, [miatt] új hadseregnek saját anyagi erőnkől történő talpraállítása lehetetlenné vált.”

Németországban minden, a német fegyveres erőket érintő fegyver-, illetve hadianyagellátási ügy – így a Waffen-SS-re vonatkozó is – az Allgemeines Heeres Amt-ra tartozott. Az adott időben ennek a hivatalnak az élén a súlyos hadisérült – egy lábszárát amputálták – Keiner tüzérségi tábornok állt. Mivel a magyar–német megállapodások értelmében 4 hadosztályt a Wehrmacht, 4 hadosztályt pedig a Waffen-SS segít létrehozni, sajátos párhuzamosság alakult ki a felszerelés kérdésében. A Waffen-SS-hez tartozó hadosztályok esetében Jüttner, az SS-Führungshauptamt főnöke, a Waffen-SS tábornoka lett a meghatározó személy. Ugyanakkor Jüttner sem alá- sem fölérendeltségi viszonyban nem volt Keinerrel és mellérendeltségről is csak felszerelési ügyekben beszélhetünk. Az viszont, hogy mit, mikor és hogyan utal ki az Allgemeines Heeres Amt, az az OKW (Oberkommando der Wehrmacht) döntésétől függött. E három katonai szervvel kellett (volna) vitéz Major Jenő vezérezredesnek, a Magyar Királyi Honvédség németországi főfelügyelőjének tárgyalnia, kinek hatásköre minden Németországban tartózkodó honvéd egyénre kiterjedt. A németországi viszonyokat tekintve – rombolt hírközlés, egyre nehezező közlekedési viszonyok, szétbombázott hivatalok stb. – ez nem volt egyszerű dolog.

Amire azonban még felügyeleti joga sem terjedt ki Major Jenő vezérezredesnek, az a Waffen-SS keretében felállítandó magyar katonai erő volt. A felállítás alatt álló magyar alakulatok főfelügyelői teendőivel a németek(!) vitéz Ruszkay Jenő címzetes vezérezredest bízták meg, mint „Generalinspektor”-t.

E néhány bevezető gondolat után ejtsünk röviden szót magáról a Waffen-SS-ről is. Az SS az SA-ból (Sturm Abteilung) alakult ki, mint a párt – NSDAP (Nazionalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei) – vezetőjének, Adolf Hitlernek a testőrsége. Válogatott legénység, akik esetében azonban inkább a testi alkat, a rátermettség, mint a pártigazolvány számított. Lényeges volt a nordikus típus, a „gárdaméreteket”, mint Nagy Frigyes idején. A „gárdaszellem” méginkább kialakult amikor Hitler kancellár, majd röviddel azt követően államfő is lett. A „testőrgárda” elnevezése Leibstandarte Adolf Hitler lett.

A második világháború kitörését követően valakinek eszébe jutott, hogy ebből a testőrgárdából – addig kb. egy zászlóalj erősségű volt – egy ezredet, később kettőt, végül egy hadosztályt kell létrehozni, majd azt az OKW rendelkezésére bocsájtani. Az egy hadosztályból hamarosan több keletkezett és 1941-ben megszületett a „Waffen-SS” általános fogalma, mintegy az össznémet haderő negyedik része a Heer, a Kriegsmarine és a Luftwaffe mellett.

A Waffen-SS-nek sem jogilag, sem csapatszolgálatilag semmi köze nem volt az ún. Allgemeine SS-hez (Általános SS, vagy másként Politikai SS). Utóbbi a Nemzetszocialista Német Munkáspárt egyik „párt-filiáléja” volt és gyakorlatilag uralta az egész német birodalom belügyi szerveit, így a titkos államrendőrséget (Gestapo), a biztonsági szolgálatot (Sicherheitsdienst), a rendőrséget (Polizei), a csendőrséget (Gendarmerie) stb., miközben a Waffen-SS, immáron több hadosztályával, pusztán katonai feladatokat látott el, alárendelve a frontokon harcoló Wehrmacht parancsnokságoknak.

Ezen seregtestek kiképzése, felszerelése, nem utolsó sorban bajtársi, testületi szelleme hamarosan irigység tárgya lett. Szívesen vették, ha egyáltalán a közelükbe kerültek. Tudták, ismerték a Waffen-SS csapatszellemét. Bízta bennük, mint olyanokban akik nem tángítanak a helyükről s inkább előre, mint hátrafelé végzik a hadműveleteiket. Tisztjeiknél az „utánam!” volt a jelszó. Hatalmas tiszt veszteségekkel.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy ezek a német Waffen-SS hadosztályok, hadfelszerelésüket illetően különleges ellátásban részesültek volna, hiszen számukra is a korábban említett Allgemeines Heeres Amt utalt ki mindent, az utolsó darabig. Kétségtelen azonban, hogy létrehoztak néhány elit hadosztályt is, de velük párhuzamosan a „Wehrmacht/Heer”-nél is. Amolyan rivalizálás indult meg közöttük. Hogy erre miért volt szükség, senki sem tudja megmondani, de tény, hogy a Waffen-SS hivatásos tisztjeit is külön katonai tanintézetekben – Junkerschule der Waffen-SS Braunschweig, Junkerschule der Waffen-SS Bad Tölz, Junkerschule der Waffen-SS Klagenfurt, Junkerschule der Waffen-SS Praga – képezték és külön „katonatorvosi egyetemük” Ärztliche Akademie der Waffen-SS (Graz) – is volt.

A Waffen-SS-nél megállapítható volt néhány különlegesség is. Kezdődött a laktanyai kiképzésnél. Amíg a Wehrmacht egységeinél kötelező volt a személyre szóló ruhásszekrényt lezárni – melynek kulcsát a katona köteles volt a zsebében hordani –, addig ugyanez a Waffen-SS-nél fordítva volt előírva: a szekrényt tilos lezárni, a bajtársi lopás ismeretlen volt. Az esetleges homoszexuális hajlamúakat azonnal kitaszították a csapatból és hatósági úton kasztrálásukat rendelték el, nem egy esetben kivégezték őket.

Inkább korszerű intézkedésnek, mint érdekességnek tekinthetjük azt, hogy az esküt tett újoncnál elrendelték a vércsoportvizsgálatot, melynek eredményét – 0, A, B, AB – a bal felső kar – később hónalj tájék – belső felén orvosilag tetoválták a katonába. Ez nem volt fájdalmas művelet, viszont kitűnő szolgálatot tett komolyabb sebesülés esetén szükségessé vérátömlesztésnél.

A Waffen-SS katonái tábori szürkés-zöld egyenruhát hordtak, éppen úgy mint a Wehrmacht katonái. A két egyenruha csak néhány kicsiség területén tért el: a birodalmi felségjelet a Waffen-SS a zubbony, illetve a köpeny bal felső karján hordta, ellentétben a három másik haderőnemi csoporttal, ahol a zubbony felső jobboldali zsebe fölött helyezkedett el. A Waffen-SS-nél a sapkarózsza helyén halálfejet viseltek és a tábori sapka bal peremén (felhajtókáján) a birodalmi felségjelet. A derékszíj alumínium csatján a „Meine Ehre heisst Treue!” (A hűség a becsületem!) feliratot, míg a Wehrmachtnál a „Gott mit Uns!” (Isten velünk!) volt olvasható.

A Waffen-SS-nél a sorozottnak nem volt szabad szemüvegviselőnek lennie és el kellett érnie a 175 cm-es testmagasságot. 170 cm-es magassággal csak „trén”-hez kerülhetett az illető. A netán bokasüllyedéssel, lúdtalpast a Waffen-SS-hez nem vették fel. A Waffen-SS-nél nagy hangsúlyt helyeztek a sportra és a fizikai teljesítményekre, minden vonatkozásban. A 70 km-es menetgyakorlatok programszerűek voltak, a kiképzés részét képezték.

Fontos ugyanakkor azt is tudni, hogy a Waffen-SS nem a párttagok gyülekezete volt, már csak azért sem, mert a Waffen-SS alakulatokban harcolók jelentős része 21 évnél fiatalabb volt, a Német Birodalomban pedig 21 év volt a teljes jogú állampol-

gárság egyik kritériuma; nem teljes jogú – így 21 évnél fiatalabb – személy nem lehetett tagja a pártnak.

Néhány mondat erejéig visszakanyarodva a halálfejes jelvényre, el kell mondanunk, hogy azt Nagy Frigyes huszárai, a Szárd Királyság, illetve Bonaparte Napóleon katonái is viselték már.

Ami a rendfokozati jelzéseket illeti, azok elütöttek a Wehrmachtnál rendszeresítettektől, mivel a bal tükrőrhajtókán (parolin) – nemcsak a vállpánton – is viselték, fekete alapon. Különbséget mutattak a rendfokozati elnevezések is, mivel a Wehrmachtnál használatosak, pl. Leutnant, Kapitän, Major, General, francia eredetűek voltak, nem kívánták azokat használni. Igaz volt ez a fegyvernemek esetében is – pl. Infanterie, Artillerie, Marine –, illetve különböző katonai alakulatok megnevezésénél is, de azokat nem sikerült kiküszöbölniük.

A Waffen-SS alakulatoknál a jelentkezéskor, jelentéstételkor általában a feljebbvaló, vagy az előljáró megszólítása csak a rendfokozat említésével történt, az „Úr” nélkül. Ha viszont egy Waffen-SS katona jelentett a Wehrmachthoz tartozó felettesének, akkor köteles volt az Úr megszólítást alkalmazni. Mindez a német nyelvre vonatkozott, nem így a Waffen-SS-hez beosztott magyar hadosztályoknál használt magyar nyelvre. Mielőtt azonban erre rátérnénk, pontosabban a magyar hadosztályoknál kialakult szokásokról, szolgálati utasításokról beszélünk, meg kell emlétenünk, hogy a Waffen-SS eredetileg (1941–1942) német, később „germán” alakulatokat toborzott. A háború során fellépő „emberanyag-hiány”, amihez egy kis „ideológiai elfordulás” is csatlakozott, eredményezte a nem német és nem is germán önkéntesek toborzását.¹ 1944 végén már 36, a második világháború európai befejeződésekor (1945. május 9.) pedig 38 hadosztállyal rendelkezett a Waffen-SS. A sorozatos háborús veszteségek miatt ezen hadosztályokat már nem tudták az ún. „kellálladéknak” előírásai szerint felszerelni. Katonai kiértékelések szerint az 1-től a 20-as számozásig szereplő Waffen-SS hadosztályok felszerelése még úgy-ahogy tudta követni a „normát”. Az ezek felettiek azonban már ún. „papírtigrisek” voltak, amelyeknél a létszám hiánya, de még inkább a felszerelés és a fegyverzet hiányossága azt eredményezte, hogy a hadosztály a „papírforma” szerintieket legfeljebb csak megközelítette.

A létszámot tekintve a magyar Fegyveres SS hadosztályok az élen jártak, fegyverzet tekintetében viszont valahol a rangsor végén.

Néhány, a témával a későbbiek során foglalkozni szándékozók figyelmébe ajánlható megjegyzés:

1. A Waffen-SS-ben nem voltak „tagok”, hanem „katonák” szolgáltak, akik az állampolgár számára kötelező katonai szolgálatukat teljesítették. A német szempontból külföldinek minősülők esetében azt különböző államközi megegyezések biztosították. (Az „Általános”, vagy másként „Politikai SS”-nél elért titulusok nem katonai rendfokozatok voltak.)

¹ Az emberhiány 1944 végére olyan méreteket öltött, hogy a Luftwaffétól 40 000, a Kriegsmarinétól 5000 embert helyeztek át a Waffen-SS állományába, megkérdeztük őket a Waffen-SS hadosztályoktól. Hausser, Paul: Soldaten wie andere auch. Osnabrück, 1988. 3. kiad., 445. o.

A vezénylésre vonatkozó parancsot l.: Wissenbach, Andreas von: „Magyarország és a Fegyveres-SS.” München, 1980. 99/D. o., valamint Szentgróthy Tibor volt hadosztály-segédtsz. szóbeli közlése a szerzővel, illetve Zoltay János emlékirata (1947.). Utóbbi Argentínában íródott és számozatlan, másolata a szerző birtokában, (a továbbiakban: Zoltay.).

2. Ne tévesszen meg senkit sem a Waffen-SS hadosztályok német jelölése, mert az SS-Führungshauptamt 1944 közepén kelt rendelete alapján három csoport volt megkülönböztethető/megkülönböztetendő:

a) „SS-Divisionen” (így pl. az SS-Panzerdivision „Das Reich”) – birodalmi, illetve népi német;

b) „SS-Freiwillige Divisionen” (így pl. SS-Freiwillige Grenadier-Division) – „germánok”, flamandok, vallonok, norvégok, népi németek;

c) „Waffen Divisionen” (pl. lett, észt, horvát, albán, magyar). Így a magyar hadosztályok elnevezése: „25. Waffen-Grenadier-Division der SS” (ungarische Nr. 1), illetve „26. Waffen-Grenadier-Division der SS” (ungarische Nr. 2).

Az elrendelt német kifejezéseket az iratokban – így pl. zsoldkönyvek, egyéb igazolványok, hivatalos levelezés stb. – pontosan követni kellett. Ugyanígy a rendfokozati elnevezéseknél, a német nyelv használatakor. Így pl. egy magyar, Waffen-SS-be „keveredett” gránátos a német nyelvben nem használhatta az „SS-Grenadier” megnevezést, hanem csak a „Waffen-Grenadier” titulust. Természetesen vonatkozott ez a többi rendfokozatra is, így nem SS-Obersturmführer, hanem Waffen-Obersturmführer stb. volt a megnevezés.

Miután a magyar alakulatok szolgálati és vezényleti nyelve is a magyar volt, már az első hadosztályparancsban elrendelték a M. Kir. Honvédségben használatos rendfokozati jelölések és megszólítások használatát és továbbra is előírták az „Úr” használatát a megszólításnál. Így a magyar hadosztályoknál örvezetőtől kezdődően mindenki „Úr” volt. Nem volt szabad viszont használni (tilos volt!) a M. Kir. Honvédségben a háború végéig fennmaradt „alázatosan” kitételt. De ugyancsak tilos volt egy bármilyen rendfokozattal bíró személyt egyszerűen bajtársnak szólítani.

Érdekes ugyanakkor, hogy Waffen-SS ide, Waffen-SS oda, egy hadosztályparancsban vitéz Grassy József altábornagy elrendelte a M. Kir. Honvédségnél kialakult és érvényes szolgálati szabályzat megtartását. A hadosztályok hadbíróságai – magyar hadbírákkal – ítéleteiket a „Magyar Szent Korona” nevében hozták. Mit sem változtatott ezen az SS-Führungshauptamt azon intézkedése, amely szerint „SS-bíróság”-okat (SS-Gericht) vezényeltek mind a két magyar hadosztályhoz. A vezényelt német bírák, egy szót sem értvén magyarul, amolyan megfigyelőként ülték végig a tárgyalásokat.²

Amint a német, vagy más nemzetiségű hadosztályoknál, így a magyar hadosztályoknál sem volt előírva a párttagság, így történelmietlen ilyeneket állítani, illetve a hadosztály katonáit, tisztjeit, tábornokait különböző karszalagokkal ábrázolni.

1945 elején „megszületett” a magyar Fegyveres SS hadosztályok parolija (tükörhajtóka) is, egy „H” betűs (Hungaria) ábrázolással. A zubbony bal felső karjára is került egy Magyarországot ábrázoló hímezett embléma: piros-fehér-zöld átfutással, a Magyar Szent Korona és alatta egy zöld nyilaskereszt ábrázolásával. Ez volt az akkori magyar állami szimbólum. Egy „karcsík”-nak a honvédelmi minisztérium részéről történt adományozása is ismert, „Hunyadi”, illetve „Hungária” hímmzéssel fekete alapon. Tény viszont az is, hogy ezekből csak nagyon kevés jutott a hadosztályokhoz.

² Magyar Országos Levéltár, Filmtár 10944/E 518612-4., 1944. október 23.

A személyzeti ügyek a honvédelmi minisztérium alkuja értelmében teljesen magyar kézben voltak. A németek abba nem szóltak bele. Ezzel szemben a honvédelmi minisztérium kifejezett kérése volt, hogy – a „beinduláshoz” – vezényeljenek a németek bizonyos szolgálati helyekre tiszteket, hogy az abba a beosztásba kinevezett magyarok megismerjék az ügyvitelt. Ilyen volt pl. a hadosztály-segédtszti, a hadosztály-vezetőorvosi, az anyagi vezérkari tszti, a hadosztály-hadbiztosi és ellátóezred-parancsnoki beosztás. Az utóbbi két beosztásban a háború végéig megmaradt az oda beosztott német tszt is.

Német kiképzői sem az egyik, sem a másik hadosztálynak nem voltak. Ha volt mivel, a magyar tszti-, illetve tszthelyettesi kar és a tisztesek kitűnően boldogultak vele: „magyarul ért a magyar” jelszóval. Ez már csak azért sem okozott gondot, mert „új fegyver” nem került elő és a legtöbb német fegyver kezeléséhez értettek a honvédtisztek, a gyalogsági fegyvereket illetően még a Podhradszky ezredes köré csoportosuló magyar repülőtsztek, tszthelyettesek is. Kivételek természetesen itt és ebben az esetben is akadtak, amelyek csak erősítik a szabályt. Tény, hogy mind a két hadosztályhoz vezényelve volt néhány, többnyire sebesült, vagy hadirokkant magyarhoni „sváb” tszt és altiszt a németek részéről. Ők többnyire a Bácskából, a Bánságból, Baranyából származtak és német kiképzésük volt. Meglepő volt viszont, hogy tökéletes magyarsággal beszéltek, sőt szívesebben beszéltek magyarul, mint németül. Parancsadási joguk viszont nem volt, csakis a rendfokozatuknak kijáró tsztlelet illette meg őket. Hivatalos titulusuk „Fachdienstberater” (szaktanácsadó) volt.

Előzetes megállapodás

A magyar Fegyveres SS hadosztály felállítására vonatkozó tárgyalások eredményeként már 1944. október 23-án előzetes megállapodást írtak alá Budapesten. Az aláíró a magyar fél részéről Beregfy Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter, német oldalról pedig Otto Winkelmann, SS-főcsoportvezető, rendőrtábornok, a magyarországi SS- és rendőri erők főparancsnoka volt. A megegyezés szövegét teljes terjedelmében fontosnak tartjuk közölni.

„Megegyezés – túlnyomórészt önkéntes jelentkezés alapján felállítandó magyar Fegyveres-SS hadosztály tárgyában:

1. A német és magyar kormányok közötti megállapodás értelmében egy Fegyveres-SS hadosztály állítatik fel magyarokból, tekintet nélkül azok népi hovatartozására, s akik a háború tartamára mint önkéntesek jelentkeznek a magyar Fegyveres-SS hadosztályba.

2. A hadosztály szervezése és ereje ugyanaz lesz, mint a német Fegyveres-SS más hadosztályaié.

3. A hadosztály vezényleti nyelve magyar, parancsnokoknál a német nyelv ismerete szükséges.

4. A hadosztály elnevezését a magyar történelem valamely nagyságáról kapja.

5. A hadosztály elvileg csakis Magyarország védelmében kerül bevetésre.

6. A hadosztály kiképzése hadosztály-keretben, Magyarországon történik. Némely szakmai vonatkozásban német kiképzőtáborban. Szükség esetén német részről kiképzőszemélyzet és anyag bocsájtatik rendelkezésre.

7. A hadosztály felszerelése és mindennemű anyagi ellátása német részről történik, beleértve a málhaszükségletet is. Fogatolt járműveket a honvédelmi minisztérium bocsájt rendelkezésre.

8. Megkülönböztetésül a többi SS hadosztálytól, a hadosztály (katonái egyenruhának – G.-P. E.) bal felső karján a magyar címert fogja viselni, a hadosztály neve a bal karon mandzsetta magasságában karpaszományon viseltetik.

9. Jelentkezhetnek:

a) Minden magyar állampolgár aki a 17. életévét betöltötte. A 21. életévig mégis egy hatóságilag láttamozott szülői beleegyezés szükséges. Mindaddig amíg Magyarországon a hadkötelezettség tekintetében e vonatkozásban változás nem áll be, ezen egyezés értelemszerűen alkalmazandó.

b) Mindazok akik jelenleg nem magyar állampolgárok, vagy akiknek állampolgársága tisztázatlan, de betöltötték 17. életévüket.

10. A jelentkezők a háború tartamára mint magyar állampolgárok megtarthatják teljes jogaikat. Minden besorozott (és átvett is – G.-P. E.) ugyanazon jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik mint mindegyik SS-katona. Ő (a besorozott, vagy átvett – G.-P. E.) kap SS-egyenruhát, járandóságot, élelmezést, lakást és zsoldot, éppenúgy, mint azok akik más SS-alakulatoknál szolgálnak. Ezenkívül családtagjaik és általuk támogatott hozzátartozóik a magyarországi SS-(hadi)Gondozási Parancsnokság által lesznek ellátva. Ugyancsak az SS-(hadi)Gondozási Parancsnokság fog a sebesültek, hátramaradottak és elesettekről gondoskodni.

11. Mindazok, akiknek hadkötelezettsége a háború tartamára (német Fegyveres SS – G.-P. E.) hatáskörébe tartozik és akik a kötelező (német Fegyveres-SS) sorozáson résztvettek; csak akkor toborozhatók, ha a listáról (amiket a Volksbund állított össze! – G.-P. E.) töröltettek.

12. Jelenleg ténylegesen szolgáló (honvéd) tisztek, tiszthelyettesek, tisztessék és legénység (jelentkezésének ügyében – G.-P. E.) a Honvédelmi Miniszter úr külön intézkedés kapcsán fog felhívást intézni.

13. Amennyiben az önkéntes jelentkezők létszáma nem éri el a hadosztály felállításához szükséges létszámot, akkor a M. Kir. Honvédelmi minisztérium fog (a hiányzó kontingens mértékéig – G.-P. E.) hadköteles magyarok rendelkezésre állításáról gondoskodni.

14. A pótlás érdekében a toborzás folytatódik. Ez a mindenkori igényekhez igazodik. A pótlás kiképzése (is) Magyarországon, német anyaggal felszerelt kiképzőtáborokban történik. A kiképzőtábor berendezése és felszerelése az SS ügye.

15. A toborzást a m. kir. Honvédelmi Miniszter fogja elrendelni és végrehajtását a M. Kir. Honvédelmi Minisztérium az SS-el egyetértésben fogja végrehajtani.

16. Tekintettel arra, hogy a jelentkezés önkéntes és a jelentkező így kerül a magyar Fegyveres SS hadosztályba, sikeres jelentkezés (arra alkalmasnak történő minősítés – G.-P. E.) esetében visszalépésnek helye nincs.

Ugyanígy senkit sem lehet a hadosztályból az SS egy másik alakulatába helyezni.

Kelt Budapesten, 1944. október 23-án.

Otto Winkelmann
SS-főcsoportvezető és a
rendőrség tábornoka s. k.

Beregfy Károly vezérezredes
m. kir. honvédelmi miniszter s. k.”³

A parancsok

Az SS-Führungshauptamt (SS Vezetési Főhivatal) gyorsan reagált a Budapesten létrejött és 1944. október 23-án aláírt államközi egyezményre. Már 1944. november 2-án kiadta az első magyar fegyveres-SS gránátos hadosztály felállítására vonatkozó rendelkezését, melyet a már említett Jüttner, a Waffen-SS tábornoka, az SS Vezetési Főhivatal főnöke írt alá.

A rendelkezés lényege a következőkben foglalható össze: a felállítandó magyar hadosztály nem páncélgránátos, hanem csak gránátos hadosztály lesz. Ezen túlmenően a magyar „újoncok” „bekebelezéséről” szól. Önkéntes jelentkezést, illetve önkéntes hadosztály létrehozását nem említi. Emellett a rendelkezés még utasít is: a második, illetve a következő hadosztályok szervezése előkészítendő. Sehol egy szó a honvédelmi minisztérium közreműködéséről, a magyar szolgálati nyelvről, a magyar tisztikarról stb.

Beregfy Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter és egyben a Honvéd Vezérkar főnöke – bár feltehetőleg futár által kapta kézhez Himmler birodalmi SS-vezető „felállításra” vonatkozó parancsát – néhány napig habozhatott. Egy 1944. november 10-én keltezett hadtestparancsból értesülhetünk arról a honvédelmi miniszteri rendeletről, amely a „Hunyadi” hadosztály szervezéséről intézkedett. Ennek teljes terjedelmű közlése a továbbiak megértéséhez is nagy fontossággal bír.

„M. kir. VIII. Honv.-Hadtestparancsnokság,

Törzsszállás 1944. XI. 10.

12. sz. Hadtestparancs

2. „Hunyadi” önkéntes magyar hadosztály felállítása. =:12. (VIII. hdt. IV. d. – 44. XI. 10.:)

A H. M. Úrnak a fenti tárgyban 86. 281. eln. 10.–1944. számú rendeletét azonnali foganatosítás végett az alábbiak szerint teljhatalmúlag közlöm:

Német szövetségeseink új magyar seregtestek felállítására minden segítséget, felszerelést, anyagot, stb. - ad. Ebből új önkéntes magyar hadosztályok felállítása válik lehetővé.

Ennek alapján elrendelem az első önkéntes hadosztálynak „Hunyadi páncélgránátos hadosztály” néven történő felállítását.

3 HIAG Archivum, Stuttgart, Nr. 113. és MHBK-irattár, München. Fénymásolatok, a szerző birtokában.

Jelentkezhetnek a háború tartamára:

a) a működő hadseregektől és a hátországi alakulatoktól a hivatásos és tartalékos tisztek, nem hivatásos tiszthelyettesek és tisztesek, –

b) az újonckiképző alakulatoktól az 1914–1927. évfolyamba tartozó újoncok.

Német nyelvtudás főtiszteknél kívánatos, törzstiszteknél követelmény.

Haladéktalanul tegye tehát alárendelt parancsnokságainál közhírré, hogy az önkéntes »Hunyadi« páncélgránátos hadosztályba a fenti a) és b) pont szerinti honvédegyének önként jelentkezhetnek. A jelenleg ténylegesen szolgáló és önként jelentkező tisztekről, tiszthelyettesekről és tisztesekről az alábbi rovatok szerinti névjegyzéket kell készíteni:

1. név, 2. rendfokozat, 3. állománytest (:fegyverneme:), 4. német nyelvtudásának foka, 5. nélkülözhetőségi körülmények. Ez utóbbi rovatban határozottan meg kell indokolni, ha az illető nem nélkülözhető. Feltétlenül nélkülözhetőnek kell minősíteni mindenkit, aki helyettesével vagy mással pótolható.

A jelentkezett tisztek névjegyzékét a működő hadseregeknél szolgálati úton legkésőbb folyó év november hó 15-ig a hadosztályparancsnokságokhoz kell felterjeszteni. A hadosztály-, illetőleg hadtest- és hadseregparancsnokságok a névjegyzéket legkésőbb november hó 20-ig közvetlenül hozzám (HM 8.=b. oszt. = terjesszék fel. A jelentkezett tiszthelyettesek és tisztesek névjegyzékét a működő hadsereg csapattestei ugyancsak közvetlenül hozzám = HM. 10. osztály:) november hó 20-ig terjesszék fel.

A hátországi alakulatok = (:csapattestek és intézetek:) a névjegyzékeket két- naponként közvetlenül terjesszék fel, tisztekről a HM. 8./b., legénységről a HM. 10. oszt. útján.

A b) alatti újoncokról az elosztó szerinti parancsnokságok (:kivéve az 1., 2. és 3. hadsereg valamint a 4.–12. kiegészítő parancsnokságokat:) = legkésőbb folyó évi november hó 20-ig csak létszámjelentést terjesszenek fel közvetlenül hozzám. (HM. 10. oszt.)

A jelentkezők végleges átengedése tekintetében – a jelentések beérkezése után – a döntést magamnak tartom fenn. Tehát leszerelésekre és útbaindításokra vonatkozóan központilag intézkedem.

Jelentkezhetnek továbbá:

c) az eddig még tényleges katonai szolgálatot nem teljesített 1914–1923. évi születésű hadkötelesek.

d) az 1924–1927. évi születésű hadkötelesek, akik közül az 1927. évi születésűek hatóságilag láttamozott beleegyezést tartoznak felmutatni. A szülői beleegyezés – kivételesen – utólag is beszerezhető.

A honvéd kiegészítő parancsnokságok a fenti c) és d) pontok alapján jelentkezőket – ha eddig nem történt volna meg – az előírt sorozási eljárás szerint sorozzák (előírt létszámú sorozóbizottság azonban nem szükséges, elég a Honvédség képviselője és az orvos). A jelentkezőket foglalják az állítási lajstrom rovatainak megfelelő névjegyzékébe és naponként közvetlenül hozzám (HM 10. oszt.) jelentsék az önként jelentkezők számát. A névjegyzékbe feltétlenül be kell vezetni a felmutatott sorozási bizonyítvány alapján a korábbi vagy az ott eszközölt sorozás eredményét. (Csak Ka és Ks osztályozásúak kerülnek átadásra.)

A legutolsó jelentkezési határidő: november 20.

A kiképzés és felszerelés a német bajtársak segítségével, közreműködésével történik.

Az újonckiképző alakulatok a jelentkező b) pont alatti újoncokat a legközelebbi kiegészítő parancsnokságnak ugyancsak a fenti névjegyzékkel adják át.

A jelentkezett tartalékos tisztekről és tiszthelyettesekről a b) pont alattiak szerinti névjegyzéket kell felterjeszteni. A nélkülözhetőségi rovatba a felmutatott szürke „Igazolványi lap” alapján az esetleges szakképzettséget kell bejegyezni és velük közölni, hogy végleges átengedésük tekintetében a HM fog dönteni és ezután behívójeggyel fognak behívatni.

A hadosztály elnevezése: „*Hunyadi páncélgránátos hadosztály*”. Parancsnoka, tiszti és altiszti kara valamint vezényleti és szolgálati nyelve magyar.

A hadosztály a Magyar Honvédség szerves része.

Esküt a magyar államfőre tesznek.

Az előléptetési rendszer azonos a Honvédség előléptetési rendszerével.

Az illetékes parancsnoki jogkört a magyar hadosztályparancsnok gyakorolja.

A lelkészi szolgálatot magyar lelkészek látják el.

A hadosztály magyar egyenruhát visel német anyagból.

A jelentkezés alkalmával az alábbi minta szerinti „Kötelezvény”-t kell a jelentkezővel aláírtni, amiből következik, hogy a jelentkezéstől való visszalépésnek helye nincs. A tisztek kötelezvényeit a HM. 8/b osztályának, a tiszthelyettesek, tisztsek és legénység kötelezvényeit a HM. 10. osztályának – a fentemlített névjegyzékhez, ill. jelentéshez csatolva – kell felterjeszteni.

A kötelezvény szövege a következő:

„A névjegyzék folyószáma...

Kötelezvény.

Alulírott, 1..... évi születésű, ... rendfokozatú-i lakos saját elhatározásomból a háború tartamára önként jelentkezem a 'Hunyadi' páncélgránátos hadosztályba.

A kihirdetett feltételeket ismerem.

Kelt, 194..... évi hó-n.

Előttünk:

.....
.....

(tanúk)

(önkéntes)»

A jelentkezés csak a fenti hadosztályban történő szolgálatra kötelez. Mivel a hadosztály elvileg csak a magyar Haza védelmében kerül alkalmazásra, a parancsnokok kövessenek el mindent, hogy az e hadosztálynál történő szolgálatra minél számottelebberen jelentkezzenek. Elsőrangú magyar érdek, hogy ez a legkiválóbb német hadianyaggal felszerelendő hadosztály mielőbb felállításra kerüljön.

A helyességért:

Kovács Béla hdpr. őrm. s. k.
sgt. h.

vitéz nemes ebesfalvi LENGYEL BÉLA s. k.
altábornagy, VIII. hdt. p. k.”

A „Hunyadi” önkéntes hadosztály felállításától kiadott HM rendelet megjelenését követően hamarosan újabb rendeletet adott ki Beregfő Károly honvédelmi miniszter, amelynek lényege a következőkben foglalható össze: „a...a f. évi okt. 23-án kelt 86. 281/eln. 10.–1944. sz. rendeletem kapcsán – Miután fenti rendelettemmel felállításra kerülő »HUNYADI« páncélgránátos hadosztály célkitűzései azonosak a német Fegyveres-SS szervezetével s a hadosztály legkorszerűbb felszerelését és fegyverzetét a német Fegyveres-SS szervezet bocsájta rendelkezésre, hozzájárultam ahhoz, hogy a német–magyar fegyverbarátságot külsőleg is kifejezésre juttatandó – az önkéntes »HUNYADI« páncélgránátos hadosztály elnevezése a következőképpen módosuljon:

»HUNYADI« magyar Fegyveres-SS gránátos hadosztály.

Ennek megfelelően a hadosztály katonái német Fegyveres-SS egyenruhát viselnek... (itt a megkülönböztető egyenruházati jelzések felsorolása következik – G.-P. E.)

A jelentkezők a háború tartamára is magyar állampolgárok maradnak és az esküt a magyar és a német Legfelső Hadúrra közösen teszik le... (sem a Hunyadi sem a Hungária hadosztály katonáit soha senkire nem eskették fel, bár a németek szereték volna azt az újonckiképzés után megtenni, de az ezredparancsnokok testületileg tiltakoztak ellene, mondván, Szálasira már esküdtek. – G.-P. E.)

Hivatkozott rendeletemhez csatolt »Kötelezvény«-ben a hadosztály elnevezését megfelelően helyesbíteni kell.

Mivel ezek a feltételek a »Felhívás«-ban közöltektől némileg eltérnek, ezt a körülményt hozza a jelentkezők tudomására. (Ennek a kihirdetésére sem került sor, mivel a tisztek úgy vélték, hogy az összetoborzottak egy része ennek következtében elhagyná a Hunyadi hadosztályt – G.-P. E.)

Aki ezek mellett a feltételek mellett a »HUNYADI« magyar Fegyveres-SS gránátos hadosztályba belépni, illetve szolgálni nem óhajt, az kérheti valamely honvédalakulathoz történő áthelyezését.

A hadosztály felállításával kapcsolatosan kiadott összes rendeletem – a fentiek figyelembevételével – egyébként változatlan marad.

(Beregfő vezetr., HM)⁴

A hadrend és a hadfelszerelés

A Magyar Királyság és a Német Birodalom kormánya között létrejött megállapodás részletekbe menő jegyzőkönyvének tanúsága szerint a nyolc újonnan felszerelendő hadosztály mindegyike az ún. népi gránátos hadosztályok (Volksgrénadier-Divisionen) mintájára volt szervezendő és felszerelendő. A német véderő 1944-ben már tucatszám szervezte az ilyen elnevezésű, lényegében újszerűsített(!) gyaloghadosztályokat. Egyrészt a front követelményeinek engedve, másrészt a rendelkezésre álló készletekre való tekintettel. Mint mindegyik háborút viselő hadseregben,

⁴ Az idézett szöveg a M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet 1944. november 10-én Mórton keltezett 9. számú „Intézetparancsában” maradt fenn. A parancs másolata a szerző tulajdonában.

a harcok öt-hat éves terjedelmében a szervezés tekintetében a német hadseregben is meglehetősen eltérések mutatkoztak. Csak egyetlen adat az évek során bekövetkezett változásokról: egy német gyaloghadosztály összlétszáma 1939-ben 17 734 fő, míg 1944 végén 12 472 fő volt!

A háború időszakában a vezérkarokban szinte állandósult vita tárgyát képezte: gépesítünk vagy fogatosítunk? Mindkét megoldás mellett érvek sokasága sorakozott. A fogatosítás hívei az egyszerűsége és a hagyományokra hivatkoztak, ugyanakkor ellenük szóló érvek voltak már 1944-ben: hiányzik a megfelelő lőtáp, hiszen a szé-
nát és az abrakot biztosító keleti területek jelentős része már elveszett, miközben egy (fogatolt) tüzezrednél szervezetszerűen 776 hátszló, 874 könnyű hámszló, 558 nehéz hámszló volt található, illetve kellett volna, hogy legyen. Elképzelhető, mekkora volt egy ilyen nagy lőállomány lőtápigénye. Ennek ellenére 1944-ben a német tüzezségnek még mintegy 65 százaléka fogatolt volt! Nem néztek ki különbül a szovjet Vörös Hadsereg tüzezredei sem, az amerikai, brit, kanadai segélyek dacára sem, 1944–1945-ben. A két hadviselő félnél jóformán csak a páncélos és páncélgránátos hadosztályok tüzezredei kaptak gépvontatást, amely gépesítés a szüntelen állásváltoztatások miatt az akkori időkben valóban korszerűnek volt mondható.

A gépesítési (motorizálási) elképzeléseknek – a tengelyhatalmaknál – az olajkutat elvesztése mondott ellent. Annak ellenére, hogy a német hadiipar 1944-ben érte el termelési csúcspontját, a szőnyegbombázások stb. ellenére. A pro és kontra érvek, viták közepette, mintegy kompromisszumként megkezdték a „vegyes” gyaloghadosztályok kialakítását. Legtöbb esetben „így is, úgy is” felszerelendők. Hátra maradt a vagylagos megoldás, azaz fogatolok, vagy gépesíték. Ahol lehet, törölök egy fogatolást vagy gépesítést. Tehát, egy és ugyanazon fegyvernembeli hadosztályoknál is megkülönböztethetőek voltak a különböző fegyverkezési és felszerelési hullámok, amelyeket a németek „Welle”-éknek neveztek. Így azután más volt egy népigránátos hadosztály felszerelése 1944 elején és más volt 1944–1945 fordulóján.

A tévedések elkerülése végett szeretném jelezni, hogy az 1940-es évek elején a németek a gépesített gyaloghadosztályaikat „átkeresztelték” páncélgránátos hadosztállyá. A fegyverzet és a felszerelés azonban a két elnevezés között különbséget nem mutatott. Más volt viszont a páncélos hadosztály, amely a gépesítés és a fegyverzet tekintetében is élen járt. A népi gránátos hadosztályokat a háború szülte. Ezeknél a hadosztályoknál a létszám csökkentése – kb. 13–14 ezer fő – mellett valósággal „agyontömték” fegyverzettel és gépesítéssel az alakulatokat. Ilyen szervezésű hadosztály a M. Kir. Honvédségnél nem létezett. A jelzett szervezési formánál – amely kimondottan védelemre tervezett – „túltengett” a tüzerő és vele együtt a gépesítés. Utóbbiaknál a németek elsősorban az általuk már nagyüzemileg előállított műbenzin és műkaucsuk gyártására alapoztak. (A műkaucsuk a szükséglet 80 százalékát fedezte már ekkorra!) Egyszerűbbnek látszott a gépesítés, mint 5–6 ezer ló (fogatolás)-ról történő gondoskodás. A fő elv az volt: minél több harcos és minél kevesebb vonatalakulat (ellátó) létszám, illetve ennek következtében minél kevesebb lőállomány!

Ami a hadosztály személyi állományának összetételét illeti, arra vonatkozóan a HM külön egységet kötött a németekkel, mivel a német személyi összeállítás egy-egy hadosztálynál teljesen különbözött a magyarétól. A személyeket illetően a né-

met szervezés négy állománycsoportot különböztetett meg. Tisztek, (katonai) tisztviselők, altisztek, legénység. A magyar tárgyalófél elérte a megbeszélések során, hogy személyi ügyekben kizárólagosan a HM intézkedjék, ami nem lett volna baj, de az már igen, hogy a M. Kir. Honvédségben megfelelő létszámú és képzettségű tiszthelyettes nem akadt.

Mindezekből következően a Hunyadi-hadosztályok személyzeti összeállításánál különleges szempontok érvényesültek. Hogy az összeállítás a „németek felé” megfelelő számokat mutasson, a szakaszvezetőket „altisztnak” minősítették, különösképpen a jutasi tiszthelyettesképző iskolát végzeteknél, de ugyanígy a szakaszvezetői rendfokozatban lévő csendőröket is. A zászlósokat – elsősorban az 1944. november 15-én avatott hivatásokat, de a tartalékosokat is – tisztté minősítették, holott ők csak tisztjelöltek voltak. A „jobb statisztikai” eredmény érdekében ugyancsak tiszt állományba sorolták a jó minőségű tartalékos hadapród-örmistereket is. Ezért viselhették (ők is) a német egyenruhához a tiszt tányérsapkát, a tiszt derékszíjat stb. A M. Kir. Honvédségnél a „hasonállásúak” – orvosi kar, állatorvosi kar, hadbírák, tábori lelkészek, gazdasági és szertári tisztek stb. – pedig már eleve tisztnek számítottak. Mindezek figyelembevételével a Fegyveres SS keretébe került két hadosztály – a Hunyadi és a Hungária – hadrendi felállítását maguk a németek majdnem „testre szabták”.

Ami érdekesnek tűnhet, még az, hogy 1944–1945-ről lévén szó, a hadosztályok 3 ezredes, azon belül 2 zászlóalj szervezésűek. Ugyanakkor a – gránátos – ezredek a magyar gyalogezredekhez viszonyítva fegyverzetileg meglehetősen felduzzasztást kaptak, tekintettel az ezredek kötelékébe sorolt 5. és 6. gyalogsági ágyús és páncélromboló századokra. A másik feltűnő jelenség a géppisztolyok, illetve gépkarabélyok magas száma. Ennek magyarázatául szolgálhat az a tény, hogy előállításuk jóval olcsóbb volt, mint a szokásos Mauser karabélyé. Nagyobb volt ugyan a lőszerfogyasztásuk, de csak fele annyi lőport és kisebb hüvelyt (rézl) fogyasztott mint a hagyományosnak tekinthető gyalogsági töltény. Újszerűnek volt mondható – magyar részről mindenképp – az ún. gyalogsági ágyúk rendszeresítése. Ezek célja a gyalogság közvetlen tűztámogatása volt. Kezelői nem a tűzérséghez tartoztak, bár lövegeikre vonatkozóan tűzérségi kiképzésben részesültek. A hadrendekben szereplő nagyszámú páncéltörő ágyú (az akkori legmodernebbnek számító 7,5 cm-es) mind a védelem céljait szolgálta (áttörő páncélosok leküzdése). Ugyanez mondható el a minden alegységhez kiadott páncélöklökről is. Említést érdemel még a tűzérezred szervezése is, hiszen 6 löveges útegekről volt szó, s nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az ezredtörzs és a törzsűteg, valamint az I. tűzérozstály löveganyaga ugyancsak 7,5 cm-es páncéltörő ágyúkból állt.

A gépesítés a M. Kir. Honvédségben megismerthez képest szintén jelentősnek volt tekinthető. A kimutatásban szereplő hátszlovak és a pár tucat hámosló a jelentősszolgálat céljait és az esetleges üzemanyaghiánykor jelentkező gondok megoldását szolgálta (volna). Nem véletlen tehát, hogy a hadosztályok törzseinél 1944 végén még bizakodó volt a hangulat, már csak azért is, mert a Hunyadi hadosztály két vezérkari tisztje – vitéz Podhradszky vezérkari őrnagy és vitéz Szinay vezérkari százados (Zoltay vezérkari százados csak később csatlakozott harmadikként) – korábban a m. kir. 13. könnyű hadosztálynál szolgált és annak a felszerelését, fegyverzetét hasonlították össze azzal, melyet a Hunyadi-hadosztálynak kellett volna meg-

kapnia a németektől. Nem szabad ugyanakkor azonban megfeledkeznünk arról, hogy

- a) a szóban forgó hadosztályok lóállományának és országos járműveinek felszerelését a m. kir. kormány (értsd HM) vállalta, amely vállalásának a háborús körülmények között és miatt eleget tenni már nem tudott,
- b) a hadosztályok hadrendjében egyetlen egy harckocsi (páncélos) sem szerepelt, mindössze a táblázatban található 14 rohamlöveg,
- c) hiányzik a táblázati „hadrendből” a közepes és nehéz (8,8 cm-es) légvédelmi löveg, amely viszont a 14. (ukrán) Fegyveres SS hadosztálynál de facto létezett,
- d) hiányzik a hadrendi felállításból mindennemű ún. páncélozott jármű, amelyekkel a gyalogságot az arcvonal közelébe szállították, nemcsak a páncélos-, hanem a páncélgránátos (német) hadosztályoknál.

Hogy a közreadott adatokkal kapcsolatban némi összehasonlítási alapunk is legyen, egy német gyaloghadosztálynál 1944. májusában jellemző adatokat adok közre: az összlétszám 13 772 fő, melyhez még 1455 fő „Hiwi” (orosz segítőkész hadifogoly) tartozott. Rendelkezett a hadosztály 614 könnyű (MG 42) géppuskával, 102 ún. nehéz géppuskával, 34 „Göring” (10,5 cm-es) löveggel, 9 15 cm-es löveggel, 22 7,5 cm-es páncéltörő ágyúval, 10 rohamlöveggel (7,5 cm-es ágyúval felszerelve), 255 motorkerékpárral, 14 NSU láncalpas motorkerékpárral, 167 VW Schwimmwagennel, 370 tehergépkocsival, 58 RSO (Steyr, láncalpas könnyű/közepes) vontatóval, valamint 9 autóbusszal és 3979 lóval, 1365 fogatolt járművel.* (A 370 tehergépkocsiból mintegy száznak egész szolgálati ügyműködése a közel 4000 ló takarmányellátásában – széna, abrak, szakadt istrángok pótlása – merült ki. Mindez az amúgy is kevés üzemanyag rovására!)

* Egy gránátos ezred fegyverzele az 1944 május–júliusi német „népi gránátos” ho. felszerelésekor – hadiállomány – (ezr. törzs + 2 gránátos zlj. + ezred-közvetlenek a csapatjárművek személyzetével – összesen 2664 fő)

pisztoly (08 Mauser)	483 db
géppi. (gépkarabély 44)	958 db
karabély (Mauser)	744 db
géppuska (MG 42)	88 db
gyalogsági ágyú (7 cm)	8 db
gyalogsági ágyú (15,4 cm)	4 db
gránátvető (8 cm)	12 db
aknavető (12 cm)	8 db
páncéltörő ágyú (7,5 cm)	3 db
páncélöklő	188 db
kézigránát (nyeles)	4000 db

(E lebontás számadatai hárommal szorzandók: a hadosztály 3 ezredes tagolású!)

(Szentgróthy szerint e felszerelés de facto mindkét ho. első gr. ezredénél megvolt, de „véglegesen” nem akarták kiosztani, mert akkor „előjönnek a németek: íme harcképes az ezred” ...így inkább szétoztották ...Igazuk volt!)

A HADRENDI TÁBLÁZATBAN HASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA
(az előfordulás sorrendjében)

ho. = hadosztály
vk. o. = vezérkari osztályok
csop. = csoport
hír. = híradó
szksz. = szakasz
sgt. = segédtiszt(i)
táb. = tábori
cső. = csendőr
szd. = század
eü. = egészségügyi
á.-eü. = állategészségügyi
mű. = műszaki
lelk. = lelkeszi
hiv. = hivatal
nemz. véd. = nemzetvédelmi
kp. = kerékpáros
von. = vonat
ezr. = ezred
pk. = parancsnok
ök. = összekötő
jel. = jelentő
zlj. = zászlóalj
gr. = gránátos
n. = nehéz(fegyver)
fegyv. = fegyver
pc. = páncél
ello. = ellátó-oszlop

közv. = közvetlen
oszt. = osztály
löv. = lövész
lgv. = légvédelmi
tű. = tűzér
mot. = motorizált
ut. = utász
gyak. = gyakorló
tgk. = tehergépkocsi
szgk. = személygépkocsi
mkp. = motorkerékpár
NSU = féltonnás, láncfalpas mkp.
pi. = pisztoly
gpi. = géppisztoly vagy gépkarabély
kar. = karabély
gpu. = géppuska (gépfegyver)
pct. = páncéltörő
á. = ágyú (löveg)
RSO = (Steyr/RaupenSchlepper Ost)
kar. c. t. = karabély céltávcsővel
gy. á. = gyalogsági ágyú
gr. v. = gránátvető
löv. = löveg
Sd. Kfz. 7 = hernyófalpas nehéz vontató
fog. = fogatolt
sebszáll. = sebesültszállító

A HUNYADI HADOSZTÁLY HADRENDI TÁBLÁZATA

<i>Alakulat</i>	<i>Személyzet</i>	<i>Fegyverzet</i>	<i>Gépjárművek</i>	<i>Lóállomány</i>
<i>Ho.-törzs</i> ho. pk. vk. o.-ok térkép-csop. ho. hír. szksz. sgt. hivatal tolmács csop. hadbíróság táb. cső. szd. hadbiztosság ho. eü. csop. ho. á.-eü. csop. ho. mű. csop. ho. lelki. hiv. ho. nemz. véd. o. ho. kp. őrszd. ho. utász szksz. ho. von. csop. ho. összekötők ho. zenekar	71 tiszt 187 altiszt 395 legénység	261 pi. 144 gpi. 260 kar. 18 gpu. 7 pct. á. 62 pc. ököl	19 szgk. 21 mkp. 7 NSU 21 tgg. 3 RSO 300 kp.	39 hátló
<i>összesen</i>	653 fő			
<i>1. ezr. törzs</i> ezr. pk. hír. szksz. utász szksz. kp.-őrszksz. ök.-jel. raj	9 tiszt 29 altiszt 107 legénység	39 pi. 15 gpi. 71 kar. 10 gpu. 3 pct. á. 21 pc. ököl	5 szgk. 7 mkp. 7 NSU 5 tgg. 3 RSO 17 kp.	11 hátló
<i>összesen</i>	145 fő			
<i>1. gr. zlj. törzs</i> zlj. pk. hír. raj (kp-on) őrszksz. (kp.) jel. raj	4 tiszt 9 altiszt 39 legénység	13 pi. 7 gpi. 2 gpu. 10 pc. ököl	3 szgk. 5 mkp. 3 tgg. 4 NSU 40 kp.	7 hátló
<i>összesen</i>	52 fő			
<i>1. kp. gr. szd.</i>	7 tiszt 31 altiszt 187 legénység	52 pi. 94 gpi. 101 kar. 9 gpu. 12 pc. ököl	2 szgk. 3 mkp. 3 tgg. 250 kp.	7 hátló
<i>összesen</i>	225 fő			
<i>2. kp. gr. szd.</i>	7 tiszt 31 altiszt 187 legénység	52 pi. 94 gpi. 101 kar. 9 gpu. 12 pc. ököl	2 szgk. 3 mkp. 3 tgg. 250 kp.	7 hátló
<i>összesen</i>	225 fő			

<i>Alakulat</i>	<i>Személyzet</i>	<i>Fegyverzet</i>	<i>Gépjárművek</i>	<i>Lóállomány</i>
<i>3. kp. gr. szd.</i>	7 tiszt 31 altiszt 187 legénység	52 pi. 94 gpi. 101 kar. 9 gpu. 12 pc. ököl	2 szgk. 3 mkp. 3 tgg. 250 kp.	7 hátrasló
<i>összesen</i>	225 fő			
<i>4. kp. n. fegyv. szd.</i>	9 tiszt 38 altiszt 191 legénység	66 pi. 101 gpi. 45 kar. c. t. 1 gpu. 8 n. gpu. 4 gy. ágyú 6 8 cm gr. v.	2 szgk. 3 mkp. 5 tgg. 6 NSU 10 RSO 41 kp.	5 hátrasló 15 hámosló
<i>összesen</i>	238 fő			
<i>(Ezr. közvetlenek.) (5. és 6. szd.) 5. gy. ágyús szd.</i>	11 tiszt 42 altiszt 201 legénység	82 pi. 71 gpi. 45 kar. 4 gpu. 4 gy. á. 15 cm 8 gr. v. 12 cm	3 szgk. 3 mkp. 5 tgg. 2 NSU 6 RSO 12 kp.	7 hátrasló 22 hámosló
<i>összesen</i>	254 fő			
<i>6. pc.-romboló szd.</i>	5 tiszt 28 altiszt 162 legénység	45 pi. 83 gpi. 3 kar. c. t. 4 gpu. 72 pc. ököl	3 szgk. 3 mkp. 7 tgg. 2 NSU 6 RSO	
<i>összesen</i>	195 fő			
<i>I. zlj. vonat (ello.)</i>	2 tiszt 6 altiszt 62 legénység	10 pi. 12 gpi. 2 gpu. 12 pc. ököl	1 szgk. 5 mkp. 7 tgg. 7 NSU 3 RSO	
<i>összesen</i>	70 fő			
<i>II. gr. zlj. törzs zlj. pk. hír. raj őrszksz. jel. raj</i>	4 tiszt 9 altiszt 39 legénység	13 pi. 7 gpi. 2 gpu. 10 pc. ököl	3 szgk. 5 mkp. 3 tgg. 4 NSU 10 kp.	12 hátrasló
<i>összesen</i>	52 fő			
<i>7. gr. század</i>	7 tiszt 31 altiszt 187 legénység	13 pi. 94 gpi. 101 kar. 9 gpu. 12 pc. ököl	2 szgk. 3 mkp. 3 tgg.	7 hátrasló
<i>összesen</i>	225 fő			

<i>Alakulat</i>	<i>Személyzet</i>	<i>Fegyverzet</i>	<i>Gépjárművek</i>	<i>Lóállomány, fogatolás</i>
<i>8. gr. század</i>	7 tiszt 31 altiszt 187 legénység	13 pi. 94 gpi. 101 kar. 9 gpu. 12 pc. ököl	2 szgk. 3 mkp. 3 tdk.	7 hátszló
<i>összesen</i>	225 fő			
<i>9. gr. század</i>	7 tiszt 31 altiszt 187 legénység	13 pi. 94 gpi. 101 kar. 9 gpu. 12 pc. ököl	2 szgk. 3 mkp. 3 tdk.	7 hátszló
<i>összesen</i>	225 fő			
<i>10. n. fegyv. szd.</i>	9 tiszt 38 altiszt 191 legénység	66 pi. 101 gpi. 45 kar. c. t. 1 gpu. 8 n. gpu. 4 gy. ágyú 6 8 cm gr.v.	2 szgk. 3 mkp. 5 tdk. 2 NSU 6 RSO	5 hátszló 15 hámosló
<i>összesen</i>	238 fő			
<i>II. zlj. vonat</i>	2 tiszt 6 altiszt 62 legénység	10 pi. 12 gpi. 2 gpu. 12 pc. ököl	1 szgk. 5 mkp. 7 tdk. 7 NSU 3 RSO	
<i>összesen</i>	70 fő			
<i>ho. közv. kp. löv. szd.</i>	7 tiszt 31 altiszt 197 legénység	17 pi. 107 gpi. 62 kar. 9 gpu. 2 n. gpu. 2 gy. á. 11,4 2 gr. v. 12 cm	3 szgk. 7 mkp. 3 tdk. 5 RSO 200 kp.	
<i>összesen</i>	235 fő			
<i>pc.-vadászoszt. törzs</i>	9 tiszt 12 altiszt 93 legénység	25 pi. 13 gpi. 1 gpu. 25 pc. ököl	15 szgk. 35 mkp. 2 tdk. 2 NSU 2 RSO	
<i>összesen</i>	114 fő			
<i>1. pc. elhárító szd.</i>	9 tiszt 18 altiszt 197 legénység	35 pi. 42 gpi. 18 kar. c. t. 9 n. gpu. 9 pct. á. 7,5 24 pc. ököl	7 szgk. 21 mkp. 5 tdk. 11 NSU 11 RSO	
<i>összesen</i>	224 fő			

<i>Alakulat</i>	<i>Személyzet</i>	<i>Fegyverzet</i>	<i>Gépjárművek</i>	<i>Lóállomány, fogatolás</i>
<i>2. rohamlőveg-szd.</i>	16 tiszt 16 altiszt 206 legénység	41 pi. 52 gpi. 16 gpu. 14 fed. gpu. 14 fed. 7,5 cm. pct. ágyú	8 szgk. 18 mkp. 14 tgk. 14 NSU 14 RSO 14 „Hetzer”	
<i>összesen</i>	238 fő			
<i>3. lgv. szd.</i>	14 tiszt 14 altiszt 178 legénység	32 pi. 28 gpi. 12 gpu. 12 lgv. gá. 4 ikercs., 2 cm 24 pc. ököl	12 szgk. 12 mkp. 5 tgk. 12 „Pz. IV.” alvázon önjáró 12 NSU 12 RSO	
<i>összesen</i>	206 fő			
<i>Tüzérezred törzs és törzs-űteg</i>	22 tiszt 22 altiszt 244 legénység	88 pi. 38 gpi. 109 kar. 9 gpu. 6 10,5 cm löv. 22 pc. ököl	8 szgk. 18 mkp. 15 tgk. 9 NSU 9 RSO 40 kp.	28 hátszó
<i>összesen</i>	288 fő			
<i>I. tñ. osztály törzs és törzs-űteg</i>	9 tiszt 14 altiszt 154 legénység	42 pi. 22 gpi. 7 gpu. 6 pct. á. 7,5 cm 12 pc. ököl	9 szgk. 9 mkp. 9 tgk. 9 NSU 9 RSO 20 kp.	17 hátszó
<i>összesen</i>	177 fő			
<i>1. űteg</i>	7 tiszt 14 altiszt 47 legénység	33 pi. 9 gpi. 5 gpu. 6 pct. á. 7,5 cm 6 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 7 tgk. 3 NSU 7 RSO	
<i>összesen</i>	68 fő			
<i>2. űteg</i>	7 tiszt 14 altiszt 47 legénység	33 pi. 9 gpi. 5 gpu. 6 pct. á. 7,5 cm 6 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 7 tgk. 3 NSU 7 RSO	
<i>összesen</i>	68 fő			

<i>Alakulat</i>	<i>Személyzet</i>	<i>Fegyverzet</i>	<i>Gépjárművek</i>	<i>Lóállomány, fogatolás</i>
3. üteg	7 tiszt 17 altiszt 47 legénység	33 pi. 9 gpi. 5 gpu. 6 pct. á.7,5 cm 6 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 7 tgg. 3 NSU 7 RSO	
összesen	68 fő			
II. tíl. osztály törzs és törzsűteg	9 tiszt 14 altiszt 154 legénység	42 pi. 22 gpi. 7 gpu. 6 táb. t. 10,5 cm 12 pc. ököl	9 szgk. 9 mkp. 9 tgg. 9 NSU 9 RSO 20 kp.	17 hátrasló
összesen	177 fő			
4. üteg	7 tiszt 14 altiszt 72 legénység	33 pi. 9 gpi. 5 gpu. 6 táb. t. 10,5 cm 12 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 7 tgg. 3 NSU 9 RSO	
összesen	93 fő			
5. üteg	7 tiszt 14 altiszt 72 legénység	33 pi. 9 gpi. 5 gpu. 6 táb. t. 10,5 cm 12 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 9 tgg. 3 NSU 9 RSO	
összesen	93 fő			
III. tíl. osztály törzs és törzsűteg	9 tiszt 14 altiszt 154 legénység	42 pi. 22 gpi. 7 gpu. 6 táb. t. 10,5 cm 10,5 cm 12 pc. ököl	9 szgk. 9 mkp. 9 tgg. 9 NSU 9 RSO 20 kp.	17 hátrasló
összesen	177 fő			
6. üteg	7 tiszt 14 altiszt 72 legénység	33 pi. 9 gpi. 5 gpu. 6 táb. t. 10,5 cm 12 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 9 tgg. 3 NSU 9 RSO	
összesen	93 fő			
7. üteg	7 tiszt 14 altiszt 72 legénység	33 pi. 9 gpi. 5 gpu. 6 táb. t. 10,5 cm 12 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 9 tgg. 3 NSU 9 RSO	
összesen	93 fő			

<i>Alakulat</i>	<i>Személyzet</i>	<i>Fegyverzet</i>	<i>Gépjárművek</i>	<i>Lóállomány, fogatolás</i>
<i>IV. tñ. osztály törzs és törzsilletég</i>	9 tiszt 14 altiszt 201 legénység	42 pi. 22 gpi. 7 gpu. 6 nehéz tábori tarack 15 cm 12 pc. ököl	9 szgk. 9 mkp. 11 tdk. t. 9 NSU 9 Sd. Kfz. 7	17 hátszló
<i>összesen</i>	224 fő			
<i>8. íltég</i>	7 tiszt 14 altiszt 97 legénység	33 pi. 9 gpi. 5 gpu. 6 nehéz tábori tarack 15 cm 12 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 9 tdk. t. 9 NSU 7 Sd. Kfz. 7	
<i>összesen</i>	118 fő			
<i>9. íltég</i>	7 tiszt 14 altiszt 97 legénység	33 pi. 9 gpi. 5 gpu. 6 nehéz tábori tarack 15 cm 12 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 9 tdk. t. 9 NSU 7 Sd. Kfz. 7	
<i>összesen</i>	118 fő			
<i>Utász zlj. törzs (mot.)</i>	5 tiszt 17 altiszt 154 legénység	25 pi. 32 gpi. 50 kar. 4 gpu. 12 pc. ököl	3 szgk. 7 mkp. 11 tdk. t. 7 NSU 7 RSO 5 Sd. Kfz. 7 3 közepes hídoszlop PiG 42	
<i>összesen</i>	176 fő			
<i>1. ut. század (kp.-on)</i>	4 tiszt 12 altiszt 201 legénység	35 pi. 72 gpi. 101 kar. 9 gpu. 4 lángszóró 2 12 cm gr. v. 12 pc. ököl	1 szgk. 5 mkp. 5 tdk. t. 6 gumics. 6 rohamcs. 5 NSU 180 kp.	
<i>összesen</i>	217 fő			
<i>2. ut. század (kp.-on)</i>	4 tiszt 12 altiszt 201 legénység	35 pi. 72 gpi. 101 kar. 9 gpu. 4 lángszóró 2 12 cm gr. v. 12 pc. ököl	1 szgk. 5 mkp. 5 tdk. t. 6 gumics. 6 rohamcs. 5 NSU 180 kp.	
<i>összesen</i>	217 fő			

<i>Alakulat</i>	<i>Személyzet</i>	<i>Fegyverzet</i>	<i>Gépjárművek</i>	<i>Lóállomány, fogatolás</i>
<i>Híradós zlj. törzs</i>	6 tiszt 18 altiszt 82 légénység	27 pi. 9 gpi. 41 kar. 4 gpu. 12 pc. ököl	3 szgk. 5 mkp. 3 tdk. 3 NSU	
<i>összesen</i>	106 fő			
<i>1. hír. szd. (távbeszélők)</i>	2 tiszt 12 altiszt 177 légénység	24 pi. 7 gpi. 22 kar. 12 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 3 tdk. 7 NSU 3 RSO	
<i>összesen</i>	191 fő			
<i>2. hír. szd. (rádiósok)</i>	4 tiszt 14 altiszt 148 légénység	27 pi. 9 gpi. 32 kar. 5 gpu. 12 pc. ököl	1 szgk. 7 mkp. 3 tdk. t. 3 NSU 3 Sd. Kfz. 263 (8 kerekű rádiós-gk. 200 km hatótáv) 2 generáto- ros kocsi 4 t	
<i>összesen</i>	166 fő			
<i>Hír. zlj. vonat szd.</i>	1 tiszt 4 altiszt 22 légénység	17 pi. 7 gpi. 7 kar.	1 szgk. 3 mkp. 5 tdk. 3 RSO	
<i>összesen</i>	27 fő			
<i>Tábori pótl-zlj. és kiképző- törzs és 4. gyak. szd. ellő. oszloppal</i>	3 tiszt 26 altiszt 17 légénység 800 fő újonc	30 pi. 30 gpi. 5 gpu. 5 n. gpu. 2 lángszóró 2 pct. á. 7,5 cm 2 gr. v. 8,1 cm 2 gr. v. 12 cm 1500 pc. ököl (gyakorló)	1 szgk. 2 mkp. 4 tdk. 2 NSU 2 RSO	8 hátszó 12 fogatolt jármű
<i>összesen</i>	846 fő			

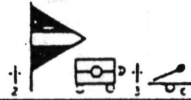
<i>Alakulat</i>	<i>Személyzet</i>	<i>Fegyverzet</i>	<i>Gépjárművek</i>	<i>Lóállomány, fogatolás</i>
<i>Ellátó ezred törzs</i>	7 tiszt 24 altiszt 57 legénység	40 pi. 5 gpi. 7 kar. 2 gpu. 12 pc. ököl	17 mkp. 7 szgk. 7 tgg. 7 NSU 3 RSO	7 hátszló
<i>összesen</i>	88 fő			
<i>Tgk. oszlop</i>	2 tiszt 22 altiszt 88 legénység	17 pi. 20 gpi. 17 kar. 9 gpu. 42 pc. ököl	2 mkp. 2 szgk. 42 Opel-Blitz 3 t tgg. (kb. 120 t) kapacitás	
<i>összesen</i>	112 fő			
<i>Fogatolt von. oszlop</i>	3 tiszt 4 altiszt 170 legénység	14 pi. 7 gpi. 67 kar. 8 gpu. 60 pc. ököl	2 mkp. 2 NSU 66 fog. jármű (kb. 60 t kapacitás)	12 hátszló 140 hámosló
<i>összesen</i>	177 fő			
<i>Ho. (közv.) tgk. oszlop (gk. lövészekkel)</i>	2 tiszt 24 altiszt 161 legénység	26 pi. 24 gpi. 3 gpu. 26 pc. ököl	3 mkp. 3 szgk. 24 tgg. Opel- Blitz 3 t (személy- szállításra is)	
<i>összesen</i>	187 fő			
<i>Szerelőmű- hely-szd. (a fegyvermesterek is!)</i>	2 tiszt 12 altiszt 84 legénység	17 pi. 15 gpi. 2 gpu. 12 pc. ököl	6 mkp. 6 szgk. 3 tgg. 6 3 t mű- helykocsi 2 RSO	
<i>összesen</i>	98 fő			
<i>Fogatolt utánpótló szksz.</i>	1 tiszt 4 altiszt 113 legénység	6 pi. 4 gpi. 10 kar. 4 gpu.	2 mkp. 16 fog. jármű	2 hátszló 34 hámosló
<i>összesen</i>	118 fő			
<i>Síltő-szd. (pékek)</i>	1 tiszt 7 altiszt 38 legénység	8 pi. 2 gpi. 2 gpu. 4 pc. ököl	2 mkp. 2 szgk. 5 tgg. sütő- kemen- cével (Büssing, 5 t kap.)	
<i>összesen</i>	46 fő			

<i>Alakulat</i>	<i>Személyzet</i>	<i>Fegyverzet</i>	<i>Gépjárművek</i>	<i>Lóállomány, fogatolás</i>
<i>Hentes és mészáros szd.</i>	1 tiszt 7 altiszt 52 legénység	8 pi. 2 gpi. 4 gpu. 4 pc. ököl	2 mkp. 2 szgk. 2 tgc. 2 tgc. füstölővel (Büssing, 5 t kap.) 5 tgc. (vágó és daráló) (Büssing, 5 t)	
<i>Összesen</i>	60 fő			
<i>Ho. ellátmányi szd.</i>	8 tiszt 28 altiszt 17 legénység	16 pi. 6 gpi. 6 kar. 4 pc. ököl	3 mkp. 3 szgk. 3 NSU	
<i>Összesen</i>	53 fő			
<i>Eü. szd.-tábori kórház</i>	11 tiszt 27 altiszt 52 legénység	22 pi. 14 gpi. 8 kar. 4 gpu.	2 mkp. 2 szgk. 3 tgc. 2 sebszáll. gk. 3 generátoros tgc. (Büssing)	
<i>Összesen</i>	90 fő			
<i>Sebesültszáll. gk. oszlop</i>	2 tiszt 14 altiszt 34 legénység	16 pi. 28 gpi. 1 gpu.	12 mkp. 2 szgk. 12 sebszáll. gk.	
<i>Összesen</i>	50 fő			
<i>Állateü. szd.</i>	2 tiszt 7 altiszt 52 legénység	9 pi. 5 gpi. 1 gpu.	2 mkp. 2 szgk. 3 tgc.	3 hátló
<i>Összesen</i>	61 fő			
<i>Tábori posta-hivatal</i>	2 tiszt 12 altiszt 12 legénység	14 pi. 4 gpi. 9 kar. 1 gpu.	2 mkp. 2 szgk. 3 tgc.	
<i>Összesen</i>	26 fő			

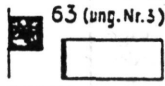
25. Watten-Gren. Div.

Kämpfende Truppe:

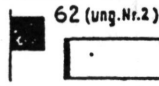
Soll:
Ist:

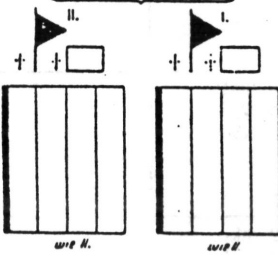
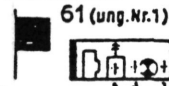
Soll:
Ist:

62 (ung. Nr. 2)

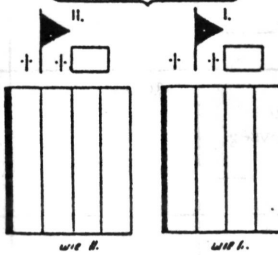

61 (ung. Nr. 1)

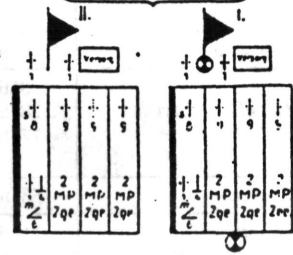
wie II.

wie II.

wie II.

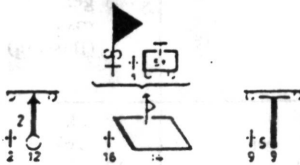
wie II.

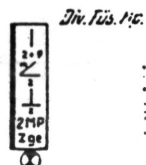
4 72

4 8 1 4

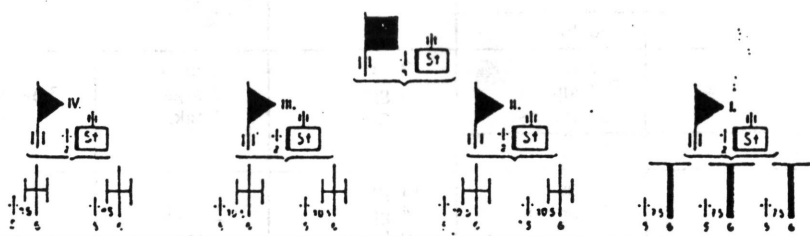
Soll:
Ist:

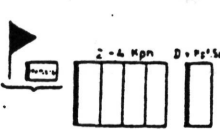
Soll:
Ist:

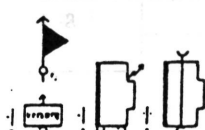
Soll:
Ist:

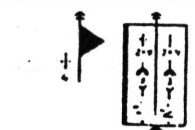
Soll:
Ist:

Soll:
Ist:

Soll:
Ist:

Stärke der kämpfenden Truppe:

	Soll:	Ist:
Fl. Comp.		
Inf. Comp.		
Art. Comp.		
St. Comp.		
Gesamt		

der 44 (ungarische Nr. 1) "HUNYADI"

Versorgungstruppe: Kommandosach. Prüf.-Nr. 6784

Soll:
Hst:

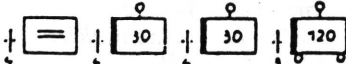
Soll:
Ist:

Soll:
Ist:

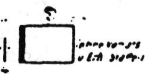
Soll:
Hsr:

Soll:
752.

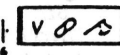
50M:
Jst:

Soll:
Ist:

Soll:
Zst:

Stärke der Versorgungstruppe:

	Self:	Other:
Partner		
Interpartner		
Interaction		
Beliefs		
Other influences		

Waffenausstattung:

[illegible]

Gesamtstärke:

	Einl:	St: 20.10.1944
Führer		
Unterführer		
Polenwachmann		
Polen		
Polenwachmann		

Kraftfahrzeugausstattung:

[illegible]

Pferde:

	Soll	Hab	Dr. 1900 1901
1. 1. 1900			
2. 1. 1900			
3. 1. 1900			
4. 1. 1900			
5. 1. 1900			
6. 1. 1900			
7. 1. 1900			
8. 1. 1900			
9. 1. 1900			
10. 1. 1900			
11. 1. 1900			
12. 1. 1900			
13. 1. 1900			
14. 1. 1900			
15. 1. 1900			
16. 1. 1900			
17. 1. 1900			
18. 1. 1900			
19. 1. 1900			
20. 1. 1900			
21. 1. 1900			
22. 1. 1900			
23. 1. 1900			
24. 1. 1900			
25. 1. 1900			
26. 1. 1900			
27. 1. 1900			
28. 1. 1900			
29. 1. 1900			
30. 1. 1900			
31. 1. 1900			
32. 1. 1900			
33. 1. 1900			
34. 1. 1900			
35. 1. 1900			
36. 1. 1900			
37. 1. 1900			
38. 1. 1900			
39. 1. 1900			
40. 1. 1900			
41. 1. 1900			
42. 1. 1900			
43. 1. 1900			
44. 1. 1900			
45. 1. 1900			
46. 1. 1900			
47. 1. 1900			
48. 1. 1900			
49. 1. 1900			
50. 1. 1900			
51. 1. 1900			
52. 1. 1900			
53. 1. 1900			
54. 1. 1900			
55. 1. 1900			
56. 1. 1900			
57. 1. 1900			
58. 1. 1900			
59. 1. 1900			
60. 1. 1900			
61. 1. 1900			
62. 1. 1900			
63. 1. 1900			
64. 1. 1900			
65. 1. 1900			
66. 1. 1900			
67. 1. 1900			
68. 1. 1900			
69. 1. 1900			
70. 1. 1900			
71. 1. 1900			
72. 1. 1900			
73. 1. 1900			
74. 1. 1900			
75. 1. 1900			
76. 1. 1900			
77. 1. 1900			
78. 1. 1900			
79. 1. 1900			
80. 1. 1900			
81. 1. 1900			
82. 1. 1900			
83. 1. 1900			
84. 1. 1900			
85. 1. 1900			
86. 1. 1900			
87. 1. 1900			
88. 1. 1900			
89. 1. 1900			
90. 1. 1900			
91. 1. 1900			
92. 1. 1900			
93. 1. 1900			
94. 1. 1900			
95. 1. 1900			
96. 1. 1900			
97. 1. 1900			
98. 1. 1900			
99. 1. 1900			
100. 1. 1900			

A Wehrmacht és a Waffen SS jelölései

	ho. törzs <i>Divisions -Stab</i>		ho. élelm. hiv. <i>Div. Verpflegungs-Amt</i>
	gr. ezs. törzs <i>Stab eines Grenadier-Rgt.</i>		Div. Verpflegungs-Amt e.ü. szd.
	tü. ezs. törzs <i>Stab eines Artillerie-Rgt.</i>		Sanitáts-Kompanie gk. mentős szakasz
	gr. zlj. törzs <i>Stab eines Grenadier-Btl.</i>		Kranken-Kraft-Wagen-Zug tábori kórház
	tü. oszt. törzs <i>Stab einer Artillerie-Abt.</i>		Feld-Lazarett állat e.ü. szd.
	hír. oszt. törzs <i>Stab einer Nachrichten-Abt.</i>		Veterinär-Kompanie műhely szd.
	ut. zlj. törzs <i>Stab eines Pionier-Btl.</i>		Werkstatt-Kompanie táb. cső. szd.
	pc. vad. o. t. <i>Stab einer Panzerjäger-Abt.</i>		Feldgend. Kompanie tábori posta
	lgv. tü. oszt. t. <i>Stab einer Flak-Abt.</i>		Feldpost tü. bemerő csapat
	hadtáp o. törzs <i>Stab Kdr. Div. Nachsch. Truppen</i>		Artillerie-Vermessungs-Trupp könnyű gépfegyver
	gr. szd. <i>Grenadier-Kompanie</i>		I. M.G. nehéz gépfegyver
	10,5 tarack üteg <i>L. Haubitze-Batterie (10,5 cm)</i>		S. M.G. könnyű gránátvető
	15 cm tarack üteg <i>S. Haubitze-Batterie (15 cm)</i>		I. Granatwerfer nehéz gránátvető
	kerékpáros szd. <i>Radfahrer-Kompanie</i>		S. Granatwerfer könnyű tábori tarack
	távbeszélő szd. <i>Fernsprech-Kompanie</i>		I. Feldhaubitze nehéz tábori tarack
	rádiós szd. <i>Funk-Kompanie</i>		S. Feldhaubitze könnyű gyalogsági ágyú
	feld. lov. szakasz <i>Aufklärungszug (Reiter)</i>		I. Inf. Geschütz nehéz gyalogsági ágyú
	utász szakasz <i>Pionier-Zug</i>		S. Inf. Geschütz közepes pctörő ágyú
	hír. szakasz <i>Nachrichten-Zug</i>		m. Pak nehéz pctörő ágyú
	térk. csop. (mot.) <i>Kartenstelle</i>		s. Pak 3,7 cm légv. gépágyú
	gyal. ágyússzd. <i>Inf. Geschütz-Kp. (2s-6l)</i>		3,7 Flak 8,8 cm légv. n. löveg
	pc. vad. szd. nehéz <i>Panzerjäger-Kp. t mot (12s Pak)</i>		8,8 Flak rohamlöveg
	fog. vonat oszlop <i>bespannte Fahrkolonne (30t)</i>		Sturmgeschütz gk. utász oszlop
	utánpótló szd. (mot.) <i>Nachschub-Kompanie</i>		I. Pionier-Kolonne gk. hír. oszlop
	tehergk. szd. (mot.) <i>Kraftfahr-Kompanie</i>		I. Nachrichten-Kolonne tábori kutyas csapat
	sütő szd. (mot.) <i>Bäckerei-Kompanie</i>		Feldkündestaffel zenekar
	hentes szd. (mot.) <i>Schlächtere-Kompanie</i>		Musikkorps

**„Hunyadi” Fegyveres SS Gránátos Hadosztály
„Kell” álladék**

Személyzet	tiszt	431 fő
	szakszolgálatos tiszt	181 fő
	altiszt (tiszhelyettes)	1957 fő
	legénység	12 102 fő
	összesen	14 671 fő
Fegyverzet	pisztoly/08	2954 db
	géppisztoly/gépkarabély StG 44	3886 db
	karabély/Mauser	3540 db
	géppuska/MG 42 (ebből 14 fedélzeti)	462 db
	géppuska/MG 42 (állványon)	62 db
	gránátvető (könnyű) 8,1 cm	38 db
	aknavető (közepes) 12 cm	34 db
	gyalogági ágyú (könnyű) 7 cm	24 db
	gyalogági ágyú (nehéz) 15 cm	14 db
	páncéltörő ágyú 7,5 cm (fedélzeti 14 db)	65 db
	lángszóró (háti)	8 db
	tábori tarack (könnyű) 10,5 cm	36 db
	tábori tarack (nehéz) 15 cm	18 db
	rohamlöveg „Hetzer” 7,5 cm	14 db
	önjáró 4-es ikrezésű lgv. gá. 2 cm	12 db
	páncéloköl	2786 db
Járművek	kerékpár	2844 db
	motorkerékpár	500 db
	NSU láncalpas mkp.	295 db
	szgk. (terepjáró)	277 db
	lőveg- és egyéb vontató RSO	271 db
	tehergocsi 3,5 t (terepjáró)	499 db
	láncalpas vontató (Sd. Kfz. 7)	28 db
	rádiós kocsi (Sd. Kfz. 263)	3 db
	generátoros kocsi (4 tonnás)	9 db
	5 tonnás tgc. sütőkemencével	5 db
	5 tonnás tgc. vágó és daráló/töltő	5 db
	5 tonnás tgc. füstölőkkel	2 db
	sebesültszállító gk. (Kfz. 31 Horch)	14 db
	3 t műhelykocsi	6 db
	3 gk.-hídoszlop PiG 42	3 db
	gumicsónak	12 db
	motor/rohamcsónak	12 db
	országos jármű/fogatolt szekér	94 db
Lóállomány	hátasló	267
	hámosló	254

Harcoló csapat 13 544; 1129 fő (ellő.) Összesen = 14 671 fő

A „kell” álladékkal szokás szembe állítani a „van” álladékokat. Sajnos az utóbbiról a „Hunyadi” hadosztály esetében nem maradt fenn korabeli feljegyzés. A kutató mindössze csak becslésekre hagyatkozhat, melyeknek alapját a különböző emlékezők néha egymásnak ellentmondó adataiból állíthat össze. A hadosztály fegyverzetére vonatkozóan Talbot von Pistor német hadbiztos őrnagy 1969-ben a szerzőnek többek között a következőket mondta: „A »Hunyadi« hadosztály Hitler halálának napján (1945. április 30.) elérte, megkapta az 1945. május 1-jére előírt felszerelést és fegyverzetet. Arról persze én, mint hadbiztos nem tehettem, hogy az Altábornagy úrék (értsd: Grassy – G.–P. E.) szétoztatták(!) ezt a készletet az általam nem áttekinthető embertömegnek, azaz közel három, talán négy hadosztály jelenlévő személyzetének. Hiába tiltakoztam ellene. Viszont nekik is igazuk volt, mert az emberek megfoghatatlan tömegének (unfassbare Menge) kiképzéséhez, őrszolgálatához stb. szüksége volt erre. Nem is beszélve az ellátásról, amit alig győztünk kielégíteni, mert nem volt már működő, teljesítőképés raktár egész Németországban. Vegyen papírt és ceruzát elő, kedves Bajtársam és ossza el a »Hunyadi«-nak kiadott dolgokat azokkal az egységekkel, illetve azok számával, amelyek a »Hunyadi« + »Hungária«-nál de facto léteztek! Volt vagy egyszáz(!) nyilvántartott alakulatuk. Ha pl. a »Hunyadi« részére kiutalt 3540 Mausert (98 M) százzal osztja, marad alakulatonként 35 darab(!) karabély, alakulatonként 38 darab géppisztoly stb., stb. – pedig a Neuhammernél »lemaradtakat« pótoltuk. Persze az előbbieket csak statisztikai osztószámok, mert mindezek mellőzésével pl. a »Hunyadi« utászászlóalját nem is mi (értsd a hadbiztosság – G.–P. E.) szereltük föl. Másrészt mindkét hadosztály első ezredének I. zászlóalja, a hadosztályok lövészszázadai, zászlóalj létszáma felfejezve, nem is szólva az ugyancsak zászlóalj létszámmal rendelkező tábori csendőrségről stb. az előírt felszerelési tárgyakkal és fegyverzettel voltak ellátva. Ugyanígy a »Hunyadi« ellátó ezrede, amelynek hentes és mészáros százada, sütőkemencék stb. egy hadosztály helyett majdnem négynek dolgozott. És kedves Bajtárs, még valamit vegyen figyelembe: ettől az időtől kezdve Németországban már minden felbomlóban volt. Így nagyon sok katonai alakulat is. Ezek már ott tartottak, akár volt üzemanyaguk, akár nem, egyszerűen kiszálltak a járműveikből s azokat löveganyagukkal együtt, ne is beszéljünk a gyalogsági fegyvereikről, egyszerűen az útszélén hagyták, nem akarván már sem katonát, sem háborút látni. Ugyanekkor a maga (értsd G.–P. E-t) »fegyverbolond« fiatal katonái felszedtek magukra mindent, ami elérhető volt.

Anyagi áttekintésünk csődöt mondott. Ne csodálkozzék rajta, a háború a végéhez közeledett, mégpedig rohamosan.”

Toborzás – külföldre szállítás

Röviddel a HM rendelet megjelenését követően indult meg az ellenségtől még meg nem szállt országrészeken – alapvetően a Dunántúlon – a toborzás. A kifüggesztett plakátokon a „fejléc” elhagyásával gyakorlatilag a Beregfy Károly honvédelmi miniszter által aláírt rendelet szó szerinti szövege volt olvasható. Az eredmény minden előzetes várakozást felülmúlt, olyan tömeges volt a jelentkezés, hogy a magyar és német sorozóbizottságok három műszakban is alig tudták ellátni feladatukat, így

kényszersorozásokra nem volt szükség. Hogy mi lehetett a tömeges jelentkezés oka? Arra a következőkben lehetne megadni a feleletet:

1. A kiűrtett, illetve az ellenség által elfoglalt országrészekből – Erdély, Kárpátalja, Felvidék, Délvidék, Budapest – több mint százezer leventeköteles fiatal tartózkodott a Dunántúlon, annak is a nyugati részén.

2. Budapest és környékén a kormány 1944. november 8-án elrendelte a 17–60 év közötti férfiak általános katonai mozgósítását és ezt 1944. december 10-én kiterjesztették a Dunántúlra, illetve annak mindazon részeire amelyeket a szovjet Vörös Hadsereg, illetve a Román Királyság és Bulgária hadserege addig el nem foglalt.

3. A Dunántúl még magyar és német fennhatóság alatt álló részén több mint egymillió menekült tartózkodott, amelyhez hozzájárultak még a Magyar Királyi Honvédség és a német véderő harcos és nem harcos alakulatai, összesen mintegy kétmillió ember.

4. Az említett területeken, részben az állandósult nappali és éjszakai légitámadások következtében, a közellátás már akadozott, a menekültek, illetve a kitelepítettek – elsősorban a leventék csoportjai – kényszerszállásokon (pajták, padlások stb.) tartózkodtak a közelgő télvíz idején.

5. Az ifjúság körében erős harci szellem uralkodott. „Veszélyben a Haza! Hátrahagyott anyáinkat, testvéreinket, apáinkat erőszakolja és rabolja, öldösi az orosz, román, bulgár, szerb. Fegyverbe hát magyar, főleg ha a harchoz a németek a legjobb fegyvereiket adják. előbb-utóbb úgy is bevetnek bennünket, így legalább lesz mivel visszaszerezni az elrablott területeinket!” – Ezek voltak a korszellemnek megfelelő szólamok, amelyek igen közel álltak a valósághoz, német propaganda nélkül is. Különben is az volt a vélemény (főleg az ifjúság körében): akit kora és viszonyai engednek, s a honért fegyvert nem fog, nem becsületes ember! Mondták már ezt 1848–49-ben is.

Tetőzött az önkéntes jelentkezések száma – 1944. december 1-je és karácsonya között –, amikor a helybéli ifjúság azt látta, hogy a többi országrészből menekült, kitelepített fiatalok és honvédek tömegei jelentkeznek tisztjeik vezetésével a „Hunyadi” hadosztályba. A dunántúliak sem akartak lemaradni, főleg nem a 17–20 év közöttiek, gimnazisták, főiskolások, egyetemisták, akik tudták azt is, hogy Budapesten „egyetemi zászlóalj” is küzd a bolsevizmus ellen. Ennek a hangulatnak, szellemnek volt betudható az is, hogy nem egy esetben egész gimnáziumi osztályok jelentkeztek a „Hunyadi”-ba.

A honvéd kiegészítő parancsnokságok mindenütt a helyükön voltak és a hamarjában összehívott sorozóbizottságok éjjel-nappal végezték munkájukat. Több gyülekezési helyet jelöltek ki, így Rajkot (akkor Zala vármegye), Zalaszentgrótot (Zala vármegye), Vasvárt (Vas vármegye) és ezek környékét. A beszállásolás az adott viszonyoknak megfelelő volt, azaz szénapajták, kapualjak és minden egyéb „lehetetlen helyek”. Lehetetlen helyek, mivel akkor már fagypontra esett az éjszakai hőmérséklet és az „öreg katonákat” leszámítva, bizony igen csak gyengén volt ellátva a jelentkezők tömege. Az „öreg katonák” vitték magukkal kincstári felszerelésüket, egyenruha köpennyel, két pokróc, lábbeli stb., de a légénységi állományúak fegyver nélkül.

Az élelmezésről azt lehet mondani, hogy az a „rögtönzések” korszakát jelentette, egyszer volt, egyszer nem. A hadosztályt szervező Grassy József vezérőrnagy, majd

altábornagy nem egy alkalommal maga osztotta szét a hirtelenjében szerzett magyar vagy német gulyáságyúból az ételt a katonáknak. A gondot csak az jelentette, hogy a legtöbb újonc, civilben, még csajkával sem rendelkezett, de ez volt a helyzet a kulacsal is. Így mindennaposan voltak a könyörgések: Bajtársam, add kölcsön... csak ha rendesen elmosva hozod vissza! És a bajtárs mivel tudta volna rendesen elmosni a kölcsönkapott csajkát: hideg vízzel és homokkal! Ha szerencséje volt kaphatott valamelyik közeli házban egy kis meleg vizet.

A rendfenntartást, amennyire a széttagoltság miatt egyáltalán lehetett, az alakulóban lévő hadosztály honvéd egyenruhás egységei látták el, fegyver nélkül, mivel fegyvereiket az előző alakulatoknál le kellett adniuk. Ez alól csak a tisztek képeztek kivételt. Mindez azonban kevésnek bizonyult, így a még mindig kitűnően működő Magyar Királyi Csendőrséget is igénybe kellett venni.

November közepén a térségbe vezényelték vitéz Deák László ezredes már német egyenruhával és fegyverekkel felszerelt, az arcvonalból kivont harccsoportját, amely azután az alakulóban lévő „Hunyadi parancsnokság”-nál ellátta az őrszolgálatot, illetve a tábori rendészeti szolgálatot. Létszámuk mintegy nyolcszáz fő körül mozgott.

Ugyanebben az időben megindultak a szállítmányok is. A front változásainak következtében ugyanis az újonnan létesített, de felszerelésen kívüli hadosztály személyi állománya veszélyeztetetté vált Vasvár–Rajk, illetve Zalaszentgrót–Körmend térségében, ahol számos honvéd és német alakulat is tartózkodott. Egyértelmű volt mindenki számára, hogy a hadosztály felszerelését és kiképzését Magyarország területén nem lehet megvalósítani. Magyar és német részről egyaránt megérkezett a parancs: a hadosztály alakulatait a Német Birodalom egyik kiképzőtáborába kell szállítani. A parancsok vétele után a hadosztályparancsnokság tisztjeiben felmerült a gondolat/kérdés: tulajdonképpen ki is parancsol nekünk? A magyarok, vagy a németek? A „kétvágányúság” már itt előrevetette az árnyékát.

Vasvár, Zalaszentgrót, Körmend voltak a főbb berakodóhelyek. Lehetőség szerint a „vicinális” pályatesteket vették e szállítmányok lebonyolítására igénybe. Ezt részben a fővonalak túlterheltsége, részben az utóbbiak „kevésbé támadott” volta indokolta.

1944. november 28-án indították az első szállítmányt, miután „magas helyeken” eldöntötték, hogy a hadosztály alakulatai a németországi Neuhammer-i (Szilézia) kiképzőtáborba kerülnek. A „Hunyadi” hadosztályba jelentkezettek – újoncok, honvédek, tiszthelyettesek, tartalékos és hivatásos tisztek – létszáma ekkorra már túlhaladta a hadosztály előírt létszámát. Mintegy öt-hatezer fővel volt több a „kell”-nél. A hadosztály parancsnoksága azonban mégis úgy döntött, hogy a teljes állományt útba indítja, hiszen hamarosan megindul a második hadosztály felállítása is, amely minden bizonnyal ott zajlik majd, ahol az első is.

A szállítmányok idején egyre nőtt a jelentkezések száma. Mindehhez a honvédelmi minisztérium is segítséget nyújtott, amely nemcsak tiszteket, tiszthelyetteseket, hanem nem egy esetben az arcvonalból kivont, leharcolt honvéd alakulatokat is a „Hunyadi” hadosztályhoz, később hadosztályokhoz irányított.

A Körmendről elindított „hunydista szállítmány” közel kétezer emberrel (marhavagonokban) az ún. „Aspang-Bahn” vonalán haladt Bécs felé, minden légvédelmi biztosítás nélkül. Amerikai alacsonyan támadó csatarepülők a szállítmányt

felfedezték és megtámadták. Addig lőtték, bombázták – többszöri ráfordulással – mígnem a szerelvény kilőtt mozdonyral megállt és lángbaborult. A kivezénytelt német mentőosztagok több mint 650 súlyos sebesültet szállítottak Graz és Szombat hely hadikórházaiba és a vasúti töltésre raktak mintegy 800 szénre égett magyar halottat.⁵ Azonosításuk lehetetlen volt. A szállítmányból jóformán csak azok maradtak életben, akik a nyitott vagonajtóknál ülve a motorzúgást követően felismerték az ellenséges gépeket és még az alacsony támadás előtt leugráltak a szerelvényről. Többségük többrendbeli kar- és lábtöréssel került a kórházakba.

A többi szerelvény katonáinak nagyobb volt a szerencséje. Alacsony, sűrű felhőzet borította Nyugat-Magyarországot, így a légi tevékenység erősen korlátozott volt, nem kaptak támadást. Általában 36–48 órán át tartó, ide-oda történő tolatgatások után érkeztek meg a szállítmányok a Breslau és Berlin között fekvő, akkoron egyik legnagyobb német katonai kiképzőtáborba, Neuhammerbe.

A szerelvényeket többnyire a berlini fővonal Oberleschen vasútállomásán rakták ki. Ez a fővonal a Bober nevű folyóval nagyjából a keleti határát képezte a tábornak. Néhány Magyarországról érkező vonatot mégsem ide, hanem a tábor nyugati határát képező, a Queis partján fekvő Neuhammer vasútállomására irányították s itt is rakodtak ki.

A tábor – magyar viszonyokhoz mérten – óriási kiterjedésű volt. Nyugat-keleti irányban kb. 22., észak-dél irányban mintegy 27–29 km-t tett ki. Magában foglalt két kis falut is, nyugaton Neuhammert, keleten Stranst, valamint néhány kisebb majorságot. A terület valamikor ősmocsár lehetett, a későbbiek során, homokos talajára való tekintettel, szép sorjában ültetett feketefenyőekkel telepítették be. A kis falvak és majorságok termelési profilját az erdészet jelentette, állami kezelésben, minden tekintetben a tábor katonai parancsnokságának alárendelve. A tábor nyugati részén található katonai létesítményeket még Hindenburg idején Neuhammer falucskában építették, míg Stransban Hitler idején. Ez volt a modernebb építésű és felszerelésű. A háborúra való tekintettel mindkét tábor köré számos, fából készült barakk került pótlásnak.

A tábor katonai berendezése minden tekintetben megfelelt a második világháború követelményeinek. Lőterek, beton bunkerek, tüzérségi belövőhelyek, utász, árkász gyakorlási lehetőségek stb. Egyébként a tábor a német Wehrmacht tulajdonában volt és a „Truppenübungsplatz Neuhammer West und Ost” parancsnoka is Wehrmacht tiszt volt, egész apparátusával egyetemben.

A táborba szállított „hunyadiak” részére a tábor parancsnoksága a tábor keleti részén (Strans) a 13 500 fős népi gránátos hadosztály létszámának megfelelő szálláshelyet készített elő. A hadosztály-, ezred- és zászlóaljparancsnokságok, a tisztikar és a tiszthelyettesek kőépületekben, a tisztesek és a legénység fabarakkokban nyertek elhelyezést, szinte mindenütt emeletes faágyas megoldással. A beérkező szállítmányokat kezdetben katonazenével, forró kávéval és az esedékes hideg étellel fogadták. A Magyarországról már korábban előreküldött szálláscsináló részleg katonái az érkezőket eligazították, szálláshelyeikre vezették. Feltűnő volt, hogy ezek a katonák már a Waffen-SS egyenruháját viselték, szabályos rendfokozati

⁵ Dr. Maurer Frigyes orvos vezérőrnagy, illetve dr. G.-Payer Endre tartalékos orvos főhadnagy (a szerző édesapja), az 523. számú honvéd hadikórház parancsnokhelyettesének közlése a szerzővel 1944 telén, továbbá két 1987-ből származó levél a szerzőhöz, a támadást túlélőktől.

jelzésekkel. Ezeken még az „öreg” magyar katonatisztek sem ismerték ki magukat, nemhogy az újonc legénység. Ennek következtében az ember nem tudta, kit hogy is szólítson.

A szervezés akkor mondott csődöt, amikor a „be nem tervezett” létszámfőlősleg megállapítást nyert, mert a 13 500 fő helyett 1944. december 10-én a „hunyadi” létszáma 20 567 fő tett ki. A németek a „többletet” nem akarták fogadni, mondván: nekik 13 500 fő körüli létszám elhelyezéséről, élelmezéséről stb. kell gondoskodniuk és nem többről. A „több”-re vonatkozóan feletteseiktől nem kaptak még utasítást, így ezt a gondot oldja meg a hadosztály parancsnoksága ahogy akarja és tudja.

A honvédelmi minisztérium kellő időben értesítette ugyan a németeket a megnövekedett létszámról, de a német illetékesek vagy nem adták tovább az utasítást, vagy nem is akarták tovább adni. Utóbbi mellett szól az a körülmény, hogy ugyanezen időpontban, ugyanezen kiképzőtáborban volt elhelyezve az észtszázgi önkéntesekből felállított – szintén népi gránátos mintára szervezett – hadosztály, „felfrissítésre”, újrafegyverzésre.⁶ „Felsőbb helyek” ezen hadosztály frontra történő elvonulását várták, s az így felszabaduló hely és létszámlehetőség biztosíthatta volna a magyar „főlősleg” elhelyezését, élelmezését. Az észt önkéntesekből álló hadosztályon kívül még Vlaszov tábornok néhány félig felfegyverzett lovas alakulata erősítette a stransi tábor nemzetközi jellegét.⁷

A „Hunyadi” hadosztály parancsnoksága nem tudott mást tenni, minthogy kényszermegoldásokat fogantatott – pl. két ember egy ágyba (70 cm)! – hangzott a parancs –, a németek által 13 500 személyre grammra pontosan kiadott élelmet pedig úgy kellett elosztani, hogy jusson a több mint húszezer „hunyadi” valamennyijének. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az amúgy is szűkre szabott élelmezés mintegy egyharmadával csökkent. Az élelmezők természetesen több helyen is elszámolták magukat, voltak alakulatok, amelyek több mint 24 óráig semmi élelmezést nem kaptak. Mire sikerült a grammozást a gyakorlatban megoldani, addigra többnyire újabb magyar önkéntes szállítmányok érkeztek a táborba és az élelmezés terén minden ismét felborult. Ez az összevisszaság a legénység örökös zúgolódásától kísérve hetekig tartott.

A nappali foglalkoztatás tárgya a vételezés volt, természetesen nem az élelemé, hanem a különböző kincstári felszereléseké, úgy mint csajka, kulacs, 2 pokróc, kenyérzsák, esetleg lábbeli (rövid német csizma). Egyenruházatról egyelőre szó sem esett, mármint az újonc önkénteseknél. Ezzel ellentétben a honvéd egyenruhában lévőktől összegyűjtötték valamennyi kincstári darabjukat és vadonatúj német – Waffen-SS – egyenruhába öltöztették őket. Ezzel hozták a honvédeket szolgálatképes, átképezhető állapotba. Közben tovább folytatódtak a honvédelmi minisztérium általi vezénylések. 1944 karácsonyát megelőző napokban érkezett a stransi táborba a 25. rohamtüzér osztály, a 16. határvadász zászlóalj és Szombathelyről egy csendőrtanosztály. De ide érkezett be a marosvásárhelyi „Csaba királyfi” gyorsfegyvernemi hadapródiskola frissen avatott mintegy 40 zászlósa, valamint a jutasi „Kinizsi Pál” honvéd csapattiszthelyettesképző iskola mintegy száz frissen avatott őrmestere. Mellettük még számos honvéd alakulat, csendőr különítmény is beérkezett, de jöt-

6 A „20. Waffen-Grenadier Division der SS” (estn. Nr. 1.)-ről van szó.

7 A Vlaszov-hadsereg vonatkozásán: Frölich, Sergej: General Wlassov. Markus Verlag, Köln, 1987. (Hillgruber professzor előszavával).

tek hegyivadászok, tüzérosztályok – löveganyag nélkül –, római katolikus, evangélikus és református tábori lelkészek is. A beérkezettek a tisztek és a csendőrök kivételével fegyvertelenül kerültek a táborba.

A hadosztály parancsnokságának nem kis gondot okozott a beérkezettek alakulatokba történő szervezése, mivel más volt a németek által előírt hadrendi felállítás és más egy gránátos hadosztály részére kiszállított fegyvernemi elosztás. Pl. a népi gránátos típusra szervezendő „Hunyadi” hadosztály 12 db négyes ikrezésű, önjáró légvédelmi lövege személyzetének – tartalékokkal számított – tervezett létszáma maximum 206 fő volt, a járművezetőkkel együtt. Rendelkezésre állt ugyanakkor 1400 fő, igaz a magyar 4 cm-es géppátyúkhöz (Bofors) és a 8 cm-es Bofors nehéz légvédelmi lövegekhez kiképezve. A fölösleget „szét kellett szórni”, a német fegyverekhez át kellett képezni, éppen ezért az alakulatok felállításakor különböző elvek érvényesültek.

A „Hunyadi” hadosztály, mint első szervezetileg létrehozott seregtest, abban a szerencsés helyzetben volt – lévén övé az elsőbbség –, hogy válogathatott. Nemcsak a Neuhammer/Strans-ba beérkezett legénység, hanem a tisztikar, a parancsnokok tekintetében is. Meg is kezdték a maguk kereteinek összeállítását, leválasztását a létszámfölöslegtől. Átcsoportosítások, átköltöztetések sorozata volt a következőkig. Ugyanígy további zavarok keletkeztek az élelmezés, felszerelés, kiképzés vonatkozásában is. A hadosztály parancsnoka, Grassy József honvéd altábornagy köré egykori tisztársai, beosztottai – ezek között is főleg az „öreg doniak” – tömörültek, valóságos klikket alkotva.

A beérkezett csendőr alakulatokat, beleértve a tábori csendőr osztagokat is, soron kívül öltöztették német egyenruhába és azon nyomban ellátták német táboricsendőr-jelvénnel, majd később német és magyar feliratú, a „Hunyadi” hadosztály műhelyeiben készített táboricsendőr-jelvénnel. (Tábori csendőrség – Feldgendarmarie) Ezen a nyaktáblán a koronás magyar kiscímer volt látható a belőle kiágazó cserfalombokkal.

Mivel a csendőrök magukkal vitték a tábori sapkájukon használt kis tollforgót és a kalapon lévő jelvényüket is, ezeket egységesen a német tábori szemellenzős sapkára erősítették. Mivel a hadosztályparancsnokság szemében a több mint 20 ezres embertömegben a csendőrök számítottak a legmegbízhatóbbaknak és a legfegyverezettebbeknek, nemcsak a tábori rendészeti feladatok ellátásával bízták meg őket, de igeiglenesen ők látták el, illetve adták a hadosztályparancsnokság őrszázadát is. A német táborparancsnokság és a hadosztályhoz szolgálatilag befutó német tisztek meg is lepődtek látva ezeket a csendőröket és tapasztalva katonás, de illetudó fellépésüket. Közülük valaki mindig beszélte a német nyelvet, ami szintén „hatásos” volt, de a ruházatuk, fegyverzetük, felszerelési tárgyaik is meglepetést okoztak – Mannlicher karabély, csendőrszurony, kakastoll, csendőrijelvény a tábori sapkán, lövészbojtok a sípzsínóron, magyar címer, kétnyelvű nyaktábla stb. – A Német Birodalomban ekkor ilyesmi csak itt volt látható, tapasztalható.

De térjünk vissza a bizonyos „szétzóráshoz”! Ezt a tisztikarral kezdték. Azokat, akik az előző években – 1941, 1942, 1943, 1944 – nem voltak valamilyen németországi vezénylésen, néhány hétre különböző helyekre „szórták szét”, így Döberitzbe, Koblenzbe, Münchenbe stb. A másik fontos feladat a tiszthelyettesi kar kellő létszáma történő felemelése volt. Egy egész századra való – mintegy 200 fő –, kellő

iskolázottsággal rendelkező újoncot indítottak Radolfzellbe, a Fegyveres SS ottani altisztképzőjébe (Waffen-SS Unterführer-Schule). A tüzérezrednek szánt honvéd tüzéreket, illetve újoncokat szinte kivétel nélkül a Prága melletti Beneschauba vezényelték, míg a két légvédelmi tüzérezred állományát a München mellett lévő Waffen-SS légvédelmi tüzérezredhez indították útba. Ezt követte az utász zászlóalj Passauba, a Somme laktanyába történő áthelyezése, ahol utóbbiak teljes felszerelése is megtörtént.

A felsorolt alakulatok elvezénylése csökkentette ugyan a létszámot, de igazán nem sokat segített, mivel közben újabb és újabb önkéntesek, illetve honvédek érkeztek a táborba.

Megtörténtek közben az ezredparancsnoki kinevezések is. Az 1. gránátos ezred parancsnoka vitéz Deák László ezredes, a 2. gránátos ezred parancsnoka vitéz Temesvári Gerő ezredes, míg a 3. gránátos ezred parancsnoka vitéz Peinlich Béla ezredes lett. Ezek a kinevezések, beosztások azonban nem tartottak sokáig, különböző „helycserék” következtek. Deák László ezredet a létrehozandó magyar Fegyveres SS hadtest vezérkari főnöki beosztásába helyezték, a kiszemelt parancsnokhoz, vitéz Ruszkay Jenő címzetes vezérezredeshez beosztva, s közben újabb ezredesek érkeztek a hadosztályhoz, nevezetesen vitéz Magyar Dezső, vitéz Bodolay Lóránt, Vécsey József, illetve vitéz Rugonyi György és Csukás Endre alezredes.

Alighogy „rend lett” a „Hunyadi” hadosztály keretein belül, meg érkezett Neuhammerbe Beregfy Károly honvédelmi miniszter és a honvédség főparancsnokának futártisztje Kőszegről és hozta a parancsot a 2. magyar Fegyveres SS hadosztály megalakulásáról (1944. december 24.) szóban közölve: ezen hadosztálynak a „Hungária” név adományoztatott és parancsnoka vitéz Pisky Zoltán ezredes.⁸ Az új hadosztály egységei már útban is vannak Neuhammerbe, a létszám mintegy 10 ezer fő!

Keletkezett is ebből akkora felfordulás a tábor magyar részében, amelyre addig még nem volt példa. Zörögtek a géptávirók, újabb futártisztek indultak Berlinbe, segítséget kérve az elhelyezés, az élelmezés dolgában, mert hiába voltak az említett elvezénylések, a magyarok száma csak nőttön-nőtt. Ismét rögtönzések következtek. A beérkező és a „dupla ágyas” megoldásban nem részesíthető önkénteseket az I. világháború időszakában épített „Hindenburg” táborrészben helyezték el, természetesen csak „ideiglenes jelleggel” egy száz lónak készült nyári istállóban, amelyeket már évtizedek óta nem ilyen célból használtak. Ezeknek az istállóknak a betonozott padozatára heveredett le a kétnapos marhavagonokban történt utazás után az éhes, fáradt önkéntes sereg. A mínusz 6–8 fokos hidegben számosan megfagytak, váltak betegekkel. Őket a német mentők szállították kórházakba. Nem szabad elfelejtenünk, hogy ezek az önkéntesek többségükben civilben, megfelelő ruházat és felszerelés nélkül tették meg az utat.

A német SS Vezetési Főhivatal már ekkor tétovázott. Négy nappal a honvédelmi minisztériumból érkezett parancs és a „Hungária” hadosztály szállítmányainak érkezése (1944. december 28.) után géptávirón a következőket közölte a „Hunyadi”

⁸ Vannak olyan német szerzők, akik a 2. hadosztályt „Gömbös” névvel illetik, pl. *Neulen, H. W.*: Europas verratene Söhne. München, 1990. 204. o., ez azonban téves, a 2. hadosztály a „Hungária” nevet viselte. (A német szerzőknek nyilván nincs tudomásuk arról, hogy az elnevezéseket („Hunyadi”, „Hungária”) nem Hitler és nem Himmler „adományozta”, hanem a m. kir. honvédelmi miniszter!)

hadosztály parancsnokságával: „A felszerelésben lévő és Neuhammer-i csapatgyakorlótérén tartózkodó 25. Waffen-Grenadier-Div. der SS »HUNYADI« (ung. Nr. 1.) személyzeti állományából áthelyez 8000 fő legénységet minden fegyvernemből (hozzátartozó) tiszti és altiszti személyzettel mint törzssállományt, a második felállítandó magyar hadosztály részére.”

Ez elvi intézkedés volt, a gyakorlati megvalósítást és a többi feladatot ismét rábízta a „Hunyadi” hadosztály parancsnokságára, anélkül, hogy megmagyarázták volna, hogyan fogantatosítsa azokat.

Bár újabb és újabb vezénylések történtek, alig szabadult fel szálláshely, közben egészségügyi problémák keletkeztek. Talán a törzstiszti szállásokat kivéve minden tele volt tetűvel. A beérkezett személyi állomány mintegy kétharmada még a honvédségnél szokásos ún. tetra oltással sem rendelkezett. A kiütéses tifusz bármely pillanatban felüthette a fejét. A mínusz 17 fokra csökkent hőmérséklet miatt a barakképületekben befagyott a vízvezeték, nem működtek a vízőblítékes WC-k. Külön latrinákat kellett készíteni. Ezeket az egyszerűség és egyben a gyakorlati kiképzés kedvéért több helyütt robbantással hozták létre. Napirenden voltak a fegyelmetlenségek is, lazult a fegyelem, különösen az egyenruhába még be nem öltöztetett, éhező, fázó legénységnél.

A Neuhammerben állomásozó hadosztály mindennemű ellátás terén a német táborparancsnokságnak volt kiszolgáltatva, nem lévén még saját ellátóvonala. A magyar hadbiztosok, a gazdasági hivatalok nem ismerték még, hogy mit és hogyan lehet és kell vételezni. Az így előállt nyomott hangulaton nem igen segített a vontatottan, de azért beérkező fegyverzet és felszerelés. 1944. decemberének végére a „Hunyadi” hadosztály fegyverzeti és felszerelési állapota elérte a 25–35%-os szintet, nem számítva az elvezényelt alakulatokat.

Közben 1945. január 1-jén 0 óra 30 perckor – feltehetőleg az SS Vezetési Főhivaltól – parancs érkezett Neuhammerbe, mely szerint: „Az egész »Hungária« hadosztálynak riadó! A (létszámilag) teljes ellátó ezred kivételével az alakulatok megkezdik berakásukat, új állomáshelyre történő szállításuk céljából. A még be nem öltöztetett önkénteseknek azonnal 2 pokróc, csajka, kulacs, kenyérzsák, (vastartalékkal feltöltve) és 3 napi hideg étel kiadandó! Szállításszabályozást az 500-as (német) számozású szállító- és biztosító század (WSS) végzi. Parancsnoksági viszonyok a szállítmányok útbaindítása előtt tisztázandók!”

A parancs vétele után hangyabollyá vált az egész tábor. Teherautókról szórták a sötét éjszakában a pokrócokat, csajkákat stb. Áránylag hihetetlen gyorsasággal történt mindez. Kihírdették a parancsnokok neveit is:

Hadosztályparancsnok: vitéz Pisky Zoltán ezredes.

4. gránátos ezred parancsnoka: vitéz Podhradszky Andor ezredes,

5. gránátos ezred parancsnoka: dr. Lengyel Béla alezredes,

6. gránátos ezred parancsnoka: vitéz Várnay Ferenc őrnagy,

2. tüzér ezred parancsnoka: Brenner Miksa ezredes (a berakodásnál nem volt jelen, helyére Rugonyi György alezredes lépett). Magukat az alakulatokat is úgy kellett az éjszakában összeszedni. Tisztek és tiszthelyettesek rágták az emberek szájába alakulatuk és parancsnokaik nevét, számát stb. Természetesen mindezt magyarul, hiszen a katonák döntő többsége nem értette a „német szót”.

A csapatszállító szerelvények – ezúttal a legénység is fűtött Pullman kocsikban utazott – 1945. január 1-jén indultak Oberleschen állomásról, térközzel, egyik a másik után. A német szállító és biztosító század ezúttal kitűnő munkát végzett. A közel 12 ezer ember Neuhammerből történő elszállítása 1945. január 6-ára fejeződött be. Ennek a hat napnak az oka a vasútvonalak túlszűfolttsága és a „Hungária” hadosztály egyes alakulatainak felkészületlensége volt. Hol az alosztályparancsnok hiányzott, hol a raktárakban nem volt elegendő pokróc, csajka stb. az útbaindítandó önkéntesek számára.

A hadosztály szállítmányai keletnek vették az irányt, titoktartás miatt egyelőre ismeretlen céllal. Végül, általában egynapos szállítás után, a hadosztályparancsnokság Sieradz (németül Schieradztz) lengyel városkában kötött ki, az akkori Lengyel Fő-kormányzóságban. Ez a település Varsótól dél-dél-nyugati irányban légvonalban kb. 150 km-re feküdt. A hadosztály alakulatait – a hadosztálytörzs kivételével – az említett városka körüli lengyel, részben német lakta falvakban szállásolták el, a katonák részére kiűritett parasztházakban.

A lengyel parasztházakban történő elszállásolás meglehetősen primitív volt, meglepte az még a „tanyasi” viszonyokhoz szokott magyarokat is. Vérhassal és egyebekkel fertőzött kutak, a villanyvilágítás teljes hiánya, az ivóvíz állandó forralása, a mínusz 30 fokos téli hideg, a rengeteg tetű, a hiányos táplálkozás, a legénység egyharmadának hiányos öltözeke stb. nagyon lelohasztották a harci kedvet. Ráadásul 50–60 cm-es hóréteg borította az egész környéket, így legfeljebb fát lehetett begyűjteni a szükségletekre. Csapatkonyhák, gulyáságújuk nem voltak. A napi hideg ételmeget egy, a hadosztályhoz vezényelt s annak az alárendeltségébe került orosz (a szervezés alatt álló Vlaszov hadsereg valamely része) fogatolt vonatoszlop hordta szét, Schieradztz katonai táborból, lovas kozák kísérettel, tekintettel az itt-ott mutatózó lengyel partizánveszélyre.

Még a „neuhammeri időkből” került a hadosztály mindegyik zászlóaljához egy-egy 7,5 cm-es páncéltörő ágyú és egy-egy 8,1 cm-es gránátvető, illetve egy-egy 12 cm-es aknavető, de lövedékek nélkül éppen csak bemutatásra és a szerkezetek megismertetésére volt alkalmas. Ezekre az oktatásokra – mivel azok a szabadban történtek – csak a már egyenruhába öltöztetettek vonulhattak ki, de a meglehetősen mélyre süllyedt hőmérséklet miatt ők is csak egy-egy félórára. A még mindig egyenruha nélküli önkéntesek körlettakarítással, a gyalogsági kézifegyverek megismerésével töltötték az időt, ha éppen nem cikória kávét főztek a bunkerkályhákon, ami az egyetlen meleg „ételt” jelentette számukra.

Ez a kezdetleges állapot azonban nem tartott sokáig, sokkal rosszabb következett rövidesen. A hadosztályparancsnoksághoz beérkezett „komolyabb” nehézfegyver anyagot, az oktatási célra kapott lövegeket stb. már 1945. január 10-e körül magasabb rendfokozatú és beosztású német vezérkari tiszt bizottság foglalta le az arcvonalban küzdő 9. német hadsereg számára. Ugyanekkor elvezényelték a német egyenruhát viselő orosz (vlaszovista?) fogatolt vonatoszlopot is. Így a hadosztály alakulatainak az ellátására maradt összesen két tehergépkocsi! Ezek vagy elérték a kihelyezett alakulatokat, vagy nem a rendszeressé vált hófúvásokra való tekintettel. Az egyenruházatot, lábbeli ellátást sürgető kérelmek, nem is beszélve az ételmezés javítására vonatkozó megkeresésekről, süket fülekre találtak a német magasabb parancsnokságnál. Ilyen felkészületlen állapotban érte a „Hungária” hadosztályt

is a Vörös Hadsereg támadása. A szovjet erők 1945. január 14-én páncélos ékekkel áttörték a Visztulánál kiépített német állásokat és – Guderian német páncélos tábornok módszerét alkalmazva – több páncélos ékkel törtek előre Berlin irányába.⁹ A német 9. hadsereg felbomlása szinte órák alatt megkezdődött. Egyre több német alakulat vonult vissza nyugati irányba, meglehetősen összevisszaságot mutatva. Ezekben a válságos időkben érkezett be Schieradtzba a HM által kinevezett első vezérkari tiszt, Zoltay János vezérkari százados. Attól függetlenül, hogy kifejezetten botrányosnak találta a hadosztály állapotát, ott segített, ahol tudott.¹⁰ E munkájában, egy, a hadosztályhoz beosztott német „gazdasági összekötőtiszt”, bizonyos Reinholdt főhadnagy volt a legnagyobb támogatója, aki jól ismerte a németországi viszonyokat és lehetőségeket. Az erdélyi harcokban szerzett haslövéséből alig felépült hadosztályparancsnok, vitéz Pisky Zoltán ezredes legnagyobb segítségei voltak, szolgálati beosztásaikon és ügyködéseiken is túlmenően.

Az említett szovjet páncélosok egyik oszlopa Breslau és a sziléziai iparvidék felé nyomult előre. 1945. január 15–16-án már nemcsak az éjszakai csendben, de nappal is jól hallható volt a frontvonal ágyúdörgése.¹¹

A hadosztály parancsnoksága intézkedést kért Berlinből, de hasztalan. Csak megnyugtatóra szánt válaszok érkeztek: szilárdan tartja magát a német keleti front, aggodalomra nincs ok! Ami pedig a sokszor sürgetett ruházati anyagot illeti: vagon-tételekben már régen útbaindították. Kioktatásként még azt is megkapta a hadosztály parancsnoksága: ne keltsen pánikot, a német hadvezetőség tudja, mikor kell csapatait hátravonni, a területeket kiüríteni... Mindezeknek ellentmondott azonban az egyre közeledő csatazaj és az éjjel-nappal nyugatnak tartó német hadtápalakulatok sokasága. Ugyanakkor a helyi és környékbeli német parancsnokságok hallgatásba burkolódtak. Ők sem akartak pánikot kelteni.

A kialakult „nem tájékoztatás” miatt a hadosztály parancsnoksága elrendelte a híradó alakulatoknak az ellenséges rádióállomások adásainak a lehallgatását. A lengyel Armija Krajova (Honi Hadsereg) nyilván rádióösszeköttetésben állt a londoni lengyel emigráns kormánnyal, mert ezen összeköttetések révén az angol BBC a legpontosabb helyzetképet sugározta, mégpedig óránként jelentve az előnyomulásban lévő orosz csapatok által elfoglalt városok, falvak neveit.

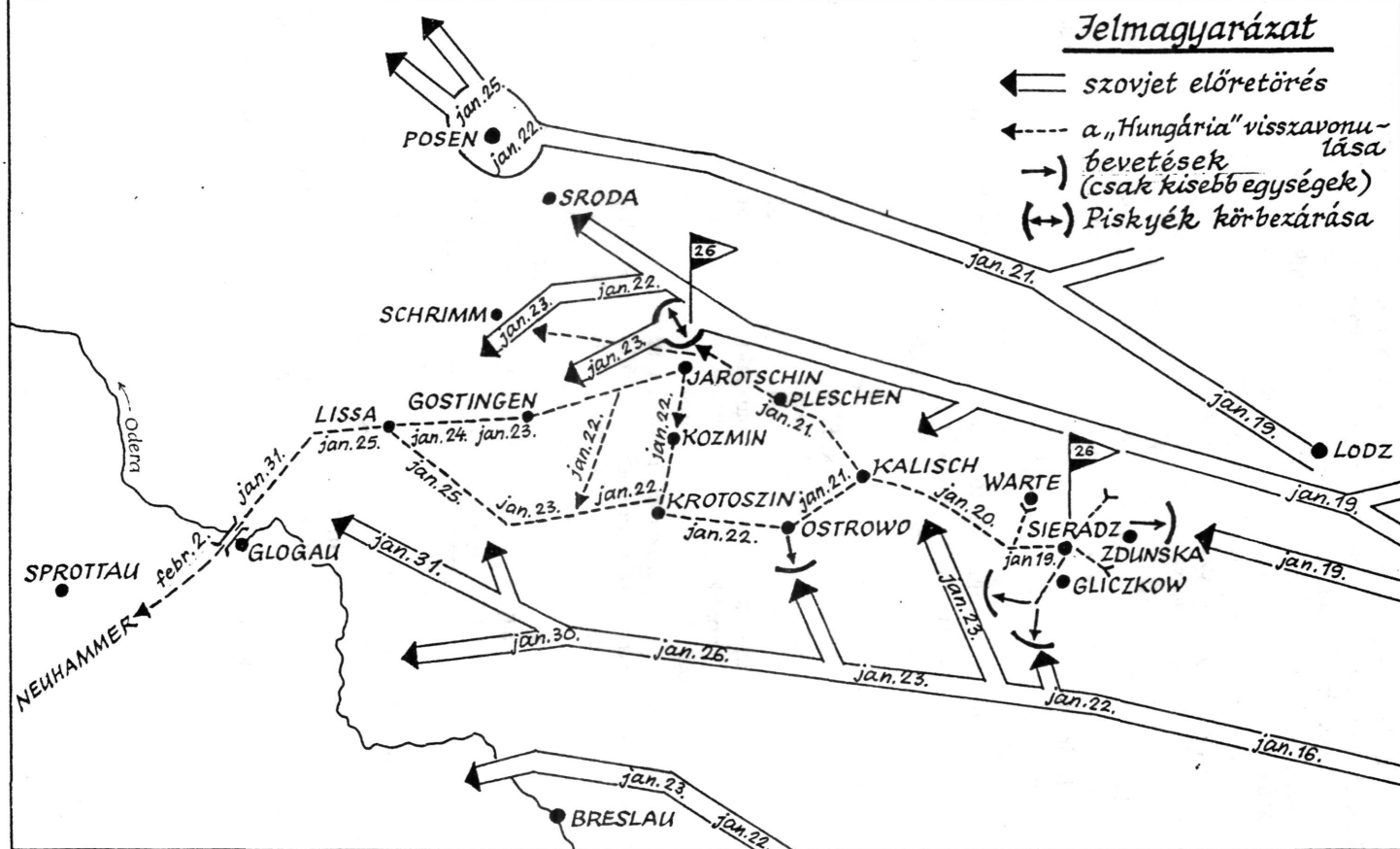
1945. január 17-én az angolszász légierő Litzmannstadot (Lodz) bombázta, olyan erővel, hogy a ledobott bombák robbanásaitól a tőle légvonalban kb. 60 km-re lévő Schieradtzban is rengett a föld. Ezen a napon kezdett a „Hungária” hadosztály parancsnoksága önállóan cselekedni. Megállapították, hogy a csapatokat többszáz kilométeres gyalogmenetre kell előkészíteni, a kérdés csak az volt: hogyan? Zoltay vezérkari százados a már említett Reinholdt főhadnaggal együttműködve „kerített” valahonnét 11 ezer fő részére hideg élelmet. Ez a mennyiség, a bizonyos „vasadaggal” – mely mindenkinél megvolt – együtt *elméletileg* négy menetre fedezte a hadosztály élelemszükségletét. Hátra volt még a ruházat, a lábbelik

9 Az áttörtés már 1945. január 12-én megindult, január 14-e már a kibontakozás ideje.

10 Zoltay: i. m.

11 Zoltay: i. m., valamint a szerző saját korabeli tapasztalatai.

A 26. magyar „Hungária” Waffen-SS-ho. visszavonulása Lengyelországból
(a 9. német hadsereg visszavonulása keretében, 1945. január)

„menetkészültségbe” hozása. Ez már komoly gondot okozott, mivel a hadosztály legénységi állományának egyharmada még mindig nem volt beöltöztetve és a legtöbben félcipőben, lyukastalpú bakancsban várták a „kincstári felszerelést”. A mínusz 25 fok körüli hidegben ilyen lábbelikkal több napos gyalogmenet elképzelhetetlen volt, közben állandóan fogalmazódott a kérdés: nyugatra, vagy keletre? Melyik a jobb, Katyn gödrei, esetleg netán Szibéria, vagy a még reményt jelentő Nyugat? Végre megszületett a döntés: irány nyugat! Közben Zoltay vezérkari százados és beosztottai kitaláltak valamit. Elrendelték a raktárakban található mintegy ötezer pokróc kiszállítását a csapatokhoz. A parancs a továbbiakban a készlet felének azonnali kettőbe vágását rendelte el és ezen kettőbe vágott pokrócokból szükséglábbelik „előállítását”. A megmaradt egész pokrócok pedig a kabátok, köpenyek pótlását biztosították.

A hadosztály-törzsnél főpróbát csináltak a szükséglábbelik elkészítéséből. A félbevágott pokrócok egyik felét az alsó lábszár köré tekerték, úgy, hogy a lábfejet körbefogja. Bokánál többszörösen átkötötték madzaggal, a térdhajlatnál úgy szintén, majd végül a harmadik kötés következett a felső comb közepe táján. Amolyan pisztolyrangozó csizmának nézett ki ez a megoldás. Mivel a talprészek vékonyak és nem elég hőszigetelőnek tűntek, a lábfej burkolatát újabb pokrócok szétvagdosásával a csizmaszár magasságig megduplázták.

Még be sem fejeződött a „főpróba” amikor a hadosztályparancsnok irodájába belépett a hadosztály hadbiztosa a gazdasági hivatal főnökével, és az előbbi a leg-hivatalosabb formában kérte a Zoltay által kiadott utasítás visszavonását, mondván: az a kincstári vagyon tudatos rongálását jelenti.

A felvetésre Zoltay így válaszolt: Idefigyeljen Százados Úr! Ha maga egy 24 órán belül képes arra, hogy ezeknek a toprongyos önkénteseknek az előírt egyenruházati darabokat kiadja, azonnal elrendelem a pokrócokra vonatkozó intézkedésem visszavonását! De erre nézve azonnal, itt a helyszínen várom a jelentését a hadosztályparancsnok úr jelenlétében!

Erre nem vagyok képes! – válaszolta a hadbiztos.

Tehát érvényben van a parancsom, ehhez tartsák magukat! – mondta Zoltay.¹²

Meg is történt a „drága kincstári pokrócok” kiadása, egyszerűen azért, mert pokróckészlete volt, egyenruhája pedig nem a hadosztálynak. A „köpeny-kérdés” is hasonló bütyköléssel oldódott meg. Hihetetlen leleményességgel dolgoztak az emberek. Rájöttek, hogy bicskával, ollóval nem szabad lyukasztani a többnyire zsákmányanyagból – csehszlovák, szovjet, olasz – származó pokrócokat, mert akkor azok tovább hasadnak, de az irodákban használt aktafüzéseknek alkalmazott lyukasztó kitűnő eszköz. Így lefoglaltak minden ilyen elérhető eszközt. Ezzel készítettek azután a megfelelő mennyiségű és minőségű lyukat. A deréktájon a derékszíjat pótló madzagnak, vagy puha drótnak készítettek lyukat. Az így befűzött „derékkötőre” aggatták fel azután kulacsaikat, csajkáikat, a „vasadagot” tartó pléhdobozt stb. s ezekhez még egy hátizsákszerű bugyor is járult. A „drága kincstári pokróc” végezetül még egy csuklyát is kapott, amely a hideg szél és a hóvihar ellen igen jó szolgálatot tett, hiszen sokaknak még sapkája sem volt.

12 Zoltay: i. m. Zoltay az emlékiratában fekete tussal kihúzta magyar honvéd-hadbiztos tisztársának a nevét, így azt a mai napig nem ismerjük. Mellesleg az ekkor kiadott pokrócok cseh, francia, orosz, néha olasz kincstári eredetű német zsákmányanyagból származtak.

1945. január 18-áról 19-ére virradó hajnalon lovas küldöncök vitték szét a hadosztály alakulatainak a menetparancsot, nem egy esetben a lovak szügyéig érő hótörlesztéseken, hófúvásokon keresztül. A háromfős járőrökből álló hírvivők – a honvédség huszárai közül kerültek ki – német „kincstári lovakon” és ki tudja honnét szerzett lovakon ültek, s ők voltak a legmegbízhatóbb hírközlők, mivel a telefonvonalakat rongálta a vihar, néhol az Armija Krajova, rádiója pedig nem volt minden kihelyezett alakulatnak.

1945. január 19-én megtörtént az alakulatok összpontosítása, Sieradtz katonai táborhoz. A legtöbb egység, a legcskeg 10–15 km-es gyalogmenet után érkezett a gyülekezési helyre, de voltak olyanok is, amelyek 20–25 km-t is gyalogoltak. Nyugatra tartó és a németek által hókézett út csak egy volt, Kalisch felé. Ezen az úton tízezerrel özönlöttek hátra a megtépázott német 9. hadsereg katonái. A város nyugati szélén épült tábor környékére felvonult „Hungária” hadosztály menetoszlopainak ebbe az „áradatba” történő besorolása újabb nehézségbe ütközött. A németek maguknak tartották fenn a besorolási elsőbbséget, német tábori csendörök irányításával. A hadosztály katonái a farkasordító hidegben csak tipegtek-topogtak. Végül kitört a gyalázat. Az egyik alakulat belekezdett az „Ébredj magyar, az ősi föld veszélyben, elvész a fajtánk, hogyha nem merünk!” dalba. Úgy látszik az ébredésre vonatkozó strófák „megihlették” a hadosztály törzskarát, mert a fagyoskodó magyar menetoszlopok közül valósággal kijört, kibontakozott egy egész lovas félszázad magyar tábori csendör, Podhradszky ezredessel az élen. Odavágtattak a német tábori csendör-irányító, forgalomszabályozó részleghez. Podhradszky, aki kifogástalanul beszélt németül, még mondott valamit a német tábori csendörök parancsnokának s meg sem várta annak a válaszát, lovasaival valóságos falanxot alkotva, lezárta a kelet-nyugati irányba vezető országutat, mégpedig háromszorosan. Lováról hátrafordulva vezényelte a várakozó magyar menetoszlopokat: Besorolni! A német parancsnok pisztolyt rántott, de látván a velük többszörös túlerőben lévő magyar tábori csendörök lövésre kész géppisztolyait, meggondolta magát, s az erőszak helyett, szabályos tisztelgéssel és rendfokozati megszólítással – Standartenführer! – amolyan „megbeszélésre” jelentkezett. Podhradszky csak lóhátról tárgyalt. A „megbeszélés” eredményeként a németek „engedték” a magyarokat is nyugatra menetelni.

Röviddel a „megbeszélés” után kilenc szovjet repülőgép tűnt fel az égbolton – és csodálatos módon – nem a menetoszlopokat kezdték alacsony támadással lőni, hanem rávetették magukat a schieradtzi katonai tábor fabarakkjaira. Sorozataiktól percekben belül kigyulladtak azok, de szerencsére a táborban már nem volt senki. A nyugatra menetelő magyar és német menetoszlopok szétugrottak, többnyire csak az útszéli árkokba. Amikor a gépek visszafordultak keletnek, a feltápáskodók köréből magyar és német nyelvű káromkodások özöne zúdult az égre, de sokan hálát is rebegettek mert a támadást megúsza német és magyar egyaránt: „Pedig, valósággal arathatták volna menetoszlopainkat” – írta emlékezésében Zoltay vezérkari százados, de ugyanezt vallja e sorok írója is, aki maga is átélője volt a támadásnak.¹³

A széttagolt „Hungária” hadosztály között ezrével vonultak a német katonák és a keleti területekről menekülő német lakosok. Utóbbiak panje-szekerein az élők

13 A szerző személyes élménye.

mellett hullák tucatjait is magukkal vitték, mert az útközben meghaltak, megfagyottak tetemeit az időjárási viszonyok miatt képtelenség volt eltemetni. Abban reménykedtek, hogy bejutnak majd a „Birodalom”-ba, az Oderától nyugatra.

Ilyen körülmények között szinte lehetetlenségnek bizonyult a „Hungária”-hadosztály alakulatait összetartani. A németekkel és menekülőkkel zsúfolt úton keveredtek a csapatok, mindenütt szétszórt felszerelési tárgyak, elhagyott gépjárművek, élelem után kutató lovak voltak láthatók. Ilyen körülmények között menettelt a „légió”, értsd a „Hungária” hadosztály, az „elit seregtest”, amelynek katonái egyharmad részben honvédségi egyenruhában, egyharmad részben a Fegyveres-SS egyenruhájában, míg egyharmad részben pokrócöltözetben voltak. Fegyverzet jóformán semmi, legfeljebb zászlóaljanként egy-egy század felszerelve gyalogsági fegyverekkel és itt-ott egy-egy villámgéppuska. Tiszteknél, tiszthelyetteseknél oldal-fegyver. Maga a menet, hiszen erőltetett menetről volt szó, nem volt könnyű, még azoknak sem, akiknek megfelelő volt az öltözködésük. A havas, síkosra kitaposott út két menetoszlop részére keskenynek bizonyult. A kifáradt és a nagy sietségben menekülő német szekerek lovainak a többsége éles vasalást sem kapott, aminek következménye volt a gyakori kicsúszás és a lovak lábának törése. Ilyenkor nem maradt más hátra, mint a „lókivégzés”. Egy erős töltetű parabellum pisztollyal a fülbe lövés volt a „leghumánusabb” megoldás. A gyalogmenet útját számos helyen – sík terepről van szó – több száz méter szélességben keletkezett hófúvások nehezítették. Nem egy esetben ezek olyan nagyok és átjárhatatlanok voltak, hogy csak egy-egy erős harckocsi, vagy rohamlöveg tudta letaposni azokat, így téve lehetővé a gyalogosoknak és a nem láncaltapas járműveknek az áthaladást. A „Hungária” hadosztály kerékpáros és gyalogsági fegyverekkel ellátott lövész-százada néhány hófúvason még vállra véve átvitte a kerékpárokat, de később tiszti parancsra egyszerűen az útszéli árkokba hajigálta a kétkerekű „járműveket”, amelyek nem egy esetben olyan halommá nőttek, hogy kézigránáttal kellett szabaddá tenni az utat.

Az egyes alakulatok közötti kapcsolatot csak lovas küldöncök útján lehetett fenntartani. Ezt a szolgálatot a már említett „lovat szerzett” husárok és a tábori csendőrök látták el, miközben a hadosztály az első menet cél, Kalisch városa felé menetelt.

Az első menetnapon az alakulatok többsége 60–70 km-t teljesített, a későbbiek során azonban szükségessé vált az éjjel-nappal történő menetelés a minél nagyobb tényeres miatt. Voltak olyan alakulatok ennek következtében, mint pl. az 5. ezred II. zászlóalja, amelynek 24 órára számított menetteljesítménye elérte a 80(!) km-t. Természetesen ilyen körülmények között sok volt a lemaradozó, részben a fizikai teljesítőképesség hiánya miatt, másrészt a feltört lábak, fagyott talpak és lábujjak miatt. Ugyanakkor, nem lévén csapatélelmezés, engedélyeztetett a „koldulás” és a „szerzés”. Mindazt, amire a katonának közvetlen szüksége volt, magához vehette. Tehette ezt a németek által hátrahagyott kisebb raktárakból éppúgy, mint a lakosságtól, illetve azok elhagyott otthonaiból. Ez nemcsak a németajkú, de a lengyel lakosság esetében is így történt. Hasonló módon történtek az éjszakai beszállásolások is. Ha a kiszemelt helyen nem voltak már, illetve még németek, akkor a magyarok kézzel lábbal, néhány német szóval megtudakolták: hány helyiség van a házban, hányan lakják. Ha ezt megtudták akkor a háziakat általában a konyhába „terelték”, maguk pedig a pokrócokat leterítve a többi helyiségben ledőltek és el-

aludtak. Az őrség megszervezése, az esetleges táplálék előkerítése ilyenkor a tiszt-helyettesekre, tisztessékre, „őreg katonákra” hárult. Ugyanígy a feltört, fagyott végtagok esetleges ápolása is, többnyire hozzávaló kötszer, kenőcs és gyógyszer nélkül.

A menetek alatt a rendkívül legyengült, rosszul táplált legénység körében az elalvás ugyanolyan gyakori volt szinte, mint az erős napsütésben fellépő hóvakság. Szerencsére az utóbbi hét-tíz nap múlva elmúlt, de addig a bajtársak vezették az így „megvakult” társaikat.

A különböző alakulatok csatlakoztatását szinte képtelenség volt végrehajtani. Annyi volt a „Hungária” menetoszlopai közé „befurakodott” német katona és menekülő (szekerekkel), hogy lassan már többen voltak, mint a magyarok. Ennek is betudható volt a lemaradozók nagy száma, mivel sokan „hazafias kötelességre” hivatkozva mentették a németek által elhagyott használható holmikat, felszerelési tárgyakat. Az üzemanyaghiány miatt elhagyott teher- és személygépkocsik elé négyes-hatos fogatokat állítottak be és így vonultak, míg a még jó kondíciókban lévő lovakból, kocsikból kialakultak a századok, sőt zászlóaljok „vonatalakulatai”. Ezekre a szekerekre, járművekre kerültek azután a feltört lábú, gyalogolni képtelen önkéntesek. Az utak mellett kóborló fiatal csikók pedig az élelmezési gondok megoldásában segítettek, természetesen a jobb falatokat a „vadászok” és „szakácsok” fogyasztották el, de jutott mindenkinek a húsból.

Visszatérve azonban az időrendhez, el kell mondani: a kitűzött menetcélt az első napon szinte minden alakulat elérte. Kalischból, az előző napon költözött ki a német 9. hadsereg parancsnoksága, csak egy visszamaradó különítményt talált a „Hungária” hadosztály a helyőrségi városban. Szálláshely azonban bőven akadt. Pisky ezredes és első vezérkari tisztje, Zoltay százados mindenekelőtt információkat akart szerezni a németektől. Nem a nagy történésekről, az általános hadihelyzetről, hiszen azt a BBC jóvoltából ismerték, hanem inkább arról, hogy maradtak-e német készletek – élelem, ruházat, fegyverzet – raktáron, melyekre a hadosztálynak égető szüksége lenne. A németek gyanakodva vizsgálták a Waffen-SS egyenruhájában lévő „Oberführer”-t¹⁴ és vezérkari tisztjét, de szabályos igazoltatások és igazolások után elmondták, hogy két nagyobb, még ki nem ürített raktár található a közelben, Posenben, illetve Sandberg–Gostingen között valahol „rejtve”. Sikerült a németektől katonai térképeket is szerezni, mivel addig Zoltay vezérkari százados ÁTI Kiszatlasza volt az egyetlen támpont a hadosztálynak. Volt ugyan a hadrend szerint egy térkép-csoportja (Kartenstelle) is a hadosztály parancsnokságának, de az csak elméletben működött.

A „megtérképesedés”-t követően össze is ült a hadosztály „kupaktanácsa”, eldöntendő, merre, melyik útvonalon és hova meneteljenek tovább. Közben eltelt 1945. január 20-a, mint afféle pihenőnap, alakulatellenőrzés, amolyan „szerelvényt igazíts” formában.

A hadosztály parancsnoka, Pisky ezredes Posen felé akart tovább menni, Zoltay vezérkari százados pedig a Pleschen–Jarotschin–Gostingen–Lissa–Glogau útvonalat

¹⁴ A Fegyveres-SS-ben használt „Oberführer” rendfokozat az ezredes és a vezérőrnagy közötti rendfokozat volt, a mai Magyar Honvédségben használatos dandártábornoknak felelne meg. Ezt a rendfokozatot vitéz Pisky Zoltán ezredes és vitéz Deák László ezredes érte el, de a magyar katonai nyelvben továbbra is ezredesnek nevezték őket, megszólításuk is ez volt.

tartotta rövidebbnek és kevésbé veszélyesnek, azzal a hátsó gondolattal, hogy a hadosztály így visszavezethető a kiindulási helyére: Neuhammer/Strans-ba, ahol a „Hunyadi” hadosztály még állomásozott.

Dűlőre nem jutottak, de mivel az útvonal Jarotschinig azonos volt, minden alakulat ezen haladt. Közben a kaotikus állapotok csak egyre fokozódtak, az alakulatok pedig torlódtak. Utóbbiak főleg azért, mert a hadosztály menetirányával majdnem párhuzamosan a Vörös Hadsereg páncélosai vívták csatáikat a németekkel és a távolság légvonalban nem volt több 10–12 kilométernél, miközben a „Hungária” menetoszlopai 30–35 kilométerre is elnyúltak. Közben egyre inkább gyanússá vált, hogy mind kevesebb lesz a visszavonuló német katona, a menekülő polgári lakosság, az útszélen viszont egyre több az elhárnyt német kincstári holmi.

A hadosztály visszavonulási útvonalától délre valamivel biztatóbbnak tűnt a helyzet. Az ott előretörő páncélosok úgy 35–45 kilométer távolságra dübörögtek. Sötétedés után láthatóak voltak a fel-felvillanó torkolattűzek, illetve „ellen torkolattűzek”. Nyilvánvalóvá vált, hogy az ellenség északon és délen is előretör, és a nyugatra nyitott zsákban menetel a „Hungária” hadosztály ahogy csak tud, illetve ahogy bírja. A kérdés csak az volt: be tudják-e zárni a zsákot az oroszok?

1945. január 21-én Jarotschinban döntött a hadosztály parancsnoka, Pisky ezredes arról, hogy ő gépkocsijával megpróbál bejutni Posenbe, mert a kapott információ szerint ott remélhet a hadosztály számára kellő mennyiségű felszerelést. „Estére itt vagyok, akkor majd megbeszéljük a többi tennivalót. Pihenjen addig a hadosztály!” – voltak Zoltay vezérkari százados feljegyzései szerint utolsó szavai ekkor. A reggeli órákban a német Reinholdt századossal, segédtsíjtjével és gépkocsivezetőjével indult el Pisky. Kora délután, 14 óra körül már újra Jarotschinben volt. Kiderült, hogy a túlsúfolt poseni országúton gépkocsival szinte képtelenség előrejutni a hatalmas torlódások miatt. Kapóra jött a visszatért hadosztályparancsnoknak a „kutató magyarok” által felfedezett és már fel is nyergelt Trakéner istálló mintegy 10–12 hátasa, melyet a „felfedező” épp belovagoltak valami német uradalmi épület előtt. Pisky sofőrjét visszaküldte a Jarotschinben ideiglenesen beszállásolt hadosztályparancsnoksághoz, „lőről”-t parancsolt a büszke tartású magyaroknak, majd kiválogatva a lovak javát, nyeregbe szállt. Példáját követte Reiholdt főhadnagy és még néhány határ-, illetve hegyivadász tiszt is. Magához parancsolt egy, a hadosztály alárendeltségébe tartozó kozák lovasszakaszt és ellovagolt Posen irányába; úgy vélte, lőháton kikerülhetők a torlódások és bejuthat a városba. Közben beesteledett, Piskyéknek pedig nyoma veszett.¹⁵

A hadosztály szerencséjére Zoltay vezérkari százados – mint arra jogosult első vezérkari tiszt – riadóztatta az alakulatokat, elrendelve számukra a Gostingen felé vezető úton történő erőltetett menetet. Ekkor már 1945. január 22-ét mutatott a naptár. A BBC adásából kiderült, hogy ezen a napon a szovjet páncélos erők már Posen előtt álltak, más éleik pedig elérték Kalischt.

¹⁵ Trakéner – keleti, többnyire arabs betűtűs (kitenyészett) lófajta, amelyet nyugati vérral kereszteztek. Németország keleti részein híres mének ivadéka volt. Erőteljesen emlékeztetett a magyar félvérre.

Vitéz Pisky Zoltán ezredes sorsáról – immáron évtizedek óta – különböző hírek keringenek. Hivatalosan „eltűnt”-nek nyilvánították. Nem kizárt azonban az sem, hogy mint sebesült a poseni kórházba került, melynek az erőd földalatti részeiben kialakított körtermeiben fekvő kétezer sebesültet 1945. január 23-án a szovjet alakulatok, lengyel partizánokkal együtt, lángszóróval megégették. L.: *Csallner, Heinz*: Zwischen Weichsel und Warthe. h. n., 1992. 34. o.

1945. január 23-án Gostingenben beszállásolási nehézségek keletkeztek. A 75–80 km-et gyalogolt 4. és 5. ezredet már nem lehetett fedél alá juttatni. Minden használható épület tele volt. Nem maradt más hátra, mint az alig egy-két órát aludt, előbb beérkezett magyar alakulatok legénységét kiugrasztani a szálláshelyükről, hogy azokat átadják a később érkezetteknek.

Az elhagyott német házak garázsaiiban számos DKW személygépkocsira is akadtak, amelyek azonban csak lóvontatással működtek, mivel a tulajdonosok az elosztófejeket leszerelték róluk, illetve üzemanyag sem akadt. Közben hírt kapott a se-regtest az eltűnt hadosztályparancsnokról is. Egy kisebb kozák lovasscsoport arról számolt be, hogy Piskyék elérték Schroda (Sroda) községet, amikor onnét a Posen felé vezető útra beszálladt néhány T 34-es szovjet harckocsi és a délkeletről a város felé tartó tömegbe belegéppuskázott, nem tekintve azt, hogy ki a civil és ki a katoná. A néhány hírt hozó kozáknak sikerült egy domb mögé vágatva megúsni a géppuskázást és így hozták a hírt. Mivel valamennyien egybehangzóan adták elő a dolgot, nem volt mit kételkedni szavukban.

Zoltay vezérkari századosnak – meglehetősen bonyolult összeköttetés útján – sikerült a „Hunyadi” hadosztály parancsnokságával érintkezésbe lépnie és jelentenie Pisky eltűntét/elestét. A „Hunyadi” tovább jelentette a hírt Berlinbe és külön futártiszttel Köszegre, a HM-nek. Berlin gyorsan reagált. Az SS Vezetési Főhivatal a vezetési tartalékból azonnal útnak indított egy „hadosztályparancsnok-jelöltet”. „Érje el minél előbb a frontközelben lévő, Posen térségében tartózkodó 26. SS-hadosztályt s vegye ott át a parancsnokságot!” – hangzott az SS Birodalmi Vezetőjének, Heinrich Himmlernek a parancsa, melyet a „Steiermark” nevű különvonatáról küldött, amely akkor a kelet-pomerániai Deutschkrone nevű település környékén tartózkodott.

Berthold Maack Oberführer (rendfokozat az ezredes és a vezérőrnagy között), a Waffen-SS kötelékébe tartozó törzstiszt el is indult segédtisztjével és sofőrével a megadott irányba, Schneidemühlnél azonban majdnem őket is elérte a végzet. Rossz tájékoztatás után, melyet saját németjeiktől kaptak, a ködös időben majdnem beleszálltak egy szovjet harckocsioszlopba. Csak a sofőr lélekjelenlétének és ügyességének köszönhető, hogy megmenekültek.¹⁶ Visszatértek kiindulási helyükre ahol nem kis pánikot idéztek elő az SS Birodalmi Vezető környezetében. Maack végül is több mint két hét eltelte után, Berlinen keresztül jutott el Neuhammer/Stransba, ahova időközben gyalogmenetben beérkezett a „Hungária” hadosztály is.

1945. január 23-án még szomorúbb eseményt jegyeztek fel a „Hungária” hadosztály történetéről. A hadosztály német egyenruhába öltöztetett egyik százada Jarotschinnál utat tévesztett, mivel a németek – megtévesztendő az előrenyomuló ellenséget – az útjelző táblákat, ahol csak lehetett, elforgatták. A tévedésre a század parancsnoka – jó néhány órás erőltetett menet után – rá is jött. Századát megállította, majd letért a Posen felé vezető útról Schrimm felé, ahol pihenőt akart adni századának. 13 óra körül szovjet páncélosok érték utol a városka Warthe folyón átvezető hídjánál. Egy német utászcsoporthoz éppen a Warthe teljesen ép hídjának a felrobbantásával foglalatzkodott, a lengyel lakosság tiltakozása ellenére. A magyarok, abban a hitben, hogy a „Hungária” hadosztály néhány alegysége még követi

¹⁶ Maack Waffen-SS vezérőrnagy közlése a szerzővel 1979-ben.

őket, szintén tiltakoztak a robbantás ellen. A várost és a hídfőt védeni akaró németekkel folytatott „vitát” kihasználva a szovjet páncélosok átjutottak a hídon és a nyugati hídfőnél összegyülekezett, fegyvereiket letett magyarokat és volkssturmistákat, hiába emelték karjukat a magasba, egyszerűen legéppuskázták.¹⁷ Egy magyar tiszt, 168 tiszthelyettes és legénység maradt a mészárlás helyén. A csoportból mintegy ötven főnek sikerült megmenekülnie, akik hosszú bolyongás után érték el a hadosztály menetelő zömét Lissa városánál.

Ugyanezen a napon történt, hogy a hadosztály-zöm katonái Sandberg és Gostingen között ráakadtak a korábban említett német raktárra, amely csupa barakképületből állt egy erdős domboldalon. A német raktárosok éppen fáklýákkal gyújtogatták az épületeket, amikor a „Hungária” alakulatai futásban megrohamozták a még nem lángokban álló, csak éppen meggyújtott épületeket és azonnal megkezdték az oltást és a mentést. A raktárakban nem egy, de két hadosztály felszerelésére elegendő ruházatot, felszerelési tárgyat őriztek.¹⁸ Zoltay elfogatta a német raktárosokat, akik különböző parancsokra hivatkoztak, majd az oltási-mentési zűrzavarban eltűntek. A mentés eredményeként a hadosztály egy teljes ezrednyi legénységét sikerült megfelelő ruházattal és lábbelivel ellátni még az éjszaka folyamán.

A következő napon, 1945. január 24-én érte el a „Hungária” hadosztály zöme Lissa városát. Egyes alakulatok még január 25-én is ott tartózkodtak, miközben az oroszok elfoglalták Gostingent. Itt és ekkor történt meg az a „csoda”, hogy az alakulatok egy része a Schierdtzből történt elvonulás óta először vételezhetett kincstári kenyeret és jutott hozzá az ún. „Wehrmachtsuppe”-hoz.

1945. január 26-án kapott hírt a hadosztálytörzs arról, hogy néhány alakulat a megfogatott útjelzőtáblák miatt rossz irányba gyalogol, nevezetesen Kozmin és Krotocsin irányába. Az utánuk küldött lovas jelentők hozták a hírt, hogy észrevették a tévedést és megfordultak, indulnak Lissába. Közben Ostrowónál érintkezésbe kerültek az ellenséggel, melyet a szekereken magukkal hozott hősi halottaik is bizonyítottak. Miközben ezek az alakulatok beérkeztek a városba, a városból nyugati irányban kivonulókat német katonai karhatalmi alakulatok tartóztatták fel. Ezúttal nem a tábori csendőrök, hanem a „Feldjäger”-ek. Ők a városból kivezető utakat félkörben lezárták és a csellengőket, amennyiben nincs nyugatra szóló érvényes írásbeli parancsuk, a helyszínen agyonlőtték. Tucátjával feküdtek már a helyszínen a kivégzett német katonák tetemei. Bajba keveredtek a „Hungária” hadosztály katonái is, mígnem előkerült a hadosztály rangidős tisztje, a lóháton ülő Podhradszky ezredes, illetve Zoltay vezérkari százados, első vezérkari tiszt.

Zoltay felmutatta a „Feldjäger”¹⁹ parancsnokának a saját maga által írt és aláírt visszavonulási parancsot, akik azt ellenőrizendő, kapcsolatba léptek Himmler SS-

17 Tóth Béla tartalékos hadnagy és Szilágyi őrmester levélbeni közlései a szerzővel, valamint a „Heeres-Unteroffizier-Schule” parancsnokának jelentése. Másolat a szerző birtokában. A szovjetek viselkedésén, amely a hadijog teljes megsértését jelentette, nem lehet csodálkozni, hiszen az Ilja Ehrenburg tollából megjelent „felhívás” 1945 elején erre buzdította a katonákat: „Szovjet Katonák! Rövidesen elértek a németek és osztrákok határait. Öljetek, öljetek, öljetek! Mindegyikőtöknek minden nap legalább egyet meg kell ölnötök ezekből a bestiákból, különben hiábavalóan telik el a nap. Törjétek meg az asszonyok és leányok gögjét, dölýfősségét, ahol csak találjátok őket, mert ők a Ti jogos zsákmányotok!” Ehrenburg „felhívását” orosz és német nyelven már számtalanszor és számos helyen közölték. L. pl.: *Die Kameradschaft* 1992. január-februári szám 2. o. (Ausznria, Innsbruck).

18 Zoltay: i. m. Napra pontosan említi az eseményt.

19 A Feldjäger alakulatokat mint szervezetszerű alakulatokat 1943-ban hozták létre, teljesen függetlenül a fennmaradó német tábori csendőrségtől. Feladataik és fegyverhasználati joguk meghaladta a tábori csendőrökét, közvetlenül az

birodalmi vezetővel, illetve annak törzsével. Utóbbi igazolta a hadosztályt és elrendelték a hadosztály továbbengedését. Meglepő módon a magasabb parancsnokságról nem érdeklődtek a hadosztály helyzete, sorsa iránt, annál inkább Maack „hadosztályparancsnok-jelölt” útjának körülményeiről. Nem foglalkoztatta őket a magyar hadosztályparancsnok, Pisky ezredes sorsa sem. Zoltaytól még megkérdezték: nem indította-e túl korán el a hadosztályt Schieradtból? Amolyan helyzetképre voltak kíváncsiak.²⁰ Zoltay mintegy félórás magyarázatba kezdett, keresve a német szavakat és kifejezéseket, de a jelentése tökéletesen „ült”. A németek szinte elképedtek jelentésén.

1945. január 27-én nagyot változott az időjárás. A hőmérséklet 0 fok körülire változott, de ugyanakkor friss, de igen nedves hó esett. A kopott talpú csizmák átnedvesedtek, még szerencse, hogy a Schieradtból „bütykölt” pokróc-lábbeliket már nem viselte senki, mivel az idők folyamán sikerült így vagy úgy bőrlábbelikhez jutni. Egyébként is erősen megnőtt a hadosztály német kincstári és nem kincstári készlete, amelynek beszerzési helye a legtöbbször az utak mellett és a falvakban elhajigált német anyag volt.

Január 30-án sikerült a hadosztálynak Fraustadt városka vasútállomásán vesztegellő német kórházvonal parancsnokával összeköttetésbe lépni és megegyezni abban, hogy ők vállalják a „Hungária” hadosztály 117 fagyott lábú katonájának a kezelését. Sajnos néhány önkéntesnél amputálni is kellett, őket sebesültszállító gépkocsikkal vitték hátra. A „csak” lábfeltöréssel bajlódó mintegy 300 főnyi csoport tagjainak kezelését is elvégezték, akiket a korábban szerzett panje szekerekkel szállítottak a vonathoz.

Ugyanezen a napon sikerült ismét kapcsolatot teremteni a Neuhammer/Stransban állomásozó „Hunyadi” hadosztállyal. Zoltay vezérkari százados azt kérte Grassy altábornagytól, hogy valami felfogó törzs kerüljön vezénylésre a Glogauban lévő Odera hídhöz és legalább egy „Wehrmachtsuppe” várja az éhezőket.

1945. január 31-én érték el a „Hungária” hadosztály élei az Oderát Glogau városánál. Ott a „Hunyadi” hadosztály egy egész tábori csendőr százada várta az érkezőket a nyugati hídfőben. A visszaáradó embertömegből nem volt könnyű válogatni. Kivételt csak a zárt egységben érkező, egyenruhás alakulatok képeztek, illetve azok a magyarok, akik még ugyan mindig civilben, de tisztjeik, tiszthelyeteseik vezetésével „menetben” érkeztek. A hidat egyébként már aláaknázták a németek és kettőzött őrség vigyázott rá. Az éhezők a glogau helyőrségi laktanya udvarán kapták meg a meleg „Wehrmachtsuppe”-t, majd tovább irányították őket Saganba, ahol fűrésztés és tetvetlenítés várt rájuk. Azt követően gépkocsin szállították őket Neuhammer/Stransba.

A magyarok „népszámlálását” 1945. február 4-én, déli 12 órakor fejezték be. A „Hungária” hadosztály fogadására kirendelt táboricsendőr század parancsnokának fennmaradt összefoglaló jelentése szerint az adott időpontig 7515 magyart (köztük 71 könnyű sebesültet és 50 pokrócba csavart, panje szekéren szállított, hidegrázásban szenvedőt) vettek nyilvántartásba. A fegyverzet a következő képet mutatta: 810 Mauser (98 k) karabély, 17 (43 M.) karabély, 610 Mannlicher (fegyverenként bemu-

OKW-nek voltak alárendelve. Az alakulatok teljesen gépesítettek voltak. L.: *Quenstedt, Otto*: Wort und Brauch im Deutschen Heer. Hamburg, 1976. 80. o.

²⁰ Zoltay: i. m., valamint Podhrádszky Andor ezredes levélbeni közlése a szerzővel 1963-ban.

tatott 40 tölténnyel, a M. Kir. Csendőrség tulajdona, a „Hungária” hadosztály tábori csendőrségénél), 171 Tokarev típusú félautomata puska (szovjet zsákmányanyag), 73 Beretta típusú géppisztoly, 11 MG 42 típusú géppuska, 3 n. MG 42 típusú géppuska, 5 páncélrém (Panzerschreck), 50 páncélöklő (Panzerfaust), 2 gránátvető (8,1 cm-es), 507 pisztoly (08 Mauser parabellum, 9 mm Frommer [FÉG]), 1 géptáviró, 5 tábori rádiókészülék. Ezekon felül jelentéktelen mennyiségű lőszer, 3 tehergépkocsi, 7 személygépkocsi és 15 motorkerékpár; 808 ló, ezek közül panje szekerekbe fogva 441, saroglyához kötve 367. Élelmiszerkészlet: 150 mázsa fagyott takarmányrépa, panje fogatokon. Gulyáságyúk és egyéb ellátóeszközök viszont teljesen hiányoztak.²¹

1945. február 1-jén a Neuhammer/Stransba beérkezett „Hungária” hadosztálynál a legszigorúbb létszámmellenőrzést hajtották végre felsőbb utasításra, miközben a már Stransból eltávozott észt hadosztály elhagyott barakkjaiba szállásoltak be az alakulatok. A hadosztály lóállományát előbb selejtezték – a lovak egy része a vágóhídra került –, majd a megmaradt állomány felét, a panje fogatokkal együtt át kellett adni a „Hunyadi” hadosztálynak.

A vacsorát követően Zoltay vezérkari százados kihallgatásra jelentkezett Grassy altábornagnál. Grassy hosszú időn keresztül meséltette Zoltayt a hadosztállyal történetekről, s közben Zoltay százados érdeklődött: mi lesz a teendő? A beszélgetés közben belépett az irodába a „Hunyadi” hadosztály első segédtisztje, Szentgróthy százados és letette az asztalra a Berlinből futártiszt által hozott „titkos parancsnoki ügy” jelzéssel ellátott iratcsomagot. Az iratokból kiderült, hogy az SS Vezetési Főhivatal elrendelte a „26. Grenadier Division der SS (ungarische Nr. 2.)” újrafelállítását a jelenleg Neuhammerben állomásozó csapatrészek bevonásával.²² A végrehajtásért a „Hungária” hadosztály parancsnoka a felelős. A korábban már említett, kijelölt hadosztályparancsnok, Maack Oberführer azonban még nem érkezett meg Neuhammerbe! A parancs szerint, ellentétben az eddigi hadrendi felállítással, a hadosztályt most mint „45 mintájú gyaloghadosztály”-t kellett megszervezni. Ez azt jelentette, hogy a „népi gránátos” hadosztály 2 zászlóaljas gránátos ezredei helyett 3 zászlóaljas gyalogezredek szervezendők, s ennek megfelelően az ellátó ezred kapacitása megnő. Grassy mint egykori hadiakadémiai tanár megkérdezte Zoltaytól: tudja-e mit jelent ez? Zoltay összeadott, kivont, majd jelentette: Altábornagy Úr! Ha én ezt a hadosztályt egyetlen menetoszlopban, csak a minimális térközzel felvonultatom, szükségem van legalább 50 km-es²³ útvonalra. Grassy válasza a következő volt: Helyes Százados Úr! De mi következik ebből? Ne vonultassa egy úton és egy menetoszlopban!

1945. február 2-ára elkészült a „Hungária” hadosztály veszteséglistája. A kimutató szerint hiányzott 2,570 fő. Közülük 147 hősi halottnak nyilvánítva, kb. 170 fő legyilkoltnak, míg a többi eltűntnek tekinthető. 370 főt fagyási sérülésekkel a sagani német helyőrségi kórházba szállítottak, akik között nem kevés a még hővakságban szenvedők száma.

21 *Ulrich, Fritz*, a Waffen-SS-t. őrnagyának közlése a szerzővel 1969-ben, aki az adott időben még a „Hunyadi” hadosztálynál teljesített szolgálatot mint német segédtiszt (és aki „ősberlini” létére a szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogi fakultásának évekig hallgatója volt!).

22 Az SSFHA. Amt. II. Org. Abt. I. a/II. Tgb. Nr. 587/45, Berlin–Wilmersdorf, 29. Jan. 45. számú német nyelvű iratlat közli: *G.-Payer, Andreas von: Armata Hungarorum* 486. o. (a továbbiakban: *Payer*: i. m.).

23 *Zoltay*: i. m.

Közben az orosz csapatok térnyerésének következtében a Neuhammer/Stransban állomásozó „Hunyadi” és „Hungária” hadosztályok – melyeket „felsőbb körökben” előszeretettel neveztek papírtigriseknek – már csak alig 50–60 km-re voltak a Vörös Hadsereg támadó éleitől, mialatt újabb és újabb magyarok érkeztek a táborba, akiket sem az egyik, sem a másik hadosztály kereteibe nem lehetett beilleszteni. Már a harmadik – „Gömbös” – és a negyedik – „Görgey” – önkéntes hadosztályról beszéltek, de ezekre vonatkozóan semmiféle intézkedés nem érkezett sem a HM-ből sem az SS Vezetési Főhivaltól.

Mialatt a magyarok száma egyre gyarapodott, mintegy varázsütésre, fegyverszállítmányok is érkeztek, szinte folyamatosan mind a két hadosztályhoz. Igaz, többnyire csak könnyű gyalogsági fegyverek, de akadt ún. nehéz gyalogsági fegyver is, mitöbb tehergépkocsi is. Utóbbiak a nagy benzin hiányra való tekintettel már faszéngázás üzemelésre állítva, ami viszont jelentősen rontotta a motor teljesítőképességét és az üzembiztonságot. Felgyorsították a „Hungária” hadosztály még be nem öltöztetett legénységének is a felszerelését, ruházattal történő ellátását.

A már említett „nagy magyar beérkezések” eredményeként megint a „dupla-ágyas” elhelyezés vált gyakorlattá és a kereteiben már létező két hadosztály katonai összképét rontották még a honvéd egyenruhák és a lerongyolódott „civilisták”. Ehhez jött még, hogy az újonnan érkezettek nem kevés tetűt hoztak magukkal és ismét eltetvesedett mind a két hadosztály.

1945. február 4-én már Neuhammer/Stransban is lehetett hallani a keletről előrenyomuló orosz csapatok tüzéségének a lövéseit. Félő volt, hogy egy erősebb szovjet páncélos kötelék egyszerűen csak beszalad a táborba, legalábbis annak a keleti részébe. Grassy altábornagy – az addig tapasztaltak alapján – nem igen bízott a német felsőbb vezetésben, illetve annak tájékoztatásában, ezért saját hírszolgálatra épített. Mintegy két századra tehető gyalogságot a tábortól keletre, több szakaszt félkörösen elosztva amolyan „figyelőbe” vezényelt. A szakaszok, amelyekben már kiképzett, páncélöklöklökkel is felszerelt katonák voltak, az erdős terepen haditapasztalatokkal bíró tisztek, tiszthelyettesek vezetésével foglaltak állást. A hadosztállyal lovas jelentők által tartották a kapcsolatot, ahol Peinlich Béla ezredes már a „Hunyadi” riadóezredét is „szervezgette” négy teljes értékű gránátos zászlóaljjal.

Az események ezt követően gyorsan követték egymást. Ruszkay Jenő címzetes vezérezredes, a magyar Fegyveres SS kötelékeinek kiszemelt főfelügyelője, Grassy altábornagy, Deák László ezredes vkf. a német SS Vezetési Főhivatalhoz autóztak. Azért hármásban, hogy nagyobb nyomatéka legyen menetüknek. A Főhivatal ekkor már Berlinton túlabb, Pieskow am Scharmützelseeben volt elhelyezve. Itt adták elő kérelmeiket, panaszaikat, aggályaikat a nevezett parancsnokság első vezérkari tisztjének, Joachim Ruoffnak, a Waffen-SS ezredesének, mivel a korábban már említett Jüttner tábornok szolgálatilag távol volt. Ruoff a magyarok kérdéseire, kérelmeire – a hadosztályok megállapodás szerint felszerelése, felfegyverzése – egyenes választ adott: képtelenek a megállapodásban foglaltakat teljesíteni, még a saját hadosztályaikat sem tudják a szükséges fegyverzettel ellátni. Elismerte ugyanakkor, hogy a magyarok panaszai jogosak, de a szükség törvényt bont. Neuhammer/Strans jelenlegi veszélyeztetettségét ugyancsak belátja, ezért a saját felelősségére (mint az ügyben illetékes Jüttner helyettese) ki fog állítani a magyar

hadosztályok részére egy áthelyezési parancsot, valahová bajor területre, München környékére. Figyelmeztette azonban a jelenlévőket, hogy az áthelyezést gyalogmenetben kell végrehajtani és utalt arra is, hogy az ügyet felsőbb helyek előtt kezeljék diszkréten, mert furcsán hatna ott, hogy 40–45 ezer magyar „Fegyveres SS katona” kivonul a veszélyeztetett hadművelleti területről. Egyébként a szállításhoz rendelkezésre bocsájtandó vonatszerelvények kapcsán jelenteni kellene az OKW-nak, s így a kivonásról/áthelyezésről a Vezéri Főhadiszállás is azonnal tudomást szerezne. A tekintélyes angolszász légifölényre való tekintettel is biztosabbnak látszik a gyalogmenet. Javasolja: hagyjanak hátra a saját elvonulásuk biztosítására „erőket”.²⁴

Az őszinte beszélgetés és a menetparancs kézhezvétele után Grassy telefonon elérte a Neuhammer/Stransban lévő hadosztályát, ahol Podhradszky Ádám vezérkari őrnagy, a hadosztály Ia tisztje vette a parancsot és Grassy utasításának megfelelően azonnal elrendelte a hadosztálynál a menetkészültséget, illetve a még csak „szervezetgödő” riadóezred megszervezését.

Ugyanezen a napon – 1945. február 5. – egy Kőszegről beérkezett futártiszt egy hadtestparancsban fennmaradt HM intézkedést továbbított Neuhammer/Stransba. A VIII. hadtest 16. számú hadtestparancs a Hunyadi hadosztályokba történő jelentkezésről kiadott HM körrendeletet eképpen közölte:

„A *„Hunyadi” magyar fegyveres-SS gránátos ho.-kba való jelentkezések újabb szabályozása. (325.) VIII. hdt. IV. d. 45. II. 2.*

Az 1945. évi január hó 24.-én kelt 5. sz. H. R. (szab. rend.)-ben közzétett 10.773 sz. (bizalmas!) I/a-1945 sz. körrendeletet az alábbiakban tartalmúlag közlöm:

Az 1944. évi december hó 14.-én kelt 599.073/10.–1944. sz. körrendeletem kapcsán:

1. A *„Hunyadi” magyar fegyveres-SS gránátos hadosztályokba való jelentkezéseket* a jövőben az alábbiak szerint szabályozom.

A) Tisztek

- a) Csak hivatásos tisztek jelentkezhetnek.
- b) Főtisztek 1904. évi születésűnél idősebbek nem lehetnek.
- c) Főtisztek és törzstisztek egyaránt kötelesek jelentkezésüket hozzám (8-b o.) felterjeszteni az alábbi adatok pontos feltüntetése mellett:
 - aa) név, szül. év, anyja neve, családi állapota,
 - bb) rendfokozat,
 - cc) jelenlegi állománytest, beosztás (fegyvernem),
 - dd) német nyelvtudás foka,
 - ee) előző beosztás, alkalmaztatás felsorolása (csak törzstisztek jelentik!).A jelentkezők felettes parancsnoksága ugyanekkor tartozik indokolt rövid jelentést tenni az illető nélkülözhetősége tekintetében.
- d) A jelentkezések elfogadása és a végleges átengedés tekintetében a döntést magamnak tartom fenn! A jelentkezések tárgyában hozott és írásban közölt döntésemig a *„Hunyadi” hadosztályoknak* senki át nem adható!

²⁴ Ruoff, Waffen-SS vezérkari ezredes levele a szerzőhöz 1984-ben. A német nyelvű beszélgetés szövegét közli: Payer: i. m.: 489. o.

B) Tiszthelyettesek

- a) Csapat-tiszthelyettesek (hivatásos vagy tartalékos) jelentkezhetnek, ha 1910. évi születésűnél nem idősebbek és harctéri szolgálatra alkalmasak.
- b) Szakszolgálatos-tiszthelyettesek jelentkezésére a f. évi jan. hó 4.-én kelt 93.152/eln. 10–1944. sz. rendeletem irányadó, – ezek csak engedéllyel adhatók át és ezért jelentkezésüket hozzám (1/a oszt.) kell felterjeszteni.

C) Legénység

Legénységi állományúak jelentkezhetnek, ha – 1914. évi vagy ennél fiatalabb évfolyamokba tartoznak.

D) Polgári egyének

A polgári életből jelentkezhetnek a tartalékos tiszthelyettesek és legénységi állományúak, valamint azok, akik katonai szolgálatot még nem teljesítettek, ha – 1910. illetve legénységnél 1914. évi születésűnél nem idősebbek.

2. Jelentkezések elfogadása.

Mindazok jelentkezését és nélkülözhetőségét, akik átadásához előzetes engedélyem szükséges, az illetékes csapattest-parancsnokságok bírálják el s megfelelő okmányokkal ellátva indítják útba a »Hunyadi« hadosztályok gyűjtőállomására. (Jelenleg Rajka község.) Az így átadott tiszthelyetteseket névszerint, a legénységet számszerint utólag hozzám (1. a. oszt.) kell jelenteni.

Akiket az illetékes csapattest-parancsnokság nélkülözhetetlennek tart, azok jelentkezését a nélkülözhetőség tüzetes indoklásával döntés végett hozzám (1. a. o.) kell felterjeszteni. Döntésemig az ilyen jelentkezőket vissza kell tartani.

3. Jelentkezési helyek.

Ténylegesen szolgáló honvéd-egyének (hivatásos és tartalékos) az illetékes csapattest-parancsnokságainál, polgári egyének pedig a még működő honvéd kiegészítő parancsnokságoknál, illetve a Magyaróvárott felállított »Hunyadi« toborzóbizottságnál jelentkezhetnek.

4. Jelentkezési korlátozások.

- a) Mindenkinek joga van jelentkezni! Senkit e téren megakadályozni vagy befolyásolni nem szabad! Aki e téren a jelentkezéssel szemben a legcsekélyebb akadályt vagy nehézséget támasztja, az ellen bünvádi eljárást indítok! A nélkülözhetetlenséget kizárólag én állapítom meg! Elvileg azonban senki sem nélkülözhetetlen!
- b) A »Hunyadi« hadosztályok gyűjtőállomásán közvetlenül senki sem jelentkezhet. (Ez a németekkel egyetértően történik, visszaélések és szélhámoskodások kiküszöbölése végett!)
- c) Bevetett vagy közvetlenül bevetés előtt álló alakulatokból jelentkezni nem lehet, csakis ennek megszűnte után.
- d) Nem jelentkezhetnek továbbá rendfokozatra való tekintet nélkül az 1944. évi december hó 22.-én kelt 95.175. eln. 1./a 1944. számú rendeletem értelmében a fegyvernemi kiképző és felállító központokba beosztottak.

5. Családtagokról gondoskodás.

Az átadott, igazolt családtagjaik Németországba történő kitelepítését kérhetik.

Ezirányú kérelmeiket a »Hunyadi« hadosztályok gyűjtőállomásán kell előterjeszteniök.

Jelen rendeletemet alosztályokig bezárólag napiparancsban azonnal és többször ki kell hirdetni.”²⁵

A Beregfy Károly honvédelmi miniszter által aláírt rendelet és egyéb személyi ügyek miatt a „Hunyadi” hadosztály segédtisztjének – Szentgróthy századosnak –, Grassy altábornagy parancsára huszonegy fő alantós tisztet Kőszegre kellett kísérnie s őket a HM részére rendelkezésre bocsájtani. Közülük néhánynál hiányoztak az előírt származási okmányok, voltak akik kijelentették, hogy nem hajlandók idegen hadsereg egyenruhájában szolgálni, a többség viszont azért vált ki, mert a jelentkezéskor ígérték – korszerű fegyverek, kiképzés, a Haza védelme – nem valósultak meg, helyette éhezés, tetvéskedés zajlik és még a kiképzéshez szükséges csapat-fegyvereket sem tudják rendelkezésre bocsájtani.

Szentgróthy a felvetésekre nem tudott érdemi válaszokat adni, hiszen nem tudta, milyen eredményre jutottak a tábornokok és miként is áll valójában a hadihelyzet. Mindezeket kedélyes beszélgetés közben tárgyalták meg a rendelkezésükre bocsájtott fűtött pullmann kocsiiban.

A tisztek „átadása” is teljesen baráti légkörben zajlott le Kőszegen. Szentgróthy másnap már vissza is indult a hadosztályához, de a gyakori légitámadások miatt előbb Bécsben, majd Prágában kellett hosszú napokat várakoznia. Nem egy esetben órákat ült az óvóhelyeken. A német személyirányító állomások képtelenek voltak megadni Szentgróthynak a „Hunyadi” hadosztály állomáshelyét. Ez érthető is, hiszen a hadosztály alakulatai már február 6-án megkezdtek az elvonulásukat Neuhammer/Stransból, így a hadosztály segédtisztje közel tíz napos bolyongás után akadt rá a saját parancsnokságára valahol Bajorországban, akkor is inkább „egyéni nyomozás” mint a hivatalos szervek tájékoztatása alapján.²⁶

Közben a Neuhammer/Strans-i kiképzőtáborban a legsürgetőbb feladatnak látszott a táborba beérkezett, de még polgári ruhákban lévő önkéntesek egyenruhával történő ellátása és a honvéd egyenruhában lévők „átöltöztetése”. Kiderült, hogy Neuhammer/Queisben lévő raktárakban tízezerrel vannak egyenruhák! Valószínű, hogy Grassy erélyes fellépésének a hatására „osztani” kezdték ezeket. Egyszerre volt minden ami egy német katonának kijárt. A hadosztályok teherautói ingajáratban közlekedtek Strans és Queis között és hordták az egyenruházati és felszerelési tárgyakat. Ezeket a megérkezés után egyszerűen ledobálták a tábor egyik részében és indultak vissza. A gazdászati tisztek, tiszthelyettesek majd megőrültek, látván ezt a „kincstári kezelési módot”, amelyért ráadásul még ők a felelősek és legfeljebb aláírhatják a nyugtákat, anélkül, hogy megszámolhatnák az anyagot.²⁷

Végül is elhangzott a tiszti parancs: Egyelőre nincs cserélgetés, mindenki vételez mindenből egy-egy darabot. Azt követően majd ráérnek a bajtársak cserélgetni a körletben. Lesz rá három órájuk. Utána teljes menetkészültségben sorakozó!

Mindezt elrendelni természetesen nem volt nehéz, de végrehajtani! A „civilista gyülekezet” többsége azt sem tudta, melyik ezredhez, zászlóaljhoz, századhoz tar-

25 HIAG Archivum Stuttgart, MHBK Archivum München.

26 Szentgróthy Tibor közlése a szerzővel.

27 A szerző saját élménye.

tozik. Ennek következtében a cserélgetéssel egy időben egy tiszt, tiszthelyettesi csoport a besorolásokkal foglalkozott. Rámutattak egy csoportra és közölték velük, ők az 1. ezred III. zászlóalja, és így tovább.

Majd még egy parancs következett: a civil ruházatot abba a sarokba, a honvédségi egyenruhákat abba a sarokba hordják egybe! A civil holmi a tábori postával hazaküldhető! Végeztem!

Alig hangzott el a „Végeztem!”, amikor istentelen fütyüléssel bevágott az első „Sztálin orgona” a tábor szélére, a sportpályák közelébe. Reflexszerűen ugrott mindenki széjjel, azaz ugrott volna, mert egy erélyes tiszt hang parancsolólag így szólt: Arcizma sem rándul a bajtársaknak! Továbbra is mindenki a helyén marad! A becsapódás legalább 400 méter!

Természetesen a tábori postaszolgálat nem működött, így a veszélyeztetettségre való tekintettel valakinek a parancsára a több méter magasságban felhalmozott civil ruházatot és kincstári holmit felgyújtották, miközben az alakulatok megkezdték kivonulásukat Stransból 1945. február 6-án.

Az óriási embertömeget nem volt könnyű irányítani, menetoszlopokba szervezni, ellenőrizni, márcsak azért sem, mivel a magyarok mellett Vlaszov tábornok seregtestének egy lovasezrede, egy német páncélos osztály és számos más német alakulat is ezekben a napokban hagyta el a tábort. Becslések szerint mintegy 55–60 ezer emberről volt szó. Hogy a rend mégis fenntartható volt az annak a majdnem két teljes csendőr osztálynak volt köszönhető, amelyeket a Honvédelmi Minisztérium Neuhammerbe vezényelt, a négy felállítandó magyar hadosztály számára „kalkulált” táboricsendőr osztagul.

A „Hunyadi” és a „Hungária” hadosztályok elvonulása Neuhammer/Stransból még 1945. február 9-én is tartott. A két seregtest dél-délnyugat, illetve nyugat délnyugat irányban hagyta el a tábort.

Miközben a kivonulás tartott, a riadóezred már harcban állt. Parancsnoka v. Peinlich Béla ezredes, aki a „Hunyadi” hadosztály 2. gránátos ezredének volt a parancsnoka a 2600 önkéntesből négy zászlóaljat alakított. Kettőt a „Hunyadi”, kettőt a „Hungária” hadosztály állományából. A két hadosztály fegyverkészletéből sikerült mintegy 2000 karabélyt, 70 géppisztolyt, 4 nehézgéppuskát, 21 „villámgéppuskát” és kb. 50 darab páncéloklót előteremteni. A lőszerkészlet fejenként 200 töltényt tett ki. A riadóezred állományába tartozott még egy gránátvető szakasz, 6 db 81 mm-es gránátvetővel, csövenként 100 db gránáttal. A kézigránátkészlet mintegy 1000 db-ot tett ki. (Egy 1945. február 9-éről fennmaradt anyagi-vezérkari jelentés szerint a Neuhammerből elvonult „Hunyadi” hadosztálynál 1500 karabély, 300 géppisztoly, 80 villámgéppuska, 20 db 81 mm-es gránátvető, 1600 páncéloklól és kb. 3000 kézigránát maradt. A „Hungáriánál” kb. ugyanennyi.

A riadóezred 1945. február 8-án állást foglalt a neuhammer/stransi táborhoz tartozó Strans községben és az ahhoz tartozó barakktábor keleti részein, arccal kelet felé, a Bober folyó nyugati partján. A balszárnyon az I. zászlóalj (parancsnoka: Solti százados) állásai kiterjedtek a Bober folyó keleti partrészeire, magukban foglalva Oberleschen községet, annak vasútállomását, ott mintegy hídfőt alkotva. Csatlakozásuk valamilyen vlaszovista és német harccsoporthoz volt. Az arcvonal közepét a II. zászlóalj (parancsnoka Duska Alajos százados) képezte a már említett stransi részekben. Tőle délre – a jobbszárnnyal – állt a III. zászlóalj (parancsnoka Pataki Géza

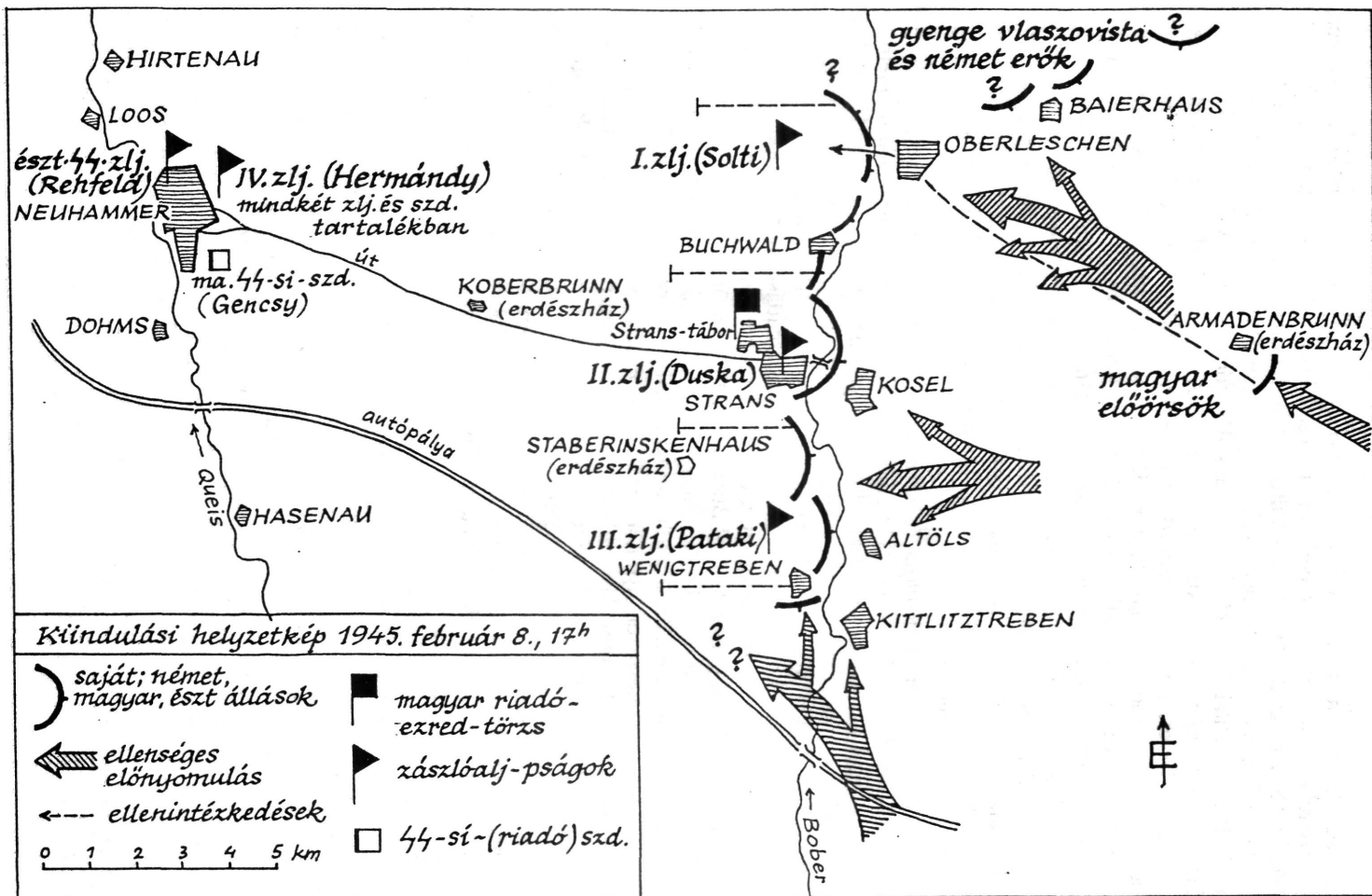
százados), melynek harcterülete a Bober folyó nyugati partján egészen Wenigtreben/Luisenthal-ig terjedt ki. Itt csatlakoznia kellett volna(!) a 20. észt Waffen-SS hadosztály részeiből alakított egyik harccsoporthoz és a magyar 1. SS sízászlóaljból alakított „riadószázadhoz” (parancsnoka Gencsy József százados). Ez utóbbiak nem álltak Peinlich Béla ezredes alárendeltségében. A riadóezred arcvonalának hossza mintegy 12 kilométert tett ki. A IV. zászlóalj (parancsnoka vitéz Hermándy-Berencz György százados) egyelőre tartalékként Neuhammerben, az ottani katonai táborban maradt, a riadóezred zömétől kb. 17 kilométerre északnyugatra. Az egyes zászlóaljakat tábori telefon kötötte össze az ezredparancsnoksággal. Az ezredparancsnokság harcálláspontja Strans tábor délnyugati részén volt.

A riadóezred feladatául kapta az orosz előnyomulást az adott szakaszon legalább három napi feltartóztatását. A lőszer- és az élelemkészletet is ennek megfelelően adták ki. Utánpótlásról szándékosan nem gondoskodtak, mivel azt mondták: a harmadik 24 óra elteltével az ezred rugalmasan elszakad az ellenségtől és követi a mozgásban lévő hadosztályokat.

1945. február 9-én a délelőtti órákban az I. zászlóaljtól kivezényelt tábori őrs Armadebrunn falucskánál – kb. 9 kilométere a zászlóalj harcálláspontjától keletre – az ellenséggel harcérintkezésbe került és rövid tűzharc után visszavonult a Bober folyó keleti partjára. Az ellenség pedig folytatta az előrenyomulást az adott szakaszig. A déli órákra a riadóezred az egész arcvonalon harcérintkezésbe került az ellenséggel. Délután a túlerőben lévő orosz erők támadást intéztek Oberleschenre, a községet rövid harc után elfoglalták és a Bober folyó nyugati partján hídfőt alkotva néhány harckocsi támogatásával Buchwaldig törtek előre.

1945. február 10-én reggel 6 órakor az említett 20. észt hadosztály mintegy századnyi erővel ellentámadást indított Neuhammerből a Bober stransi hídján. Miután mintegy 500–600 méter tért nyert, a támadás az oroszok Kosel széléről erős gyalogsági tüzet és páncélos támadást indítottak. A tűzcsapás és támadás hatására az alakulat visszavonult a magyar riadóezred állásai mögé. Ugyanekkor az oroszok nagyobb gyalogsági erőkkel átkeltek a Boberen és támadást intéztek a Neuöls és Wenigtreben térségében védő III. zászlóalj ellen. A támadók a zászlóaljat a II. zászlóaljtól elvágták és bekerítették. A III. zászlóalj a későbbiek során önállóan vágta ki magát a bekerítésből, a különböző átkarolásokból és csak a Queis védelmi vonalán csatlakozott az ezredéhez.

Miután az ellenséges támadások következtében a riadóezred mindkét szárnya fedezetlen volt és a középső zászlóaljat is a bekerítés veszélye fenyegette, vitéz Peinlich ezredes elrendelte a tartalékban lévő IV. zászlóalj bevetését Strans súlyponttal, a II. zászlóalj megerősítésére. A stransi tábor és Strans község területén súlyos utcai harcok dúltak. Vitéz Hermándy-Berencz százados zászlóalja újból elérte a Bober nyugati partját. Az ellenség szívósan harcolt, kézigránáttal és szuronnal kellett kipiszkálni az állásaiból. A magyar újoncok, kiknek ez volt a tűzkeresztjük, remekül állták a sarat. Az oroszok, a stransi részekben, arctámadásukkal, minden fölényük ellenére sem jutottak előbbre. A helyzet azonban 1945. február 11-ére annyiban változott, hogy az éjszaka folyamán a bekerítés tovább tartott. A balszárnny (az I. zászlóalj) szinte teljesen felmorzsolódott, a harci zaj a területükön megszűnt. A III. zászlóalj helyén oroszok álltak. A délelőtti órákban négy-öt tehergépkocsi még bejutott Stransba. A „Hunyadi” hadosztály ellátó ezredéhez tartoztak és a kapott

parancs értelmében még „üríteni” szerettek volna. Hamarosan ők is közelharcokba keveredtek és parancsnokukkal – báró Exterde Dénes huszár őrnaggyal – az élen hősi halált haltak. Kb. 16 óra körül beérkezett még az ellátó ezred egy tehergépkocsija, tele páncéllöklökkel. Ugyanakkor a saját küzdő csapatoknál már lőszerhiány mutatkozott, minek következtében nem egy esetben az ellenséges csatárookra is páncéllöklökkel lőttek. Strans tábor és a falu is már számos helyen égett. 16 óra 30 perckor jelentkezett a stransi tábor élelmezési raktárainak német főnöke és jelezte a raktárak rövid időn belüli megsemmisítését. Mindössze igazolást kért a helyszínen harcoló alakulat parancsnokától, hogy a megsemmisítés indokolt volt, s ők a harc-helyzet következtében távoznak.

A raktárak egy egész hadosztály részére több hétre való élelmiszert rejtettek magukban, egyes cikkekből, mint szesz, csokoládé(!), cigaretta pedig legalább fél esztendőre valót. Közben az elvonuló alakulatoknak csak az előírt három napi hideg-élelmet adták ki!²⁸

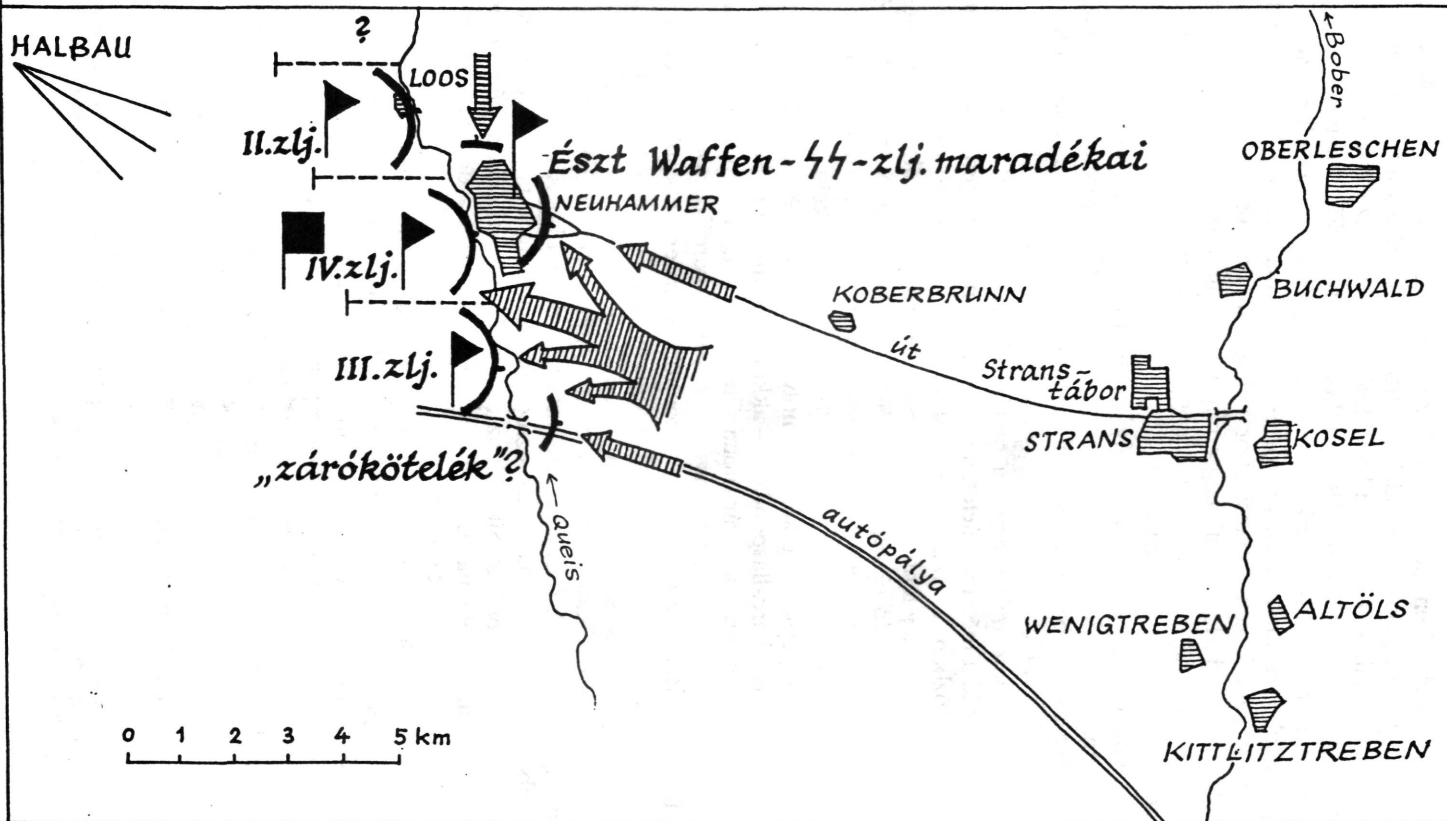
Néhány perc múlva égtek a raktárak is. A II. és a IV. zászlóalj katonái sietve mentették ki a még menthető; a német raktár másik végén a betört orosz gyalogság zabrált! Közben 17 óra tájban a gránátvető szakasz teljes lőszerhiányt jelentett. Ugyanezt kezdte jelenteni a többi harcoló egység is a gyalogsági fegyverek lőszerét illetően. A harcoló részek – a már jóformán körülzárt IV. zászlóalj kivételével – a sötétség beálltával megkezdték a visszaszivárgást. Stransban éjjel is tombolt a harc.

1945. február 12-én az oroszok újból és nagy erővel támadtak. 11 óra körül két német páncélgépkocsi érkezett, amolyan felderítési cézzal. Zoltay vezérkari százados az ezred harcálláspontjáról – akkor Neuhammer és Strans között – Hermándy-Berencz századosékhoz irányította őket, Stransba. Mind a kettő sikeresen bejutott. Kb. 13 óra körül tértek vissza az ezred harcálláspontjára, ahol jelentették, Hermándy-Berencz György százados többszörösen sebesülve, elesett. Egy főhadnagy (ismeretlen – G.–P. E.) légnyomástól idegsokkot kapott. A parancsnokságot Velty hegyivadász százados vette át, de rövidesen ő is elesett. A zászlóalj maradékával egy másik főhadnagy (?) úgy döntött: mihelyt lehetséges, megkísérlik a kitörést nyugatra. Ez a déli fegyvernagyvaskor következett be. A IV. zászlóalj kb. négyszáz emberével támadta hátba az ezredparancsnokságot támadó oroszokat. Ez igen meglepte az ellenséget. Sikerült az egyesülés. Az esti órákra, „úgy ahogy”, sikerült az alakulatokat Neuhammerben rendezni. Előkerült a délnyugatra szorított, többszöri bekerítésből kitört III. zászlóalj is.

A harcok színhelyéről kimentett sebesültek kórházba szállítása, élelem- és lőszerutánpótlás stb. céljából vitéz Peinlich ezredes a német XXII. (?) erődítési parancsnokságnál (Befestigungs-Kommando) volt kénytelen jelentkezni. Több mint 200 sebesültet sikerült így a hátszági kórházakba szállítani és a kiéhezett alakulatok némi élelemhez is jutottak. Ezzel szemben a német parancsnokság a felénél is kisebb létszámmra fogyatkozott riadóezred számára új harci feladatot szánt a Queis folyó nyugati partján, anélkül azonban, hogy lőszerjavadalmazásban tudta volna részesíteni. A sebesültektől elvett és az elesettekről összegyűjtött lőszerrel foglalták el az alakulatok az állásaikat. A német parancsnokság legalább 24 órás ellenállást

²⁸ Zoltay: i. m. A szerző – Zoltay – keserűen jegyezte meg írásában, hogy katonaeletének harmadik ilyen „römbölő eseményét” élte meg. Először a Donnál (1943), majd Sandberg és Gostingen között, harmadszor pedig Neuhammer/Stransban élte meg ezeket a szomorú dolgokat.

Helyzet 1945. február 12., 20^h-tól 1945. február 14., 5^h-ig

kért, azzal az ígérettel, hogy addigra „erős német páncélos kötelékek” érkeznek a helyszínre.

Február 12-éről 13-ára virradóan a szovjet támadás – az utakon páncélos támadással – újból felélénkült. 13-án a kora délutáni órákban a III. zászlóalj már teljes lőszerhiányt jelentett a zászlóalj parancsnoka, Pataki Géza százados közölte Peinlich ezredessel, hogy az arcvonalból kénytelen kivonulni. A teljes lőszerhiány rövidesen az összes alakulatnál jelentkezett. Most már Peinlich Béla ezredes, ezredparancsnok volt kénytelen jelenteni a német parancsnokságnak, hogy a sötétség leple alatt ezrede kénytelen az állásokat elhagyni. A szóbanforgó német parancsnokság ezidőben már már mintegy 22 kilométerre Neuhammertől északnyugatra, Rauscha-ba települt, Neuhammerben csak egy visszamaradó különítmény maradt, amelyet az észti 20. Fegyveres-SS hadosztály lábadozóiból toborzott harccsoport védett.

A riadó ezred még február 13-án éjjel gyalogmenetben Halbauba ért, onnét azonban az előretörő orosz páncélos élek miatt átirányították Rothenburgba. Ott az általános lőszerhiány miatt sáncmunkákra alkalmazták őket.

A riadóezredhez beosztott vezérkari tiszt, Zoltay vezérkari százados személygépkocsival indult el a „Hunyadi” hadosztály parancsnokságát megkeresni. Grassy altábornagy nyílt parancsával és a hadosztály ellátó ezredének tehergépkocsijaival sikerült a harcokból megmenekült alakulatokat a hadosztály után, annak akkori állomáshelyére, Zittauba szállítani. Ott 24 óras pihenő és számtalan jegyzőkönyv felvétele után sikerült megállapítani, hogy a riadóezred állományából elesett 17 tiszt (köztük 3 zászlóaljparancsnok: vitéz Hermándy-Berencz György, Solti és Vety századosok). Német kórházakba szállítottak 380–410 sebesültet (itt a pontos létszámot nem sikerült megállapítani). A harcokban ugyancsak résztvevő magyar 1. SS-sízaszlóalj riadósázadából elesett 8 tiszt, 142 tiszthelyettes, tiszt és legénység, továbbá a „Hunyadi” hadosztály ellátó ezredének segédtiszte, báró Exterde Dénes huszár őrnagy és 2 lelkész-főhadnagy, valamint 10 fő legénység.²⁹ Az igazoltan kilőtt ellenséges harcokcsik száma 17 volt, többnyire USA gyártmányú Shermanok. A harcokban különösen kitüntette magát Hermándy-Berencz százados, Torday Dezső és Szőcs Huba Levente hadnagy. Előbbinek (mivel már Signum Laudis-szal, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével és Tiszti Keresztjével kitüntetett tiszt volt) a M. É. R. Középkeresztjét adományozták, valamennyit a hadiszalagon a kardokkal (utóbbinak posthumus). Szőcs hadnagy a M. É. R. lovagkeresztjét kapta, Torday hadnagy a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érmét. (*L. a 210–211. és 213–214. oldalakon.*)

A 17 kilőtt harcokcsiból 14-et az önálló magyar SS-sízaszlóalj páncéltörő ágyús szakasza (a kivezényelt riadósázadból; parancsnoka Gencsy százados) lőtt ki.

Amíg a riadóezred és néhány kisebb alegység súlyos harcait vívta, a „Hunyadi” és a „Hungária” hadosztályok alakulatai a kezdeti zűrzavarokat leszámítva, fegyelmezetten, zárt oszlopokban hagyták el Neuhammer/Stranst. A lengyel területeken „szerzett”, és a csekély, Magyarországról beérkezett loállomány, valamint a panje szekerek és német nehéz szekerek felhasználásával kialakultak a század-, zászlóalj-

²⁹ Dr. Bán Jenő hadosztálylelkész közlése, illetve Szentgróthy Tibor hadosztály segédtiszt korabeli feljegyzései nyomán. Az elesettek névsorát lásd a II. számú mellékletben. (224. o.)

W. 16. gy. no. gybk. A névadás helyességét az alábbiak illó
103. a) meg. dir. th. h. 43. m. 18. 1944. ékecséget igazolja.
455. szám. 39. a) dir. th. h. 43. m. 18. 1944. ékecséget igazolja.
gybk. - 1944. KITÜNTETÉSI JAVASLAT
hadikitüntetésére vagy magyar vitézségi érdeme. /parancsnok aláírása/

– 210 –

037 a / 68-111-1 (2)

Steg / British cow

E

Kitüntetés jövedelét

	vitész HERMÁNDI-BERECZ GYÖRGY (:Név:)
Személyi adatok.	ht.százados száz. Esztergom. 1913.2.24 (Rendfokozat) (Fegyvernem) (Szül.hely) (Sz.ho,nap) Hermann Eleonóra zlj.parancsnok. (Szül.anya neve) (Beosztása) 1317-13-0057
Arccvonal szolgálat.	
Kitüntetései	Mér.tk.hsz.kardokkal. Mér.lk.hsz.kardokkal. ~~Közfé.hsz.kard.~~ I. és II.eszt.éremet vaskereszt.
Alkalom	1945.II.11-én Strass-Läger-i harcokban.
Harcí cselekmény leírása.	1945.II.11-én a délelőtti órákban zlj.-ával lerakólatos támadást hajtott végre Strass-Ostlager valamint Richwald irányába.Néhány órai kétség közfelen után a sokszoros tul-sulyban <u>1468 ellenséget megfutamította és a Läger - Strass község területét újra birtokba vette, és azokat az ellenség-től megtisztította.</u> Kimagaslóan vitész és bátor magatartásá-val alárendeltjeit <u>magával ragadta.A fenti községet és tá-berét több mint 24 óráig tartotta az erős bekerítés ellenére.</u> Mialatt a hatsz. gyűségekhöz minden összekötötése megszűnt.A legutolsó órákban személyes vezetéssel megpróbált kitörni <u>akkor azonban halálos sebet kapott és rövid időn belül hősi halált halt.</u>A fenti harccselekményével hozzájárult ahhoz, hogy a kiképzetlen hadosztályok nyugodtan elvonulhassanak.
A javasolt ki-tüntetés.	Mtáv.
Szerkesztő a-láírása.	1945.III.16. <i>Károli Mihály</i> é.r.p.k.
Közbeszélő-elő-járók véle-mé-	<i>(Handwritten signature)</i>

és ezredvonatok. Ezeknek a vonatoknak mintegy tíz százalékát a hadosztály tiszti és tiszthelyettesi karának családtagjai (asszonyok, gyerekek) foglalták el. A menetek alatt a „szerzéseket” szigorú parancsban tiltották, hiszen a „hunyadiak” most a Német Birodalom földjén, pontosabban az „anyaországban” meneteltek, immáron senkitől sem üldözve, legfeljebb az amerikai és angol légierő, valamint a Vörös Hadsereg néhány repülőgépe támadásának kitéve. Ennek következtében volt idő a rejtőzés gyakorlására a menetek során.

A menet egyébként minden menetgyakorlatnál többet ért. „Csak” napi 30–35 kilométer volt beütemezve. Az újonnan kiadott kincstári csizmák ugyan nagyon sok lábfeltörést okoztak, de itt már szervezett volt az egészségügyi ellátás. A „Hungária” hadosztály katonáinak már fel sem tűnt a menet. A hóban-viharban történt „ráijesztés” meneteket megszokták a lengyel területekről történt mintegy 400 kilométeres gyaloglás során.

A Neuhammerből történt kivonulás csúcspontján, amikor a 40–45 ezer főnyi magyar seregetestek (a „Hunyadi” és a „Hungária”) alakulatai még némileg összekeveredve, tábori csendőri irányítással, zárt kötelékekben meneteltek nyugat–délnyugat irányába, megérkezett a „Hungária” hadosztály új parancsnoka, a korábban már említett Maack Oberführer. Gépkocsijából kiszállva első mondatai így hangzottak (magyar fordításban): Ilyen embertömeget, egyrakáson, még nem láttam egyik háborúban sem! Hol az „én” hadosztályom? – kérdezte német kísérőitől. Azok némán álltak. Amikor a sorok mellett menetelő egyik magyar tisztet magához kérette az magyarul jelentett neki. Akkor „Sprachmittel”, „Dolmetscher” után kiáltott. Akadt ilyen is: Maack roppantul elcsodálkozott, amikor mintegy tízpercnyi várakozás után eléje vágódott gróf Festetics Benno százados, a „Hungária” hadosztály segédtisztje és kifogástalan németiséggel jelentkezett nála, kiszállván egy oldalkocsis motorke-rékpárból. Maack közölte Festeticscsel: ő külön törzset hozott magával, a magyar törzsre nincs szüksége. Festeticsnek az arcizma sem rándult és a szolgálati nyelv mellőzésével – ami a magyar volt – németül közölte Maackal, hogy őt a m. kir. honvédelmi miniszter helyezte ezen beosztásába és amíg felmentését az nem fogantósítja, szolgálati helyét és beosztását nem hagyhatja el...

Amikor Maack megtudta, hogy hadosztályának két zászlóalja kivonult a frontra, gépkocsiját oda irányította, mondván: szeretné látni a harcos magyarokat is. Valahol a Koberbrunn nevű erdész tanya közelében (Neuhammer és Strans között) kakastol-las magyar tábori csendőrök tartóztatták fel és közölték vele, ne menjen tovább mert hadművelleti területre lép, s papírjait is alaposan megvizsgálták. A tábori csen-dőrök közben előkerítették a riadóezredhez röviddel előtte beérkezett Zoltay vezérkari századost. Maack vele is ugyanazt közölte mint korábban Festeticscsel, de hasonló volt a válasz is. Maack gúnyosan végignézte a riadóezred törzsének a felszerelését, majd sarkonfordulva közölte: Das alles ist hier nichts! És Grassy altábor-nagyhoz vezettette magát a koberbrunni erdészházba.³⁰

Grassy, valamennyi ezredparancsnokával, vezérkari tisztjével együtt kedélyesen borozgatott és az angol rádió magyar híradását hallgatta. Az örkísérettel belépő Maack meglehetősen zavart volt. Bemutatkozás után kellő tisztelettel fogadták és hellyel kínálták maguk között. Egy-két pohár somlai után feloldódott Maack nyelve

30 Zoltay: i. m., valamint Maack vezérőrnagy közlése a szerzővel 1979-ben.

is, már csak azért is, mert gond nélkül tudta magát megértetni. Elmondta: a „Reichsheini”-től (Himmler – G.-P. E.), aki a Waffen-SS berkeiben egyáltalán nem örvendett népszerűségnek, azt a feladatot kapta, hogy hadosztályát meneteltesse a Drezdától északra, északnyugatra, északkeletre elterülő térségbe, hadd lássa az ellenséges légifelderítés, hogy milyen komoly erők mozognak abban a térségben, valószínűsíthetően a keleti front megerősítésére. Maack, illetve Himmler elképzelését hatalmas nevetés fogadta a magyarok részéről. Podhradszky Ádám vezérkari őrnagy, aki kitűnően beszélt németül, vette át a szót és kifejtette Maacknak, hogy a magyar hadosztályoknak éppen arra kell törekedniük, hogy minél rejtettebben maradjanak, illetve úgy hagyják el a térséget. Az alakulatoknak parancsuk van a legelső ellenséges légitervekenységnél szétozsolni! Mi célt szolgálhat ekkor Himmler parancsa? A kérdést nem akarta vagy nem tudta Maack „egyenesen” megválaszolni, de suttogva előadta, ő sem tartja helyesnek Himmler utasítását. Menjenek csak az alakulatok olyan rejtve, ahogy tudnak, majd ő is ellenőrizni fogja a meneteket.

A kedélyes hangulatban történt elváláskor Maack mellé két németül kitűnően beszélő magyar tisztet adtak két rádióssal, akik részére, ha fogcsikorgatva is, de kiutaltak egy VW Schwimmwagent.

Maack ezt követően elindult öt személygépkocsiból álló „karavánjával”, mint aféle „mozgó hadosztályparancsnokság”, személygépkocsiján a hadosztályparancsnoki zászlóval.

Távozását követően Grassyék körében heves vita támadt arról, szabad-e egy magyar hadosztályhoz, pontosabban annak az élére egy „sült németet” állítani, aki egy szót sem ért magyarul, ráadásul épp egy ilyen Nagy Frigyes-szerű poroszt?

Elhatározták, az ügyben azonnal futártisztet küldenek Kőszegre, az ott állomásozó honvédelmi miniszterhez, Beregfy Károlyhoz. A futártiszt gépkocsin el is indult. Három nap múlva érkezett vissza Weissenberg bei Löbau-ba, ahol a „Hunyadi” hadosztály törzse akkor települt. Beregfy jelezte: tud a Maack ügyről, de amíg megfelelő magyar hadosztályparancsnokot nem tud előkeríteni, addig Maack kinevezése érvényes.³¹

A hadosztályok közben elérték Bautzen és Zittau térségét, gondosan elkerülve a forgalmi csomópontokat. Maack még Bautzen előtt beérte a „Hungária” hadosztály alakulatait. Meglátva a „fogatolt vonatokon” ülő tiszti és tiszthelyettesi családokat, „ez nem cigánykaraván” jelszóval valamennyit leszállította a szekerekről és a hadosztály tehergépkocsijaival beszállította őket Bautzen pályaudvarára. Ott az állomásparancsnokság segítségével lefoglaltatott egy egész vasúti szerelvényt, a családtagokat holmijaikkal együtt beszállította és hogy az egész szerelvény ki legyen használva, berakatta a „Hungária” hadosztály egész ellátó ezredét, lovakkal, szeke-
rekkel egyetemben. Amikor a szerelvény nem bizonyult elegendőnek, újabbat foglaltatott le, fogalma sem lévén Grassyéknek az SS Vezetési Főhivatalnál Ruoff vezérkari ezredessel történt megbeszéléséről. A bevagonírozottak két napos utazás után Bamberg és Bayreuth állomásokon rakodtak ki. Egyszer alacsonytámadást kaptak, de a szerelvényeken elhelyezett német légvédelmi ágyúk és géppuskák nemcsak elűzték a támadókat, de három gépet le is lőttek. A szerelvényeken utazók közül nem sérült meg senki.

31 Zoltay: i. m., valamint Maack vezérőrnagy közlése a szerzővel 1979-ben.

Folyószáma	Név (születési év és hely – anyja leánykori neve) azonossági száma	Fegyverem Rendfokozat (állomány viszony) és rang	Csapattest és szolgálati beosztás	Eddigi magyar kitüntetései (az adományozás éve és alkalma)
1.	2.	3.	4.	5.
1.	vitész HERMANY-BÉRENCZ György /:1913.Esztergom - Hermann Eleonóra:/ 1317-13-0087	ht. szt.s.	"Hunyadi"1. magyar fegy- verés SS.Gr. ho.l.gr.e., zlj.pk.	Mér.tk.nd./:1943.III.13. 103.a./csopor- t:/ Mér.lk.nst./:1942.IX.24. 39.a./csopor- t:/ Mébes.nst./:1945.I.16. 462.a./csopor- t:/
2.	vitész SZEMEGYVÖRÖGYI Dezsd /:1915.Küküttapazd - Domaföldi Katalin:/ 1741-15-0004	ht. zls.	101.V.rep.e. 2.V.rep.snd. raj.pk.	Mér.lk.nst./:1944.XI.1. 264.a./csopor- t:/ Mébes.nst./:1945.I.16. 462.a./csopor- t:/

A hadosztályok, illetve a vasúton el nem szállított részek – a többség – tovább folytatták a gyalogmenetet. A „Hunyadi” hadosztály törzse végül is a Fürth bei Nürnberg közelében lévő Hilpoltsteinben, míg a „Hungária” hadosztály Neumarkt (in der Oberpfalz) városka egyik szállodájában verte fel törzsszállását. A csapatok az említett városkák körül, különböző falvakban szállásoltak. A bajorországi (akkor Gau Bayern) Gauleiternek nem nagyon tetszett a magyarok „inváziója”, a helyi párt és tanácsi szervek ahol tudtak kellemetlenkedtek. Grassyéknek azonban legfeljebb „SS-parancs” volt a birtokában, amelyet még a Gauleiter is kénytelen volt elismerni. Az pedig az elismerésen kívül mindennemű támogatást is előírt a magyar hadosztályok számára, nevezetesen beszállásolás, élelmezés stb. vonatkozásában.

Ugyanezen időben megindult a hadosztályok embertömegének az újraelosztása. Amint arról már szó volt, a tervezett „Gömbös” és „Görgey” hadosztályok emberanyagát egyszerűen hozzácsapták a „Hunyadi” és „Hungária” hadosztályokhoz. 1945 márciusában a központi „törődés” a hadosztályokkal szinte teljesen megszűnt. „Csináljátok ahogy tudjátok” – volt a mottó.

Maack, mint született német és gyakorlatias német törzstiszt, továbbá az ebben az időben a „Hunyadi” hadosztályhoz vezényelt német hadbiztos őrnagy, Talbot von Pistor, alig tíz nap leforgása alatt, több felszerelési tárgyat szerzett a hadosztályok számára mint a hadosztályok magyar parancsnokai. Ismeretes a mondás: összekötés dolga minden! És úgy látszott, Maack és von Pistor rendelkeztek ilyenekkel. Valószínűsíthető, Ruszkay Jenő vezérezredes és Grassy altábornagy kilincselései is nyomtak valamit a latba. A lényeg az lett, hogy mind a két hadosztály ellátó ezrede majdnem teljes felszereléshez jutott, volt tábori sütőde, tábori hentesműhely, füstölő kocsik, mozgó konyhák, gépjárvító műhelykocsik, darus kocsik, állatorvosi rendelő, sőt az utánpótló századhoz újabb tehergépkocsik érkeztek. De szaporodott és minőségében javult a fegyverzet is. Számos Beretta típusú géppisztoly került a gyalogsági fegyverek közé és a tüzérezredek löveganyaga is gyarapodott. Volt már mivel élelmezni és lehetett mivel gyakorolni.³²

32 Talbot von Pistor Waffen-SS őrnagy (hadbiztos) közlései a szerzővel 1969-ben.

Megsebesült, hősi halált halt, meghalt, hadifogságba esett, eltűnt (mikor és hol)	A szerkesztő által javasolt kitüntetés	Eltérő vélemény- zések	Az osztály javaslata	A Vkf. döntése	A harctéren töltött hónapok száma és megjegyzések
6.	7.	8.	9.	10.	11.
Hősi halált halt: 1945.II.11-én Starns-Ostlager nél.	Mtavró.	-			
-	Mtavró.	-			1942.VII.1-

A korábban mind a két hadosztálytól tanfolyamra vezényelt tüzérosztály személyi állománya visszatért a seregtestekhez és mivel megkapták az előírt löveganyagot, Grafenwöhr gyakorlóterén szorgalmasan gyakoroltak. A gyalogságnál is megkezdődtek a rendszeres éleslövészetek.

A német polgári szervek (előírt) támogatásával újabb és újabb földterületeket vontak be a különböző gyakorlatok céljaira, természetesen kincstári térítés ellenében úgy a parasztok, mint a földbirtokosok esetében.

Egy, a jelzett dologhoz kapcsolódó, német nyelven írott levele is fennmaradt Grassy József altábornagynak, melyet a különböző polgári szerveknek küldött meg. A levél lényege magyar fordításban a következő: „Kéretnek minden tanácsi (polgármesteri) és pártszervek, jelentsenek mindennemű szabálytalanságot, törvénytörést cselekedetet, amit állomáshelyeiken hadosztályom magyar katonái elkövetnek! Minden községben, jól megszervezett tábori csendőrségünkön kívül, kézszerűségeket hoztunk létre. Kérjük (a t. C.-t) adott esetben azonnal hozzájuk forduljanak, akik a legkisebb szabálytalanságot parancsnokságom rendészeti osztályához azonnal jelentik. A t. C.-et kérjük, legyenek továbbra is hadosztályom segítségére, hadgyakorlatok részére alkalmas területek kijelölésénél, hogy minél kevesebb kár (Flurschaden) keletkezzék!

1945. március 14.

Grassy hadosztály pk.”³³

A Grassy által küldött körlevél háttere: a környék útkereszteződéseire – a kialakult német szokás szerint – reggelente és esténként kitették a 20–25 literes tejeskannákat. Ezeket a begyűjtő körjáratot végző teherautók szedték össze és helyükre lerakták a tisztára mosott kannákat. A jó magyar önkéntesek ezt a szokást, amely a becsületességen alapult, nem ismerték. Azon a véleményen voltak, a kirakott tejmenyiség fölösleg, tehát viheti, aki akarja. Ők vitték is, nem egészen nyíltan, de a

33 Az idézett részt, illetve a teljes német szöveget ld.: Pajér: i. m. 519–520. o.

kondíció javítására a közösségi alapba. Néhol malacok, de inkább borjak is eltűntek. Utóbbiak a taglózásnál nem visítottak, már ezért is előnyben részesültek.

Grassy levelének másik oka a következő volt: a hadosztályok valamelyik páncélosvadász (Panzerjäger) osztálya megkapta a „kell-álladékban” előírt anyagát, 14 darab Skoda alvázra szerelt 7,5 cm-es páncéltörő ágyúval ellátott, hernyótalpas lövegét. Ennek országúti sebessége elérhette a 60 km/óra sebességet is, ugyanakkor a viszonylag széles hernyótalpnak köszönhetően kiválóan bírta a terepet is. A páncélosvadászokhoz beosztott, korábban a magyar páncélos hadosztályoknál szolgált ifjak kicsit őrjöngtek ezekkel a harcjárművekkel, aminek letaposott gabona-táblák, kidöntött kerítések lettek az eredményei. A gazdák nem csoda, ha tiltakoztak. Az ilyen cselekedetek némileg rontották a polgári lakosság és a magyarok között kialakult viszonyt, amihez hozzájárult az egy német nőre jutó német férfiak alacsony száma is.

A két hadosztály alakulatai az adott időben – 1945 februárjának vége és 1945. április 12-e között – a következő településeken és környékén állomásoztak:

„Hunyadi” hadosztály – vezetési törzs Hilpoltstein, anyagi ellátótörzs – Roth/Nürnberg, alakulatok – Allersberg, Georgensgmünd, Freystadt, Thalmassing, Rednitzheimbach, Berchig és a környékén található tanyák, majorságok.

„Hungária” hadosztály – vezetési és anyagi törzs – Neumarkt (Oberpfal), Labersricht, Laaber, Lippertshofen, Pettenhofen, Lauterhofen, Utzenhofen, Pfaffenhofen, Kastl, Winkl, Hausen, Pielenhofen stb. – csapatok.

Érdemes megnézni, kikből is tevődött össze a „Hunyadi” hadosztály legénysége. A legénység kétharmadát tették ki az újoncok, akik érettségi előtt álló ifjak, érettségizett diákok és első éves egyetemi hallgatók voltak. A fennmaradó egyharmad „öreg katonának” bizonyult. Többnyire egykori gépkocsizó lövészekből, páncélosokból és Grassy egykori hadosztályából – a 13. könnyű hadosztály – toborzódtak, főleg budapesti és kecskeméti származással.

A „Hungária” hadosztálynál a helyzet fordított volt. Egyharmad újonc és kétharmad már kiképzett legénység. Utóbbiak többsége egykori páncélos, rohamtűzér, gépkocsizó lövész, majd Pisky Zoltánt, parancsnokát követően határvadász, illetve hegyivadász. Az újoncok esetében a helyzet – az összetételt illetően – azonos volt a „Hunyadinál” leírtakkal.

A tulajdonképpen soha fel nem állított „Gömbös” és „Görgey” hadosztályok személyi összetételéről annyit tudunk, hogy a túlnyomó többség újonc, illetve tűzér volt.

A hadosztályok tisztikara a legénységről úgy vélekedett: kitűnő katonaanyag! Ez életkoruknak, fizikai állapotuknak volt elsősorban köszönhető és habitusuk is elűtött a paraszti és munkássorból származó társaikétól.

A tisztikar esetében elmondhatjuk, hogy a hadosztály- és ezredparancsnokok, vitéz Várnay Ferencet kivéve, első világháborút megjárt, tapasztalt, Vaskorona Renddel stb. kitüntetett, harcedzett tábornokok, illetve törzstisztek voltak. Tapasztalataikat a második világháború harcterein szerzett benyomásaik csak bővítették.

A zászlóaljak és az osztályok parancsnokai csak a Magyar Királyi Honvédség tisztképző intézményeit (Ludovika Akadémia I. és II: főcsoport) végzett tisztek lehettek, századosi rendfokozattal. Ez Grassy altábornagy megkötése volt, gyakorlati tapasztalatai alapján.

Az alantos tiszteknél a századparancsnoki kinevezés feltétele volt a ludovikás, vagy bolyais végzettség és szakasparancsnokok is csak hivatásosak lehettek. Lényegében ők alkották a kiképző állományt is, nem egy helyütt tiszthelyettesek nélkül. Ami mind a két hadosztálynál „hiánycikket” jelentett, az az orvosi és tiszthelyettesi állomány volt, de bizonyos esetekben hiányoztak a szakszolgálatos tisztek is, főleg a németül jól beszélők. Amiből viszont felesleg mutatkozott, az a tábori lelkesi létszám volt!³⁴ Az orvosokhoz visszatérve még csak annyit: a „Hunyadi” hadosztály előírt orvosi létszáma 67 fő volt, ebből 7 fogorvos. Ezzel szemben a hadosztálynál 15 orvos és 3 fogorvos teljesített szolgálatot.³⁵ A „Hungária” hadosztálynál még rosszabb volt a helyzet.

Az 1945 április végi létszámjelentések adatait összesítve azt kell mondanunk, hogy a „Hunyadi” hadosztály létszáma 22 ezer fő volt, míg a „Hungária” hadosztály személyi állománya 23 500 főt tett ki. Ezekhez az utolsó napokban még jöttek „járulékok”, így pl. a 86. honvéd gyalogezred 2 ezer újonccal.

A hadosztályokat Grafenwöhrnél meglátogatta Beregfy Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter, de az ő látogatása kapcsán csak annyi feljegyzés maradt fenn, hogy tíz magyar katona kapta meg az I. osztályú német Vaskeresztet és húsz a II. osztályú Vaskeresztet, a Neuhammer környéki harcok után kitüntetettekén kívül és számosan kaptak magyar kitüntetést is – többnyire csak azok szalagját. Az érmek Budán maradtak.

1945. március 20-a körül a „Hungária” hadosztály németek által kinevezett parancsnokát, Berthold Maack Oberführert felmentették és az észt Fegyveres SS hadosztály parancsnoki teendőivel bízták meg, miközben a Waffen-SS vezérőrnagyává nevezték ki. A „Hungária” hadosztály így parancsnok nélkül maradt. A Honvédelmi Minisztérium Incze László vezérkari ezredest akarta kinevezni, de nem akadt a nyomára. A háború befejezése után derült ki, Incze László sebesülten feküdt egy tábori kórházban az adott időben. A parancsnok nélkül maradt „Hungária” hadosztály vezetését így ideiglenes jelleggel Grassy József altábornagyra bízták, amelyhez az SS Vezetési Főhivatal is hozzájárult. Kétségtelen tény, hogy ez kényszermegoldás volt, de nem akadt már magyar tábornok, aki ezt a tisztséget elvállalta volna. Túl közel volt már a háború vége!

A háború végének közeledte a parancsnokokat is arra ösztönözte, hogy katonáikat a lehetőségek szerint a harcokból kivonják, már azért is mert a nyugati szövetségesek előrenyomuló csapataival szemben nem akartak harcolni, másrészt a hadosztályok kiképzettségi foka és felszereltsége a korábban jelzett jelentős változások ellenére sem érte el a megkívántat. Egyes német katonai vezetők azonban úgy számoltak a két magyar hadosztállyal mint egy-egy teljesen kiképzett és felszerelt német Waffen-SS hadosztállyal, így Kesselring tábornagy is fel kívánta használni a „Hunyadi” és „Hungária” hadosztályokat a bajorországi Naab folyónál kiépíteni

34 Szentgróthy Tibor közlései a szerzővel.

35 Vitéz dr. óvári Szeőke Kálmán orvos százados közlése a szerzővel.

szándékozott védővonal állásainál. Ruszkay Jenő vezérezredes és Grassy altábornagy sietve felkeresték Kesselringet és közölték vele a „lehetetlenségeket” – nyugatiak ellen nem harcolnak a magyar Fegyveres SS alakulatok, nincs kellő fegyverzet, felszerelés stb. Kesselring kénytelen-kelletlen tudomásul vette a jelentetteket, még ha nem is tetszett neki a „dolog”. Ettől függetlenül a német „Wehrkreis-kommando” és ő is „erőszakoskodott” a két hadosztály alkalmazása ügyében, de ez a magyar hadosztályok, alakulatok életét nem zavarta. Csak a központi, egyébként is hiányos ellátás akadozott és az állandó szőnyegbombázások, amerikai repülőik alacsony támadásai zavarták meg a hadosztályok mindennapi életét. Így viszont sűrűn lehetett gyakorolni a rejtőzést, bár a támadások számos sebesült és halálos áldozatot követeltek.

A Waffen-SS radolfzeili tartalékos altisztképzőjét és a prágai tartalékos tisztképzőjét elvégeztetteket a hadosztály parancsnoka bevonulásuk után 1945. április 17-én és 18-án tartalékos őrmesterekké (Waffen-Oberscharführer), illetve tartalékos hadapródőrmesterekké (Waffen-Standartenjunker) léptette elő. A tanfolyamok záróvizsgáin sikertelenül szereplők egy rendfokozattal lejjebb kerültek. Az ugyanezen időpontban keletkezett hadosztályparancsok közölték a M. Kir. Honvédség és csendőrség hivatásos tisztjeinek és tiszthelyetteseinek az előléptetéseit a Honvédségi Rendelet (Személyes ügyek) alapján. Ezen kinevezéseket a „Hunyadi” hadosztályokon belül is fogantatosították és azokat az SS Vezetési Főhivatal személyzeti főosztályának is jelentették, míg a „Hunyadi hadosztályokon” belüli előléptetéseket a hadosztályparancsnokságok a honvédelmi minisztériummal közölték, azoknak a Honvédségi Rendelet (Személyes ügyek)-ben történő kihirdetése végét.

1945. április 11-én éjjel 12 óra körül mind a „Hunyadi”, mind a „Hungária” hadosztályt riadókészültségbe helyezték. A nyugat-északnyugati irányból túlzottan közel érkeztek már az angolszász csapatok. A hadosztályokat ismét máshova kellett helyezni. Grassy altábornagy 1945. április 12-én a M. Kir. Honvéd Vezérkarnak az alábbi távmondatot küldte: „Felettes német parancsnokságaim parancsára az 1. és 2. magyar SS-ho.-al a (gyalog – G.–P. E.) menetet megkezdtem... Ho.-pság. 13.-án este Neustadt a. d. Donau-ban. Onnan előreláthatóan Landshut, utána a Münchentől DK-re eső térségben.”³⁶

A hadosztályoknak az elképzelések szerint az ausztriai Steyr városát kellett volna elérniük ahol „teljes fegyverzetüket” kellett volna megkapniuk. Ruszkay Jenő vezérezredesnek, mint a magyar Fegyveres SS kinevezett főfelügyelőjének – jelen esetben viszont mint a két „hunyadi” hadosztályt összefogó, de a gyakorlatban még csak megalakulóban sem igen lévő XVII. Waffen-SS Armee-Korps (I. magyar Fegyveres-SS hadtest) megbízott parancsnokának – valóságos közelharcot kellett folytatnia a különböző német parancsnokokkal és parancsnokságokkal a hadosztályok érdekében. Azok ugyanis, mindenütt katonai erőtartalékokat keresve, a Magyar Királyi Honvédség Németországba kitelepített alakulatait és a „Hunyadi hadosztályok” felfegyverzett részeit az angol–amerikai erők ellen kívánták bevetni. Ez azonban nemcsak az önkéntesek vállalt kötelezettségeivel, de az időközben megjelent Szálasi-paranccsal is ellenkezett. Az a furcsa helyzet állt ugyanis fenn, hogy amíg a Magyar Királyi Honvédség alakulatait be lehetett vetni az angolszász erők

36 MHBK Archivum München.

ellen, addig a „Hunyadi hadosztályok” katonái, vállalt kötelezettségük értelmében csak a keleti fronton, a bolsevizmus ellen voltak bevethetők. A Szálasi parancs megtiltotta a honvédség alakulatainak a nyugati szövetségesek elleni alkalmazását, bár voltak kisebb alakulatok, amelyeket a németek már azt megelőzően bevetettek.

Ruszkay Jenő vezérezredes, kezében az SS Vezetési Főhivatal nyílt parancsával – mely Steyrbe irányította a sereget – ellent tudott állni a követeléseknek, de bizonyos engedményekre ő is rákényszerült. A Naab folyó védelmi vonalának műszaki munkálataihoz a „Hunyadi” hadosztály műszaki (utász) zászlóalját (25. Waffen-Pionier-Battallion der SS/ung. Nr. 1.) a németek rendelkezésére bocsátotta, igaz, azzal a megkötéssel, hogy a zászlóalj 1945. április 15-én 24 órára a hadosztályhoz bevonulni köteles. Ugyanígy, kizárólag rendészeti feladatok ellátására, a németek rendelkezésére bocsátotta a „Hungária” hadosztály tábori csendőrzászlóalját, kiknek feladata a nagyszámú német katonaszökevény felkutatása és elfogása volt.

A „Hunyadi” hadosztály Hilpoltstein kiindulási ponttal, a „Hungária” hadosztály Neumarktából, illetve környékéről indulva külön-külön „főoszlopban” menetelt a közbülső cél, Salzkammergut felé. A zászlóaljak, ezredek, sőt a hadosztályok is egymással csak motorkerékpáros, kerékpáros és néhol lovasküldöncök útján érintkeztek. A rádiókapcsolat tiltott volt, csak Ruszkay és a hadosztályparancsnokságok részére volt engedélyezve.

Az amerikai erők és a magyar Fegyveres SS alakulatok között sok esetben és sok helyütt nem volt nagyobb német harcoló egység. Néhány helyen „különleges parancsnoklási joggal” felruházott német tisztek „kiragadtak” a hadosztályok kötelékéből egy-egy magyar Fegyveres SS alakulatot, így pl. a „Hungária” hadosztályból vitéz Várnay őrnagy harccsoportját, amelyet a „Nibelungen” SS hadosztály „vett igénybe” egy-két napra. Azt követően a csoportnak sikerült csatlakoznia a menetelő ezredéhez, illetve hadosztályához.

1945. április 25–28-án a „Hungária” hadosztály egyetlen löveganyaggal felszerelt tüzérosztálya Regensburgtól dényugatra foglalt tüzelőállást és lőtt zárótűzet az előnyomuló amerikai csapatok elé. Ugyanekkor a hadosztály egyik egészségügyi alegysége számos sebesülttel nem messze Regensburgtól, Mitterfecking községben időzött.

A „Hunyadi” hadosztály alakulatai ugyanekkor a Naustadt a. d. Donautól délkeletre eső térségben meneteltek. A menetfegyelem a rendszeres amerikai légitámadások ellenére dicséretre méltó volt. A nyugati szövetségesek légierejének aktív tevékenysége miatt sok esetben félnapok csak a rejtőzéssel teltek, de ez már nem volt újdonság a hadosztályok katonáinak.

Mivel a hadosztályok lóállománya erősen megfogyatkozott – élelmezési célokra kellett levágni a négylábúakat – a „vonatok” egy részét legénységi vontatással oldották meg. Ugyanakkor a külső megjelenésre még sokat adva, lakott területeken történő átvonuláskor úgy állították össze az oszlopokat, hogy a szélső embereknél mindig volt fegyver, míg a fegyvertelenek középpüti meneteltek. Így azután nemcsak a helyi lakosság de a légi felderítés alapján az amerikaiak is azt hitték, hogy három állig felfegyverzett magyar Fegyveres-SS hadosztály tartózkodik a környéken és ilyen mértékű ellenállásra lehet számítani. Erről azonban szó sem volt. A fő tevékenység a légi támadások előli „kibúvársra” korlátozódott és alkalmanként a túlzottan gyorsan előretörő páncélosok fékezésére.

1945. május 1-jén a hadtestparancsnokság, illetve a két hadosztály parancsnoksága elrendelte a hadosztályok zsoldkönyveinek beszolgáltatását a hadtestparancsnoksághoz, amely akkor Burghausen/Innben állomásozott. A beszolgáltatott zsoldkönyveket, a hadosztályok, ezredek és zászlóaljok egyéb iratait hatalmas halomba rakták, majd ezt benzinnel meglocsolva a hadtest vezérkari főnöke, vitéz Deák László ezredes (Waffen Oberführer) felgyújtotta. Azt követően főbelötte magát.³⁷

Mind a két magyar Fegyveres-SS hadosztály utóvédei – az amerikai páncélosok gyors előnyomulását fékezendő – hidakat robbantottak, műszaki létesítményeket zártak. Vonulásuk nem egy esetben riadalmat okozott a magukat az amerikaiaknak megadni szándékozók körében, akik megdöbbenek a „náci csapatok” özönlésétől.

1945. május 1-je és 3-a között mind a két hadosztály zöme átlépte a mai osztrák–bajor határt. A „Hunyadi” hadosztály néhány zászlóalja Salzburg városán keresztül menetelt, melynek nyugati bejáratánál egy honvéd zenekar csatlakozott hozzájuk. A zenekar őrnagyi rendfokozatban lévő karmestere jelentette, hogy valamilyen HM parancs értelmében a hadosztályhoz bevonult. A hadosztály segédtsíjtje kihasználva a kínálkozó lélektani pillanatot, a tábori csendőrökkel a város központja felé irányította a menetelőket, a zenekar pedig Erkel Hunyadi indulóját, majd Lehár Losonci indulóját stb. játszotta. A legénység a Losonci indulónál annak pajzán magyar szövegét énekelte, a menetoszlopokból ki-kiugrált, s hátán a borjúval táncra perdült. A Salzburg városában lévő magyarok – köztük kormánytagok és magasrangú köztisztviselők és családtagjaik – részben megbotránkoztak, részben örültek az ifjú gránátosok láttán, nem egy esetben nyakukba ugrálva.³⁸

A személygépkocsiján a várostól keletre ellenőrző hadosztály segédtsíjt a Ludovika Akadémia legutoljára – 1944. november 15. – avatott hadnagyainak egy újabb csoportjára akadt, akik éppen nála érdeklődtek a „Hunyadi” hadosztály holléte felől, mivel a HM ehhez a hadosztályhoz vezényelte őket, a végszóra.

A már egykori osztrák területen menetelő hadosztály alakulatait, az erőltetett menet ellenére több helyen beérték az amerikai páncélosok. 1945. május 3-án a „Hungária” hadosztály – 6. ezred I. zászlóalj – gránátosai St. Martin és Ried/Innkreis közelében a „harckocsi jobbrol!” elhangzása után szekereikről lekapkodták a páncéllöklőket és tüzelőállást foglaltak el. Az előretörő páncélosok közül kettőt ki is lőttek. A további hadakozást a hadosztály tisztjei saját legénységükre szegezett pisztollyal szüntették meg. A következő napon azonban amerikai harckocsik beszaladtak a „Hunyadi” hadosztály soraiba, másutt az útszélén pihenőket géppuskázták, illetve letaposták. Ez olyan ellenszenvet váltott ki az amerikaiakkal szemben, hogy a helyszínen – Timelkam és Vöcklabruck között – páncélromboló csoportot rögtönöztek, ezen elhárító harcokban 6 amerikai páncélost lőttek ki és számosat megrongáltak. A további ellenállást itt is felsőbb parancsra szüntették meg. A hadosztályparancsnokságok az értelmetlen vérontást kerülni akarták. Az amerikaiak agresszivitásának oka a tájékozatlanság volt, míg a felsőbb parancsnokságok tilalma annak volt betudható, hogy tudomásuk volt Ruszkay vezérezredes és Grassy altábornagy Szálasi nemzetvezetőnél tett salzburgi látogatásáról. Ruszkay azt a paran-

37 Az öngyilkosság korántsem igazolt. Nem kizárt, hogy az előrenyomuló amerikai katonák ölték meg. A szerzőhöz beérkezett tudósítások homloklovásról számolnak be.

38 Szentgróthy Tibor, özv. Feketehalmy-Czeydner Ferencné valamint Grassy leányának (Dömötör Lászlóné) közlései a szerzővel.

csoport kapta Szálasitól, hogy a hadosztályok a keletre történő vonulást fejezzék be és kapituláljanak az amerikaiak előtt.

Ruszkay Jenő vezérezredes a kapott parancs értelmében parancsörtsíztjével, egy kürtössel, egy rádióssal és a gépkocsivezetővel a szolgálati terepjáró gépkocsijára kitűzött fehér zászlóval, fegyvertelenül kereste az érintkezést az amerikaiakkal. Ugyanezt tette a „Hunyadi” hadosztály egyik érintkezési pontján Talbot von Pistor német Fegyveres-SS őrnagy is és a „Hungária” hadosztály részéről B. Z. százados. Mind a három tiszt kitűnően beszélt angolul. Ruszkay vezérezredes missziója azonban mégis balul ütött ki. A szembejövő egyik amerikai páncélgépkocsi a tüzelést ugyan beszüntette, de a kiszálló amerikai tiszt (valószínűleg a 80. amerikai hadosztálytól), bár Ruszkay Jenő közléseit megértette, irataira, megbízólevelére stb. nem volt kíváncsi. A magyar tábornokot egyszerűen kirángatta a gépkocsiból és fenékre rúgta. A magyarul megszólaló adó-vevőt is kirántotta és lábbal tiporta, rugdosta amíg végképp össze nem tört. A fehér zászlóval, parlamenterként érkezettek pedig egyszerűen hadifogolynak nyilvánította és hátra kísértette. Ennek következtében a hadosztályok hivatalos kapitulációjáról az amerikaiak és a magyar Fegyveres SS hadosztályok is csak megkésve értesültek. Ennek voltak betudhatók az előbb ismertetett „csetepaték”.

Végül az előretörő amerikaiak csak 1945. május 6-án, a Frankenburgban utoljára állomásozó „Hungária” hadosztály megbízott parancsnokával, nemes Podhradszky Andor ezredessel írták alá a fegyverszüneti egyezményt. Ugyanígy történt a „Hunyadi” hadosztállyal is. Ott a megbízott parancsnok vitéz Temesvári Gerő ezredes volt az aláíró.

A hadosztályparancsnokságok, mint olyanok még 1945 augusztusáig léteztek tábori csendőrségükkel együtt. Tényleges lefegyverzésük csak ez időben következett be. Hadifogságba – amerikai – a „Hunyadi hadosztályok” személyi állományának csak mintegy egyharmada került. A kétharmad az összeomlás zűrzavarában szétugrott, civil ruhát szerzett és mivel a vércsoport jelzése csak a hadosztályok egy kis részénél volt végrehajtva, a katonai szereplést letagadhatták. Mások elővették a maguknál tartott honvéd egyenruhájukat és abban „díszelve” integettek a drótsövény mögé bezárt egykori bajtársaiknak. Mások, főleg az alpinizmus terén kellő gyakorlattal bírók, fegyvereikkel együtt az osztrák Alpok gerincein kóboroltak még sokáig. Azután ment ki keletnek, ki nyugatnak. A nagy háborúnak azonban már vége volt...

Utószó

A szovjet segítséggel létrehozott ún. Debreceni Ideiglenes Kormány és ennek későbbi utódai az egykori „Hunyadi” páncélgránátosokat egész egyszerűen „háborús bűnösnek” nyilvánították (a Budapesti Népbüvészség 1946.8422/3. iktatási számú, 1946. szeptember 8-án kelt átirata a Budapesti Népbíróshoz.) A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnöke ez ellen hivatalból törvényességi óvást emelt, s az eljárás során megállapítást nyert (így a legutolsó ítélet), hogy előbbi ítéletek törvénytelenek. (A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának B. 1991. El. VI., Bpest., 1992. márc. 4-én kelt jogerős C.1254 sz. ítélete.)

MELLÉKLETEK

I.

*A német magasabb törzseknél használatos beosztási rövidítések és azok magyar megnevezései**

Kdr.	(itt hadosztály-) parancsnok	
Ia	első vezérkari tisz (vezetés, parancsnok első helyettese)	
Ib	második vezérkari tisz (anyagirányítás, szállítások, szállások)	
IIbb	második vezérkari tiszthez beosztott – fegyver, lőszer és eszköz – tisz	
Ic	harmadik vezérkari tisz (hírszerzés, elhárítás, biztonság)	
01	(belső) összekötő-tisz, az első vezérkari tiszthez beosztva	} magyar rövidítése: „Öti”
02	(belső) összekötő-tisz, a második vezérkari tiszthez beosztva	
03	(belső) összekötő-tisz, a harmadik vezérkari tiszthez beosztva	
04	(belső) összekötő-tisz, az első vezérkari tiszthez beosztva	
05	(belső) összekötő-tisz, a parancsnok kíséretisztje (személyi biztonság)	
IIa	első segéd-tisz (személyi ügyek, egyúttal az őrszázad parancsnoka)	
IIab	másod segéd-tisz (adminisztrációs ügyek)	
III	hadbíró(ság), egyúttal a tábori csendőrség irányítása	
IVa	hadbiztós(ság) (az Ib-vel és az ellátó ezred parancsnokával együttműködésben)	
IVb	orvos (egészségügyi főnök, egyben a tábori kórház parancsnoka)	
IVc	fogorvos	
IVd	állatorvos	
IVe	gyógyszerész	
V	hadmérnök(ség)	
Vla	nemzetvédelmi tisz (nemzetpolitikai ügyek, szociális ügyek, hadigondozás, temetés)	
Vlb	lelkészi hivatal (katolikus, református, evangélikus)	

* Mindezek (a beosztási rövidítések) némi magyarázatra szorulnak, annál is inkább, mert az egykori honvédségnél más betűzések/számozások voltak szokásban.

a) A „*Hunyadi*”-*hadosztályok*: (Hunyadi, Hungária, Gömbös, Görgey) valamint a „*Kossuth*”-*hadosztályok*: (Kossuth, Petőfi, Klapka, Bem) – tehát mind a 8, a német népi gránátos-hadosztályok „mintájára” voltak szervezendők.

b) Előbbiekénél fogva az említett hadosztályok „belső” magyar szolgálati nyelvén éppen úgy mint „külső” német szolgálati nyelvén kötelezően előírt „terminus technicus”-ok voltak.

A magyar honvédségnél használatos (csak néhány példát kiemelve) „vkf.” (értsd: „vezérkari főnök”) *hadosztály-szinten* ugyanúgy nem volt megengedett, mint a „szállásmester” stb. használata.

Ami egyébként a német betűkifejezéseket illeti: az egész német egykori haderő ezeket használta. „Vezérkari főnöke”, „szállásmestere” stb. a németeknél csak egy hadtestnek, vagy ezek fölött álló magasabb parancsnokságoknak volt. (Chef des Generalstabs (von Korps aufwärts) Hadtesteknél jelölése: ChefGenSt. Hasonló volt (ugyancsak hadtestektől felfelé!) az Ib tisz jelölése is (2. Generalstabsoffizier bei Armeekorps): Qu. Tehát nem tévedés, amikor az itt közölt táblázat az Ib-nek jelölt vezérkari tiszteret anyagi vezérkari tisztnak jelöli. A németeknél a hírszerző-elhárító stb. tisz betűkkel jelölt beosztása, elnevezése Ic volt.

II.

*Az 1945. február 6-a és 14-e közötti neuhammer/stransi harcokban hősi halált halt magyar tisztek töredékes névsora**

1. Báró Exterde Dezső őrnagy (a „Hunyadi” hadosztály ellátó ezredének segédtsíztje)
2. Solti Ernő százados (zászlóaljparancsnok)
3. Vitéz Hermándy-Berencz György százados (zászlóaljparancsnok)
4. Velty György százados (zászlóaljparancsnok)
5. ? lelkész főhadnagy
6. ? lelkész főhadnagy
7. Vitéz Berthy László hadnagy
8. Vitéz Medgyesy Jenő hadnagy
9. Vitéz Szöllősy Sándor hadnagy
10. Cserfalvy Szilárd hadnagy
11. Munkácsy Károly hadnagy
12. Nagy Ferenc hadnagy
13. Fazakas Miklós hadnagy
14. Olvashatatlan név és rendfokozat
15. Olvashatatlan név és rendfokozat
16. Olvashatatlan név és rendfokozat
17. Olvashatatlan név és rendfokozat

Ludovika Akadémiát végzett tisztek,
valamennyien század-, illetve
szakaszparancsnokok.

* A „Hunyadi” hadosztály segédtsíztje, vitéz Szentgróthy Tibor szds. korabeli feljegyzései alapján. Ugyanekkor nem szabad megfeledkeznünk az említett riadóezred elesett és súlyos sebesülten hátrahagyott légénységi állományú katonáiról sem! Számuk akkori feljegyzések (vitéz Szentgróthy és Zoltay János) szerint elérte a 955 főt.

III.

Parancsnoki beosztások (1945 április vége)

„Hunyadi” hadosztály

Hadosztályparancsnok:

vitéz Grassy József altábornagy (SS-Gruppenführer und Waffen-Generalleutnant der SS)

1. ezred parancsnoka:

vitéz Temesvári Gerő ezredes (Waffen-Standartenführer)

2. ezred parancsnoka:

vitéz Peinlich Béla ezredes (Waffen-Standartenführer)

3. ezred parancsnoka:

vitéz (?) Bodolay Lóránt ezredes (Waffen Standartenführer)

1. tüzérezred parancsnoka:

vitéz Magyar Ödön ezredes (Waffen-Standartenführer)

1. kiképző és tartalékezred parancsnoka:

Vécsey József ezredes (Waffen-Standartenführer)

1. ellátóezred parancsnoka:

vitéz Vécsey Béla ezredes (Waffen-Standartenführer)

(„betanítója” Siemensreiter nevű német [WSS?] ezredes)

„Hungária” hadosztály

Hadosztályparancsnok:

vitéz Grassy József altábornagy (SS-Gruppenführer und Waffen-Generalleutnant der SS) (1945. január 21-éig vitéz Pisky Zoltán ezredes [Waffen-Oberführer] [A HM Incze László vezérkari ezredest jelölte, de nem került e beosztásba.] 1945. január 21-étől 1945. március 20-áig Berthold Maack SS-Oberführer.)

4. ezred parancsnoka:

vitéz Podhradzky Andor ezredes (Waffen-Standartenführer)

5. ezred parancsnoka:

dr. Lengyel Béla alezredes (Waffen-Obersturmbannführer)

6. ezred parancsnoka:

vitéz Várnay Ferenc őrnagy (Waffen-Sturmabführer)

2. tüzérezred parancsnoka:

vitéz Rugonyi György ezredes (Waffen-Standartenführer) (Rugonyit követte?) Brenner Jenő ezredes [Waffen-Standartenführer])

2. kiképző és tartalékezred parancsnoka:

Csukás Endre alezredes (Waffen-Obersturmbannführer) (Ideiglenesen megbízva, egyébként a „Hungária” híradó zászlóaljának a parancsnoka.)

2. ellátóezred parancsnoka:

Engelberger (?) (német) SS-Obersturmbannführer

IV.
A 3. („Gömbös”) és 4. („Görgey”) hadosztálynak
szánt állománykiegészítés betagolása a két meglévő
hadosztályba*

1. ma. Fegyveres SS gránátos hadosztály „Hunyadi” (25. WGD der SS)	
Hadosztálytörzs és ho.-tábori csendőrség	00020/A
Tolmácsszázad	00020/B
Híradóosztály	00020/C
Motoros és lovas jelentő csapat	00020/D
Hadosztálybiztosító lövészzlj. (45 febr. óta kerékpáron)	02629
1. ma. Fegyveres SS gránátos ezred (61. WGr. Rgt.), ezredtörzs	08104
I. gránátos zlj. (45 jan. óta kerékpáron)	39881
II. gránátos zlj.	00706/A
III. gránátos zlj. (csak kb. 45 febr. közepétől)	00706/B
2. ma. Fegyveres SS gránátos ezred (62. WGr. Rgt.) ezredtörzs	01121
I. gránátos zlj.	17380
II. gránátos zlj.	01817/A
III. gránátos zlj. (csak kb. 45 febr. végétől)	01817/B
3. ma. Fegyveres SS gránátos ezred (62. WGr. Rgt.) ezredtörzs	20689
I. gránátos zlj.	02110
II. gránátos zlj.	39933/A
III. gránátos zlj. (csak kb. 45 febr. végétől)	39933/B
1. ma. Fegyveres SS páncélvadász osztály (25. Pzjg. Abt.)	03307
1. ma. Fegyveres SS tüzérezred (WArt. Rgt. 25) ezredtörzs	41777
I. tü. oszt. (1–3. üteg)	64266
II. tü. oszt. (4–6. üteg)	42525
III. tü. oszt. (7–9. üteg)	65614
IV. tü. oszt. (10–11. üteg)	03527
1. ma. légv. tü. osztály (25. WFlak Abt.) (45 márc. vége óta)	(?)
1. ma. szlj. (25. W-Schi-Btl.)	65461
1. ma. Fegyveres SS híradó zlj. (25. Wnachr. Abt.)	38732
1. ma. Fegyveres SS kiképző és pótezred (25. Wa. u. ARgt.) ezredtörzs	34545/A
I. kiképző zlj. (45 jan. óta)	34545/B
II. kiképző zlj. (45 jan. óta)	34545/C
III. kiképző zlj. (45 febr. eleje óta)	34545/D
IV. kiképző zlj. (45 márc. eleje óta)	34545/E
1. ma. Fegyveres SS utász zlj. (WPl.-Btl. 25)	44395
1. ma. Fegyveres SS ellátó ezred (WVersorg. Rgt. 25) ezredtörzs	03872
szerszám- és eszközszázad (WFeldzeug-Kp. 25)	39083
javító és szerelőműhely (WWerkstatt-Zug 25)	66834

* Az egyes tételeknél elől a magyar hadrendi számok, zárójelben a német Waffen-SS hadrendi számai szerepelnek, jobboldalon a német haderőben használt ötjegyű táboriposta-számok találhatók.

A kutatás forrása: *Kliemann: Die Waffen-SS. Eine Dokumentation.* MUNIN Verlag, h. n.; 1967; *Kannapin: Die deutsche Feldpost.* Biblio-Verlag, Osnabrück, 1979.; *vitéz Szentgróthy* szds. segítségével. Németül: *v. G. – Payer: i. m. 544–545. o.*

A táblázat mutatja, mennyire eltért a tényleges személyzeti állomány az eredetileg előírt ún. hadrendi felállítástól. Pusztán a létszámot illetően, némi kis erőlködéssel, rendelkezésre állt mind a 4 (tervezett) magyar Fegyveres-SS-ho.-hoz szükséges legénységi létszám. A „Hunyadi” ho. sgt.-jének fennmaradt utolsó feljegyzéséből (továbbá eskünyilatkozatából) kiviláglik 22 000 fő, a „Hungária” ho.sgt.-jének Szerzőhöz írt egyik levele pedig a 2. ho. létszámát 23 500 főre becsüli (45 ápr. végi létszámjelentések alapján).

számvevőség százada (WVerwaltungs-Kp. 25)	45110
állategészségügyi század (WVet. Kp. 25)	43330
egészségügyi század (WSan. Kp. 25)	31293
egészségügyi gépkocsioszlop (WKKwagen-Kolonne 25)	67723
utánpótló század (WNachsch.-Kp. 25) (45 márc. végétől)	(?)
sütő század (WBäck.-Kp. 25) (45. márc. végétől)	(?)
mészáros és hentes század (WSchlächtere-Kp. 25) (45 márc.)	(?)
tehergépkocsi század (WKrafft.-Kp. 25) (45 jan. elejétől)	(?)
táboriposta-csoport (WFeldpost-Amt 25)	22800
 <i>2. ma. Fegyveres SS gránátos hadosztály „Hungária” (26. WGD der SS)</i>	
<i>Hadosztálytörzs és ho.-tábori csendőrség</i>	04606/A
Tolmács század	04606/B
Híradóosztály	04606/C
Motoros és lovas jelentő csapat	04606/D
Hadosztálybizt. lövész zlj. (45 márc. elejétől kerékpáron)	65940
<i>4. ma. Fegyveres SS gránátos ezred (64. Wgr. Rgt.) ezredtörzs</i>	11788
I. gránátos zlj. (45 márc. elejétől kerékpáron)	14886
II. gránátos zlj.	15055
III. gránátos zlj. (45 febr. eleje óta)	27810
<i>5. ma. Fegyveres SS gránátos ezred (65. Wgr. Rgt.) ezredtörzs</i>	30102
I. gránátos zlj.	31141
II. gránátos zlj.	32046
III. gránátos zlj. (45 febr. eleje óta)	33524
<i>6. ma. Fegyveres SS gránátos ezred (85. Wgr. Rgt.) ezredtörzs</i>	35115
I. gránátos zlj.	36339
II. gránátos zlj.	37924
III. gránátos zlj. (45 febr. elejétől)	38487
<i>2. ma. Fegyveres SS páncélvadász osztály (26. PzJäg. Abt.)</i>	39037
<i>2. ma. Fegyveres SS tüzezred (26. WArt. Rgt.) ezredtörzs</i>	64429/A
I. tü. oszt. (1–3. üteg)	64429/B-E
II. tü. oszt. (4–6. üteg)	64881
III. tü. oszt. (7–9. üteg)	65242
IV. tü. oszt. (10–11. üteg)	65932
<i>2. ma. légv. tü. osztály (26. WFlak Abt.) (45 márc. vége óta)</i>	(?)
<i>2. ma. sízlj. (26. W-Schi-Bt.)</i>	65461
<i>2. ma. Fegyveres SS híradó zlj. (26. WNachr. Abt.)</i>	66843
<i>2. ma. Fegyveres SS utászlj. (26. WPi.-Btl.)</i>	66211
<i>2. ma. Fegyveres SS ellátó ezred (WVersorg. Rgt. 26) ezredtörzs</i>	67241/A
1. tehergépkocsi század (WKraft. Kp. 26)	67241/B
1. fogatolt vonatoszlop (1. WFahrschw. 26)	67241/C
2. fogatolt vonatoszlop (2. WFahrschw. 26)	67241/D
utánpótló század (WNachschub-Kp. 26)	67241/E
szerszám- és eszközszázad (WFeldzeug-Kp. 26)	67241/F
műhelyszakasz (WVerkst.-Zug 26)	67241/G
számvevőségi század (WVerw. Kp. 26)	67241/H
egészségügyi század (WSan. Kp. 26)	67241/I
egészségügyi gépkocsioszlop (Wkrankw. Kp. 26)	67241/k
állategészségügyi század (WVet. Kp. 26)	67241/L
sütő század (WBäck. Kp. 26) (45. márc. végétől)	(?) M
mészáros és hentes század (WSchl. Kp. 26) (45. ápr.)	(?) O
táboriposta-csoport (WFeldpostamt 26)	67610

2. ma. Fegyveres SS kiképző és pótezered (WA. u. E. Rgt. 26) törzs	(?)
I. kiképző zlj. (45 jan. eleje óta)	(?)
II. kiképző zlj. (45 jan. közepe óta)	(?)
III. pótzlj. (45 febr. végétől)	(?)
IV. pótzlj. (45 ápr. elejétől)	(?)